

1001999

1001999

1001999







ალმანახი

ი. თ. მ. ხ. ს. მ. ჯ. გ. მ. ჯ.
მედგენილი

გიორგი თუმანიშვილისგან.

30913

4600

I.



ტფილისი
ექვთიმე ხელაძის სტამბა,
1878.

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 20 Декабря 1877 г.

სამიებელი

- I. შვიდი ლექსი თ. ალექსანდრე ჯავ-
ჭავჭავაძისა 1
- II. ჟორჟ დანდენი, კომედიჲ სამ მოქმე-
დებათ მოლიერისა. 8
- III. სამი ლექსი თ. მიხ. შირთვ. თუმან-
ნიშვილისა 88
- IV. ეკონომიური სურათები (გადასახლე-
ბა.—საფრანგეთი.—ინგლისი) . . . 92
- V. შარშანდელ ქართულ მწერლო-
ბის გადათვალთვლება 128
- VI. პატარა წერილი დიდ საქმეებზე . . . 155

შეთავრისი შეთოგაეზი:

- 24 გვერდზე, 4 სტრიქონში ზევიდამ დაბეჭდილია: „ბუტრანი“, უნდა იყოს: „ბეტრანი“.
- 28 გვ., 6 სტრ. (ზევიდამ) დაბეჭდილია „კლოდინა“, უნდა იყოს: „კლოდინას“.
- 44 გვ., 12 სტრ. (ზევიდამ) დაბეჭდილია: „იმათ შეგირთესთ თქვენ“, უნდა იყოს: „იმათ შეგრთესთ თქვენ ცოლი“.
- 44 გვ., უკანასკნელ სტრიქონში დაბეჭდილია: „მინდა ცოტათ მაინც ვინახო დიდ-კაცობა“, უნდა იყოს: „მინდა ცოტად მაინც ვნახო დიდკაცობა.“
- 47 გვ., უკანასკნელ სტრიქონში დაბეჭდილია: „დედ-სმაშა“ უნდა იყოს: „დედ-მამას“.
- 61 გვ. 7 სტრ. (ქვევიდამ) დაბეჭდილია: „სალხის“, უნდა იყოს: „სახლის“.
- 121 გვ., 6 სტრ. (ზევიდამ) დაბეჭდილია: „როცა ისინი იყვნენ წინააღმდეგ ბატონ-ყმობის“, უნდა იყოს: „როცა ისინი არ იყვნენ წინააღმდეგ ბატონ-ყმობის“.
- 157 გვ. 7 სტრ. (ქვევიდამ) დაბეჭდილია: „ღავანებებ თავს“, უნდა იყოს: „ღავანებებ თავს“.

შვილი ლემი თ. ალექსანდრე ჭავჭავაძისა

I

შვირთვასო საუვარელო, მსოფლოდ მფლობო გულისაჲ
რომელსაცა სსვა მზგაკსი არა სად გეზოება,
შენ გეტრფი, შენგან ვცოცსლებ, სულა ჩემისსუ-
ლისაჲ!

მარამ სურვილი ვითა სრულად გამოითქმება?

ბუნებაში საცა რას ვხედავ შენების მქონეს,
შენი საამო სასე ყველგან მიდგს თვალოთა წინა,
არ მტილდები სედვითგან, მარადის შესსა მგონეს:
სცითრე გარდმოსულთა ვსჭკრეტდე გრაცათა გინა:
ოდეს აღვიღებ კალამს, ესოდენ მაქვს სასუსვოდ,
რომე ვიხარო წერით შენისა სახელისა;

*) ჩვენ ვიხარეთ განსვენებულ თ. შიხელი ბირთველის
მის თუმანიშვილის ქალღებში იმისთანა ლექსები ალ.
ჭავჭავაძისა, რომელნიც, რომდენადაც გვაღსოვს, აქამდი
არსად არ ყოფილან დაბეჭდილნი. იქილამ შვიდი ლექსი
ავიღეთ ამ წიგნში დასაბეჭდათ და დანარჩენები კი გადა-
ვეციით იმ პირთ, რომელნიც აგროვებენ ალ. ჭავჭავაძის
ლექსებს და აწარებენ იმათ გამოცემას ამ უროცა სანში.

სხვათა ყველათ საქებრად ჩანგი მოთამიას უხმოდ,
შენ მხოლო ხარ აღმსობით აღმძვრელი მისის ხმისა.

შენთანა ვარ, თუ სსვაგან, მახლობლად, თუ შორს
ქმნილად,
ღხინად, შკებად, განცხრომად შენი ოდენ მაქვს
ტროფობა;

სოფელსა ამას შინა შენ მხან უოკელ კეთილად,
გულს შენგან აქვს სიტყვსლუ, და სიტყვსლეს დატ-
გობა.

საცა გინდა ვიუომცა, გარეთ, შინ, სოფლად, კელად,
შენი შეენების სატი ვითა განმეშორების?

მას ჭქმნია ჩემს გრძნობასუედ სურვილი შთამ-
ბეჭედელად,
ხედვა მის მხეწს მილადმდე და თიქრი მასთან
ჭსტებების.

თვით უამსაცა მიღისასა არა მაქვს ბედი მწერლდე:
სიზმარი მასმესს შენგან გამომხდარს ნაზსა ხმისა.
განვიღვიძებ — ჩემთან ხარ და სიამით გჭსედ რომე,
გულს შენ უწინ ჭსტემნათელს, ვიდრე მხე ქვეყანასა.

II.

მე შენ არ გეტყვი: გეტრფი, ვითა სსვანი გეტყვიან.
ბევრი გარწმუნებს გეტრფი, გულთ ვი სსვაგან რბიან.

მსოფლიდ ეს ლექსი: გატრფი, ნეტა რას ძალსა
მქონობს?

ცუდ არს: გატრფი და გატრფი, თუ გულისც არ
მიძეოლობს.

ასეთი გატრფის: გატრფი, რომ ტრფობა არ იცოდეს:
სსვამ ნუთუ ვერ გრქვას: გატრფი, და გულში კი
იწოდეს!

ნუ ელი მეც გრქვას: გატრფი: დუმილს ვრადს უძ-
ვობესად,
მარამ მეწმინე გატრფი საზომის უაღრესად.

III

ჩემო სიამეკო, შვებავ, განცხრომისა სავსებავ!
იმრთელე მცირე ლექსნი, ჩემის ჭმუნვის დავსებავ!
ერგასო სინარულა, დამატებით ასებავ!
სულისათვის უტკბესო, გულის როგორ ფასებავ!
სატრფოვ და სსსლუქო ჩემის გულის აღსებავ!

მე ვით მოგვჩიბნო ჭახრნი, ვით სულ ვჭეო ქი-
ბის ფენას?
სად ვჭეოვო ისი ლექსნი, რომელ არა აქვს ენას?
ყოვლად ბრძენთა ათინელთ ქებად ეყოფი მენ ასს,
ნარსართა მშვენიერო, კეკელათა ნასებავ!

IV.

კ ა მ ე ნ ა ს ა დ მ ი .

ოჰ თუ ვითარის ტრეუობით და აღტაცებით დიდით
 შევიტყავ ბეჭედს შენსა, ჩემდამო წარმოგზავნილს,
 ვეპობრები მასა გულისა მსურველებით,
 სურვის ძალის შემტვობელს და ჩვენს ქავშირებ-
 ლად მქმნელს!

ოდეს იგი სამოგნო. სასურველი ბეჭედი
 დავაწებულ ვჭყო ჩემგან, არ ვმოხლო ძარად—ძარად,
 ძეის, სატრეუოთ ვამენავ, ეგ ბრალ-ფიქალი მკეჭდა,
 ჩემდა მრისხანედ შექმენ, ტანჯულ მევძ ძარად-ძარად.

ოჰ თუ ესოდენ ძლიერ მიუწითომელ ოხვრას ქმნილ,
 ვინარს ჩემდა მტანჯველად, ტრეუობით ვავშირებულნი?
 შენ, ანგელოსო ჩემო, თვალ მშვეენ, ბრალ-ფი-
 ქალ-წყობილ,
 შენ, მსოფლო ნუგეშო, შენ ჭკურნეგული წელული!

როს მშვენნი მუხლნი შენნი ბალიშენ თავსა ჩემსა,
 და მეც ვჭსიტვებოდნი სრულად, ვფლობდნი ბედს
 უამიერსა, —
 ღამილით საამურით აცოცხლებდნი სულს ჩემსა,
 ცოცხლებრ მგზებარეს თვალთ ჭსკვრეტდი ჩემსაარესა.

ნეტა, სასემან შენმან, წყნარ-ტკობილ-შეკვებ-
 ნუთუ მარტო შემიპყრო და დამღვა კისურს ჯაჭვნი?
 არა, შაკრამ ბეჭედმან, ჩვენ დამკავშირებულმან,
 სასხლავრად შენად იპყრა სულის ჩემის გრძნობანი.

V-

რუსული სიმღერა.

(რუსულით)

ფერსა ბნელს, ფერსა შავს
 შე ვეტრფი მარად უამს:
 არას დროს ფერსა სსკას
 არ ვეტრფო, ვფიცამ ცას.
 არას ძალს, არას გვამს
 არა ჩქვს ეს უფლებს,
 აშორვოს ფერსა შავს
 ჩემი ტრფიალებს.
 თუ მკითხვთ ფერსა შავს
 რათ ვეტრფიალებო,
 ჯიშრობენ და რა ვჭყო
 საყვარლის თვალები!

გინდ მე მან სასურძმან
მივიწყოს ამაჲ-წამს,
მით ვტრბოდუ უდრეკლად
ფეკსა ზნულს, ფეკსა შავს.
ფურეში ვილოც შავს,
ცხოველში მის საგანს,—
მის შევრთამ ჩემსა სულს,
მარად მის შეწირულს.

სოფლითაც განსვლის ფემს
ვისუდრებ ფეკსა შავს,
და ვიდრეძდის ვცოცხლებ,
თვალს ან მოვამოცებ.

VI

გულთა საწყლავად გუზიდონს შენ უიღვენ ესე ისარი:
ქსტეორცნის საგანსა და ასობს, ეს იყოს გინა
ის არი:
გლან გულთ! ანდამატისა ზღუდე გარემოისარი,
თვარ მოგწყლავს იგი უცილოდ, მხრად დაგიშთეს
ის არი...

VII.

სვემ მიწვიმა მანახა,
მოძივლინა მან ანხა,
მასთან მოჭყვა მახანა,
მინახავა მან ნახა.

სამიბნიუკონ

სამიბნიუკონ

ჟორჟ დანდენი

კომედიის სამ მოქმედებად
მოლიერისა

(თარგმნილი ურბინცულიძემ)

მოქმედნი ჰირონი:

ჟორჟ დანდენი, მდიდარი გლეხი.

ანჟელიკა, ჟორჟ დანდენის ცოლი.

დუ-სოტანვილი, სოფელის აზნაური, ანჟე-
ლიკას მამა.

დუ-სოტანვილიის ცოლი.

კლიტანდრი, ანჟელიკას საყვარელი.

კლოდინა, ანჟელიკას მახალე.

ლიუბინი, კლიტანდრის მსახური, გლეხი.

კოლინი, ჟორჟ დანდენის მსახური.

სცენა წარმოადგენს ჟორჟ დანდენის სახ-
ლის წინა ადგილს სოფელში.

მოქმედება პირველი

სცენა I.

მარტო ჟორჟ ღანდენი.

ეჭვს, საკვირველი რამეა აზნაურის ქალის შერთვა! მე რომ მიუერთონ კარგ ჭკუას ისწავლიან ის გლეხები, რომელთაც სურთ მალა აწევს და ჩემსავით დანათესაება კეთილშობილებთან! კარგ-გვარის შვილობა, რასაკვირველია, კარგი რამ არის! მაგრამ იმას იმდენი ცუდი საქმეც სჩემებოა, რომ სჯობია არ მიეკატოს კაცი, მე ეს გავიგე, როცა გავერიე აზნაურებში; მაგრამ ძვირად კი დამიჯდა ეს ჩემი გაღმრცდილება: ისინი უმრუკრდებიან ჩვენ ფუფს და არა ჩვენ. ჩემისთანა მდიდარ კაცი-სათვისაც უფრო კარგი იქნებოდა, რომ შემერთო კეთილი და უბრალო გლეხის ქალი, ვინამც ამეუგონა ცოლათ ის, რომელიც აწევს ჩემზე ცხვირს და ეთავილება ჩემ გვარის დაქმევა; მითომ იმდენი არ დამეხარჯოს იმაზე, რომ დიღისი მიყურო იმის

ქრმოებისა! უოოო დაუნდენო! უოოო დაუნდენო! შენის-
თანა ტუტუტობა ჯერ არ მოუსდენია არავის ქვე-
ყანაზედა. ჩემი სახლი ეხლს მევე მამინებს და ისე ვერ
შევაღ იქ, რა რამე მწუხარება არ დამხვდეს.

სცენა II.

ჟორჟ დანდენი და ლიუბინი.

ჟორჟ დანდენი. (თავისთვის, რა სახავს თავის
სახლიდამ გამოსულ ლიუბინს). რა ეშმაკება მოათრის
ეს ტუტია ჩემ სახლში?

ლიუბინი. (თავისთვის, რა სახავს უოოო დაუნდენს)
ეს ვიღაც არის როგორ შემაძქქერია!

ჟორჟ დანდენი. (თავისთვის) ეს მე ვერ მიტ-
ნობს.

ლიუბინი. (თავისთვის) რაღაც ეჭვშია.

დანდენი. (თავისთვის) უჰ! თავის დაგვრაც ეძნე-
ლებს.

ლიუბინი. (თავისთვის) მეშინიან რ ვის შეატ-
ყობინოს, რა მე გამოკვლავ ამ სახლიდამ.

დანდენი. გამარჯვება!

ლიუბინი. გაგიმარჯვოს!

დანდენი. თქვენ აქაურობა არა ბძანდებით, მე
მგონია...

ლიუბინი. არა, მარტო სვალინდელ დღესასწა-
ულის სანახავათ მოველ.

დანდენი ერთი მათხარით, თუ არ შეგაწყობთ:
თქვენ ამ სახლიდამ გამოხვევით?

ლიუბინი. უუუ!

დანდენი. რა?

ლიუბინი. ჩუმათ!

დანდენი. რა არის?

ლიუბინი. დახუდილი! არავის არ უნდა უთხ-
რათ, რომ აქედამ გამოსული მნახეთ.

დანდენი. რატომ?

ლიუბინი. ღიერთო ჩემო! იმიტომ...

დანდენი. თქვით რაღა, რატომ?

ლიუბინი. ჩუმათ! შუშინიან არკინ დაგვიგდოს

უუ ი.

დანდენი. არა, არა.

ლიუბინი. მოველდი ამ სახლას ქაღმბატონთან;
სიტუვა მაქვს გადასაცემი იმის საყვარლასგან; ეს
არავინ არ უნდა გვიგოს, გესმით?

დანდენი. მესმის.

ლიუბინი. იმიტომ რომ დამარცხეს: გაფრთხილდი, ანკის დაქნასკო. გთხოვთ მანც ანკის უთხრათ, რომ მე მნასეთ.

დანდენი. რა ხელი მასქეს.

ლიუბინი. მე სისწულთ ავასწულებ ხოლმე საიდუმლო დარბეზს.

დანდენი. ვაი საქმეს.

ლიუბინი ქმარი, ამბობენ, ეჭვიანიანო, არ უნდაო, რომ სხვას უყვარდეს იმის ცოლი; და ამ ამბავს რომ ქმარმა უური მოჰკვრის, ვაცლოფაჩდება. სომ გესმით კარგად?

დანდენი. ძალიან კარგად.

ლიუბინი. იმან არაფერი არ უნდა იცოდეს ამასზე.

დანდენი. რასაკვირვებია.

ლიუბინი. ჩემ-ჩემად უნდათ იმის მოტუება. სომ კარგად გესმით?

დანდენი. უკეთესად აღარ იქნება.

ლიუბინი თუ წახვალთ და ეტყვით იმას, რომ აქედამ გამოსული მნასეთ, სულ-მთლად წამისდენტ საქმეს. სომ კარგად გესმით?

დანდენი. მშვენიერად... ჭო! რა ჭკვიან იმას, გინც თქვენ აქ გამოგვზავნა?

ლიუბინი. ჩვენებური ბატონია, ვიკონტი... ვიკონტი... ფუ! სულ მავიწყდება რას ეძახიან. დასწყევლას ღმერთმა! ბატონი კლა... კლატანდრონი.

დანდენი. აი ის სასაგასადა, რომელიც დვას.

ლიუბინი. დიას, ამ სეებთან.

დანდენი. (თავისთვის) მაშ აი რასთვის გადმოსახლებულა ჩემ მესობლათ ეს ჰატონისანი ბატონი. კარგად მცოდნია სუნით შეტუობა; იმის მესობლობამ რეუილად გი არ გამაეჭვიანა.

ლიუბინი. ქრასტეს მადლმა! იმისთანა ჰატონისანი კაცი თქვენ დღეში არ გინახებათ. იმან სამი ოქრო მახუჯა მარტო იმისთვის, რომ შეთქვა იმის სიუვარულზე აქაურ ქალბატონისთვის და რომ ჩემ ბატონს მუწს იმასთან ლაზარაკი. ხომ ნასეთ ბეგრად დავიღალე თუ არა, რომ ამდენი ფული მიმეღო; მთელი დღე რომ მემუშავნა, რამდენიმე გრამის მეტს ვერას მოვიკებდი.

დანდენი. მეჩე, რაც მოგანდეს სასრულე?

ლიუბინი. დიას. მე იქ ვიზოვე ერთი კლადინა, რომელიც მაშინვე მასვდა რაცა მსურდა და თავის ქალბატონთან მალე ჰაჩაკა.

დანდენი. (თავისთვის) აჰ, სამაგლო გოგო!

ლიუბინი. ღმერთმანა! რა ლამაზი რამ არის ის

კლადინა! გული მომიგო იმან და რა დათანხმდეს
ამ წამსვე შევირთავ.

დანდენი. მეტე რა მასუი მისცა ქალბატონმა
თქვენ დიდვას?

ლიუბინი. მითხრა გადავცე...მაცა, მგონია,
აღარც კი მალსოვს!..სო, უთხარ რა დიდად მად
ლობელი ვარო თქვენ გრძნობის გაღცხადებისათვის
და რადგანაც ერთი უვნაური რამ არის ჩემი ქმა-
რიო, ჩემ-ჩემად უნდა წავიყვანოთ საქმეო და იმის-
თანა რამ უნდა მოვიგონო, რომ შეგვეძლოს ჩუ-
მად ერთმანეთთან ღამაწაკო.

დანდენი. (თავისთვის) აჰ! უნამუსო ცოლო!

ლიუბინი. ღმერთი არ გამოწერეს! საცინელო
რამ იქნება! ქმარს ხომ იგიერთად არ მოუვა, რა
ცოლი ჰქვამს, ვარც იმ არის, რა ის ვერც
იქნის იქს თავის ეჭვიანობით, სასტატო დაჩქება.

დანდენი. მართალია.

ლიუბინი. მუვიდობით! მინც კი არ გამოცეო!
კარგად უყურეთ, რომ არ შეიტყოს ქმარმა 'ეს სა-
იდუმილო.

დანდენი. კარგი, კარგი.

ლიუბინი, მინდა თავი მოვიკატუნო, მიიღამ
აწაფერიღო. მე ისეთი ცბიერი ვარ, რომ ვეჩვი ვერ
გაიგებს ჩემ ცბიერებას.

სცენა III.

ჟორჟ დანდენი.

ეგზე, ჟორჟ დანდენო! რომ სედამ, როგორ გეზ-
ყრობა შენი ცოლი! აი რა აწის აზნაურის ქალის
შერთვა! როგორც უნდათ ისე გამოაშეგნ და ჯავ-
რის ამოყრაც კი არ შეგიძლიან; აზნაურობა შენ
გინახავს სელ-თვეს შეკრული! ჯავარი ხომ ძანც შე-
გიძლიან ამოიყარო შენ ცოლსკე თუ ერთ წოდე-
ბისა ხართ ორივენი; და ცოლათ რომ გლეხის ქა-
ლი გყოლოდა, ხომ შენ თითონ მოახდენდი სამაწ-
თაღს და გუღს გაიგრილებდი ცოლის ღაზათიან
მიბერტყვით. მაგრამ შენ გინდოდა დიდ-ჯაცობის
გემო გენახა და აზნა ამოგაბერებინა შენ ბატონ-
რობა. აჰ! რა გული მამდის, მზათა ვარ შემოვარ-
ტყა სიღები ჩემ თავს. რაო? ჩემი ცოლი ურცხვად
უგდებს ყურს აზნაურის სიყვარულის გამოცხადე-

ბას, ჭვირდებო იმავ დროს მიწურ-მოწერას! თუ!
ღარ მოკახდენინებ მე მაგ საქმეებს, ეხლავ უნდა
წავიდე იმის დედ-მამას შევატეობინო, რანაირად
მჯავრებს და მწუხრებს იმათი ქალი. მაგრამ აგერ
ისინიც მოდიან.

სცენა IV.

დე-სოტანვილლი, იმის ოთლი და ჟორჟ
დანდენი.

დე-სოტანვილლი. რა არის, ჩემო სიძევ? გა-
ჯავრებული მეჩვენებით.

დანდენი. მიხეზი მაქვს და...

დე-სოტანვილლის ოთლი. დეკრთო ჩემო!
სიძევ, რა უზღველობას ვინმე რო ვიასლოვდებათ,
თავს არც ვი უგრავთ.

დანდენი. დეკრთმანი! ჩემო სიდედრო, სულ
სსვას რამე მაქვს ეხლას თავში და...

დე-სოტანვილლის ოთლი. გიძევ! საკვირვე-
ლია, ჩემო სიძევ, რა ცოტად იცნობთ თქვენებს
და ვერ შეიძლო გაწყმა, ვერ გასწავლათ როგორ
უნდა მოაქციეთ გარგ-გვარისსვილებში.

დანდენი. როგორა?

დე სოტანვილილის ცოლი. ნუ მედრებით ხალხე და ნუ მეძახით „სიდედრო“ როგორ ვერ შეეჩვიეთ დამიძახეთ: ქალბატონო?

დანდენი ღმერთო! თუ თქვენ მე სიძეს მეძახით, მგონია მეც მაქვს ნება დაგიძახეთ თქვენ: ჩემო სიდედრო.

დე სოტანვილილის ცოლი. ეგ სულ ერთი არ არის. იცოდეთ თუ ღმერთი გწამთ, რომ თქვენ ჩემ გვარის კაცთან არ უნდა იხმარეთ ეგ სიტყვა; თუმც ჩემი სიძე ბძანდებით, მაინც დიდი განსხვავებაა ჩვენსა და თქვენ შუა. ეს თქვენ უნდა იცოდეთ.

დე-სოტანვილილი. კარგი, ჩემო სულა, დავანებოთ მაგას თავი, გვეყოფა.

დე-სოტანვილილის ცოლი. (ქმარს) ღმერთო ჩემო! შენ იმისთანა ჩვილი გული გაქვს, როგორც არაგის. და არ იცი, როგორ მოექცე იმას, ვინც შენგან დავალებულია.

დე-სოტანვილილი. უკაცრავათ, შენ მაგაში ვერაფერს მასწავლი. მე ბევრჯერ მიჩვენებია ჩემ სიცოცხლეში ჩემ სასტიკ ყოფა-ქცევით, რომ არაგის დავამციჩებინებ ჩემ ღირსებას. მაგრამ ამ კაციისთვის



ესლა საკმაოდ იქნებოდა მსოფლიოდ გათვრთხილებს.
ახლა ერთი გვიბძანეთ, ჩემო სიძეე, რა გავჩუხებთ.

დანდენი. რადგანაც მოკლედ საჭიროა ლაშაწა-
გი, უნდა მოგაღსენოთ ბატონო დე-სოტანვილლი,
რომ მე... რა ბატონო დე-სოტანვილლი

დე-სოტანვილლი. მცადეთა, ჩემო სიძეე, იცო-
დეთ, რომ უზღველობაა რაღაც კაცს იმის სასურველთ
უძახით; ჩვენსე მალაჲ კაცს უნდა უთხრათ მოკ-
ლედ: ბატონო... რა ბატონო

დანდენი. ვაჩგიით! მოკლედ ბატონო და აჩა
ბატონო... დე-სოტანვილლი, მე მინდა თქვენ
მოგაღსენოთ, რომ ჩემი ცოლი...

დე-სოტანვილლი. უკვლავ ვაჩგი, მაგრამ ესე
იცოდეთ, რომ თქვენ არ უნდა თქვათ: ჩემი ცო-
ლი, რაღაც ჩვენ ქალსე ლაშაწაკობთ.

დანდენი. ჯავრით არ ვიცი რა ვქნა! რაგორ
ჩემი ცოლი განა ჩემი ცოლი არ არის?

დე-სოტანვილლი. მართალია, ჩემო სიძეე
თქვენი ცოლია, მაგრამ ნება აჩა გაქვთ იმისა ეს
დაუძახოთ. აზნაიანი თქვენი ქცევა შესაძლოა იყო
თუ რომ შეგუბოთ თქვენი ცოლი.

დანდენი. (თავისთვის) აჭე უორე დანდენო, საე
შეტოპე (სხე მალა) აჭე თუ დემერთი გქამთ

ერთ წამით დაივიწყეთ კვ თქვენი აზნაურობა და
გამიგეთ, რასაც გეტყვით ჩემებურად. (თავისთვის)
დასწყევლათ ღმერთმა, რასა მტანჯამენ. (დე-სოტან-
გოლს) მე თქვენ გეუბნებით, რომ კმაყოფილი არა
ვარ ჩემი ცოლის-შერთვითა.

დე-სოტანვილილი. შიშეში, ჩემო სიძევ?

დე-სოტანვილილის ცოლი. კვ რაგორ
აზნაურობთ იმ საქმეზე, რომელმაც მაგდენი სასრ-
გებლობა მოგიტანათ?

დანდენი. რა სასრგებლობა, ქადაბტონო? მან-
თაღია, ეს საქმე სასრგებლო იყო თქვენთვის, რად-
განაც უჩემოთ, თუ არ გეწყინებათ, თქვენი საქმე-
ები დასწავლეთ იყვნენ და ჩემმა ფულმა დაგილ-
სნათ ბევრ ხათხაღიღამი მე, მე ვი რა მოვიტო,
თუ ღმერთი გწამთ მითხარით, იმით, რომ გვარა
გამიგებულეთ და ყოველ დანდენის მაგეირად, თქვენ
გადამკიდეთ მქვიან ბატონი დელა-დანდინიერი?

დე-სოტანვილილი. მაშ, ჩემო სიძევ, ანათრად
აგდებთ იმას, რომ დაუნათესავენით დე-სოტანვილ-
ლებს?

დე-სოტანვილილის ცოლი, და დელა-ზრუ-
დოტოერებს, რომელთაც მე ვაკუთვნი და რომელნიც
გააზნაურებენ თქვენ შვილებს.

დანდენი. დიას, აი კაი საქმე: ჩემი შვილები აზნაურები იქნებიან და მე კი მოტყუებული ქმარი.

დე-სოტანვილლი. რა გინდათ მაგითსთქვანთ, ჩემო სიძევ?

დანდენი. მინდა ვთქვა, რომ თქვენი ქალი ისე არ იქცევა, როგორც ეკადრება პატიოსან ცოლს, და უპატიურად უჭირავს იმას თავი.

დე-სოტანვილლის ცოლი, კარგი! ფრთხილად ილაშაჩაკეთ. ჩემი ქალი ისეთი პატიოსანი ჩამომავლობისაა, რომ არას დროს ის უპატიურად არ მოიქცევა. მადლობა ღმერთს, აგერ სამასი წელიწადია პრუდოტიერების სახლიდამ იმისთანა ქალი არ გამოსულა, რომ აელაშაჩაკებინოს თავისზე ქვეყანა.

დე სოტანვილლი. ღმერთმანი! დე-სოტანვილლების გვარში არ გაგონილა გოზწია ქალი; ჩამომავლობით ჩვენში როგორც ვაჟებს დასჩემებიათ სიმაძაგე, ისე ქალებს უმანკობა!

დე-სოტანვილლის ცოლი. ჩვენში იყო ერთი უაკოლინა დელა პრუდოტიერისა, რომელმაც არ მოინდომა ცხოვრება ჩვენ მხრის ღუბერნატორთან და თავადთან.

დე-სოტანვილილი. იყო ერთი მატყურინა დე-სოტანვილილისა, რომელმაც უარი უთხრა ხელმწიფის შინა კაცს, როდისაც ეს აძლევდა ამ ქალს რა ათას თუმანს მხოლოდ სამუსაიფოთ.

დანდენი. ჰო! თქვენი ქალი კი ეგრე მიუგარებელი არ არის და რაც ჩემთან არის დაშინაურდა.

დე-სოტანვილილი. ამიღსენით ჩემო სიძეე, რაშია საქმე. ჩვენ იმისთანები არ გახლავართ, რომ ავიტანოთ უსივრცხო ყოფა-ქცევა ჩვენი ქალისა და სუეველასე ადრე, ჩვენ, იმის დედა-მამა, გამოგესარჩლებით თქვენ.

დე-სოტანვილილის ცოლი. დავ ნებოთ თავი პატრონობასე ხუმრობას. ჩვენ ჩვენი ქალი გაგვიზღია ნამუსიანად.

დანდენი. აი რა შემიძლიან მე თქვენ მოგაღსენოთ: არის აქ ერთი კარგი გვარისშვილი, რომელიც თქვენ გინახავთ; ის ჩემ თვალწინ ეარშიეება ჩემ ცოლს და ესეც მოთმინებით უურს სუგღეს იმის სიყვარულს გამოცხადებას.

დე-სოტანვილილის ცოლი. ქრისტეს მადლმა! მე თითონ ჩემივე ხელებით დავადრწობ იმას, თუ რომ იმან მიაყენა თავის დედას მაგკვარი უზატაურება.

დე-სოტანვილილი. დემეტრე, ჩემ სმალზე
აუაგებ იმ ფრანტსაც და ჩემ ქალსაც, თუ რომ
ამან თავი გაიხატო.

დანდენი. სამართალსა გთხოვთ მე თქვენ ესლა.

დე-სოტანვილილი. ნუ შესწუხდებით! რჩივს
გაგარჩევთ და მე დაუეწებთ თვალს და მინაშავსა.
მეც დაწმუნებულნი ვიბძანდებით თქვენ ნაამბობის
სინამდვილეში?

დანდენი. სწორედ.

დე-სოტანვილილი. მანც ფრთხილად იყავით; ამ
გვარი საქმეები მოსაჩივრებელი არიან კეთილშობი-
ლებში და აქ უადგილად წინდაუხედავობა.

დანდენი. გეუბნებით, მე თქვენთვის სიტყვა
ტყუილი არ მითქვამს.

დე-სოტანვილილი. ჩემო გულს წადი მოე-
ლაპარაკე შენ ქალს, მე და ჩემო სიძე მოველაპარაკე
გებით იმ კაცს.

დე-სოტანვილილის ცოლი. შესაძლავს განა,
რო მაგნაირად დაეკიწოს თავის ჰატვი ჩემ ქალს,
როცა ის ჩემში ხედავს მხოლოდ კარგ მავალითს.

დე-სოტანვილილი. გაგარჩიეთ საქმე. თქვენ,
ჩემო სიძე, მე მომდიეთ და ნუ შესწუხდებით

თქვენ ნახავთ, რა ცხარედ ვეკიდებით საქმეს, რა-
ცა შეუჩაღებულად იმით, რომელნიც ჩვენ გვე-
კუთვნიან.

დანდენი. აგერ ის კაციც მოდის ჩვენკენ.

სცენა V.

დე-სოტანვილილი, დანდენი და კლიტანდრი.

დე-სოტანვილილი. ბატონო, მიტნობთ მე თუ
არა?

კლიტანდრი. მგონია, ვერა, ბატონო.

დე-სოტანვილილი. მე შეკვიან ბატონი დე-სო-
ტანვილილი.

კლიტანდრი. დიდად მესიამოვნება თქვენი გაც-
ნობა.

დე-სოტანვილილი. ჩემი სასჯელს ცნობილია
ხელმწიფის სასახლეში; მე ჩემი სასჯელს დროებით
მგონდა ბედნიერება ვყოფილგოდაკ ერთი პირველთა-
განი ვეთილშობილთ გრებაში ნანსს.

კლიტანდრი. კეთილი.

დე-სოტანვილილი. ჩემი მამა-ყახეილ დე-სო-
ტანვილილი იმდენად ბედნიერი გახლდათ, რომ მონ-

ტახანის ჯარით გარს შემოტყემაში მონაწილეობა მიიღო.

კლიტანდრი. მოსარული განლაგართ მაგ ამბავით.

დე-სოტანვილლი. მე მყავდა შავა ბურტრანი დე-სოტანვილლი, რომელიც ისეთი გამორჩენილი იყო თავის დროს, რომ მიიღო ნება გაეყიდნა მთელი თავის ქონება სამზღვარ გარეთ გასამგზავრებლად.

კლიტანდრი. მკეცა.

დე-სოტანვილლი. მე გამიგია, ბატონო, რომ თქვენ გიუვართ და დასდევთ კიდევ ერთ ახალგაზდას, რომელიც განლაგართ ჩემი ქალი; და ისე ვესარჩლები იმას როგორც ამ გაცს (უჩვენებს ყორყ დაღენსე), რომელიც იმდენად ბედნიერია, რომ განდა ჩემ სიძეთ.

კლიტანდრი. ვინა? მე?

დე-სოტანვილლი. დიახ. მე მოსარული განლაგართ, რომ თქვენ გელაპარაკებით და გთხოვთ ამიღსნათ რას ნიშნავს ეს ამბავი.

კლიტანდრი. აი უცხო ჭორო! ეს ვინ მოგახსენათ?

დე-სოტანვილლი. ერთმა ვინმემ, რომელმაც იცის ეს ნამდვილად.

კლიტანდრი. ეგ ვილატ ჩრის სტუუის. მე ჰა-
ტიოსხანი კაცი გახლავართ. ნუთუ გგონიათ, რომ
მე მაგნაირი უჩიგო საქმის ჩამდენი ვიყო. მე მიუ-
გარდეს ახალგაზდა ლამაზი ქალი ბარონ დესოტან-
გილლისა! ისეთი ჰატიუი მაქვს მე თქვენი, რომ მე
მაგას ვერ გავბედავდი. გიყვია, ვინც ეს გითხრათ.
დე-სოტანვილლი. აბა, ჩემო სიძე.

დანდენი. რა?

კლიტანდრი. ამის მთქმელი გაქნილი: სალა-
ხანა ვინმე უნდა იყოს.

დე-სოტანვილლი. (ჟოჯო დანდენს) უზახუხეთ.

დანდენი. უზახუხეთ თქვენ თითონ.

კლიტანდრი. რომ მცოდნობდა ვის შეეძლო
ეთქვა, მე თქვენ დასწრებაშივე გამოუფასავდი მუ-
ცელს ამას ხმლითა.

დე-სოტანვილლი. ხმ, ამოიღეთ რაღა!

დანდენი. რაც ეთქვი მართალია.

კლიტანდრი. ბატონო, გხნა თქვენ სიძემ. . .

დე-სოტანვილლი. დიას, ეგ გიჩივით.

კლიტანდრი. დმერთს მადლობა უთხრას, რომ
ის თქვენი სიძეა, თორემ ვასწავლიდი ამას რა-
გორ უნდა მაგგვარი ლაზარაკი ჩემისთანა კაცზე.

სცენა VI.

დე-სოტანვილლი, ივის სოლი, ანჟელიკა, კლიტანდრი, ჟორჟ დანდენი და კლოდინა.

დე-სოტანვილლის სოლი. საკვირველი რამ არის ეჭვიანობა! მომეყვას აქ ჩემი ქალი, რომ გამომასქარდეს საჭმე უგუფას წინ.

კლიტანდრი. (ახელოვას) ქალბატონო, თქვენ გიბრძანებიათ ქმრისათვის, რა მე თქვენ მიუყარხარო?

ანჟელიკა. მე? როგორ გეტყობდი მე მაგას? განა რამე არის აქ მართლად? ნეტავი არ იქნება, რომ შემიყვარათ. აბა ერთი გთხოვთ გამოსცადეთ; ნახავთ მაშინ ვისაც ელაზარაკებით, გაბედეთ და მუარშიეთ: ერთი თავის გასართობათ გამომიგზავნეთ მოციქულები, საიდუმლოდ მემწიკრეთ საარშიყო ბარათები; ელოდეთ იმ წამს, როდისაც ჩემი ქმარი შინ არ იქნება, ან მე გამოვალ შინიღამ, და დაძულებარაკვით თქვენ სიუვარულზე. აბა ერთი მობრძანდით და სიტუვას გაძლევთ, რა ვარგადაც კი მიგიღებთ.

კლიტანდრი. ოჰ! ოჰ! ქალბატონო, დაწინა-
დით, ჩემთვის საჭირო არ არის მაგდენი დარბევა
და თქვენი თავის შეტყუება. ვინ მოგალსენათ, რომ
მე თქვენ არ შეიყვარებოდა ვთქვამო.

ანჟელიკა. რა ვიცი, აქ ვი ამახ ამბობენ.

კლიტანდრი. ძხვას ათასი რამ შეუძლიან
თქვას, მაგრამ თქვენ ხომ იცით, მითქვამს თუ არა
რამე თქვენთვის ჩემ სიყვარულზე, რაცა შემსვედ-
რისა.

ანჟელიკა. ვვლა გაკლდათ; კარგადაც იქნებო-
დით მიღებულა.

კლიტანდრი. გაწმუნებთ, ჩემი არ უნდა გე-
შინოდესთ; მე არ განსჯავარ იმათგანი, რომელიც
მოსჯინებს არ აქვს ღამაზ ქალებს; და იმდენათ
პატივი მაქვს თქვენი და თქვენი მშობლებისა, რომ
ფიქრათაც არ მომივა თქვენთან აშეიყვარა.

დე სოტანვილის ცოლი. (ღანდენს) აბა!
ხომ ხედავთ.

დე სოტანვილი. ხომ დაკმაყოფილდით, ჩე-
შო სიძევე, ახლა რაღას იტყვი.

დანდენი. მე ვამბობ რომ ეგენი ჭორობს მიჭ-
ქარამენ. რაც ვიცი, მე კარგად ვიცი დაუნდა სულ

გითხრათ: ჩემმა ცოლმა მიიღო ამ ვახუბატონისაგან მოციქული.

ანჟელიკა. მე, შე მიმიღია მოციქული?

კლიტანდრი. მე გამიგზავნია მოციქულია?

ანჟელიკა. კლოდინა!

კლიტანდრი. (კლოდინა) განა ეს მარტიაა?

კლოდინა. ღმერთმანი საოცარი ჭოჩია!

დანდენი. დაჩუბდი, შე გარყვნილს, მე ვიცი თქვენი ამბავი; შენ არ შეუძენი ქალბატონთან მოციქულს?

კლოდინა. ვინა? მე?

დანდენი, სწოკით შენ. ეგრე ნუ იპჩანჭები!

კლოდინა. აჭა ღმერთო! დღეს ყველა ეგრე ჩოგორ გადაჩეულა; ასეთ ეჭვს იღებენ ჩემზე, რომელიც ვარ თვით უმინგოება.

დანდენი. დაჩუბდი პატროსანო სულა! ტყუილად იგატუნებ თავს, მე ვიცი დიდისხანია, რა ცუდლუ-ტიც ბრძანდები.

კლოდინა. (ანჟელ კას) ქალბატონო განა... ..

დანდენი. ხმა ჩაიწვიტე მეტქი; შენ უნდა და-ისჯე ყველას მაგიერ, აზნაურშვილი ხომ მაინც არა ხარ.

ანთელიკა. ეს ისეთი დიდი ცილის წამებია და ისე მაქვს გული აშოფოთებული, რომ ვასუსიტ ვერ გაშიცია. საშინელი რამ არის, როცა ქმარი გაბრუნდება იმას, რაც არის დროს არ მოგიქმედია. ჭო! დამნაშავე ვარ, რომ შეტად კარგად გექცეოდით თქვენ.

კლოდინა. სწორედ.

ანთელიკა. ჩემი უბედურებს ის იყო, რომ მაგას თავს ვეგლებოდი; ნეტავი მართლა სხვასთან შეარქმინა, მაინც ესე არ მეწყინებოდა ამდენი აყალ-მყალი. მშვიდობით; შე ვეღარ ავიტან ამდენ უპატიურებას.

სცენა VII.

დე-სოტანვილლები, კლიტანდრი, ჟორჟ

დანდენი და კლოდინა.

დე-სოტანვილლის ცოლი. (ღანღეს) ღირსი არა ხართ ამგვარ პატიოსან ცოლისა.

კლოდინა. დიქტომანი, შე რომ ჩემ ქალბატონის ადგილას ვუფიქრებოდა, არ დავინდობდი ჩემ ქმარს. ღირსია, რომ ამას მართალ-მართალი უთ-

ხრან. (კლიოტანდრს) დიას, ბატონო, თქვენ ამის დასასჯელათ უნდა შეიყვაროთ ჩემი ქალბატონი გთხოვთ გაბედოთ, კარგად წავა საქმე, მე თითონ მოგესმარებით, წადგანაც უიმისათაც ხომ დამ- წამეს. (კლოდინა გადის).

დე-სოტანვილლი. დიხსი ბრძანდებით, ჩემო სიქე, რომ ამგვარად გულაზნაკონ. თქვენი საქ- ციელათ მთელი ქვეყანა გაიმტყნეთ.

დე-სოტანვილლის ცოლი. ამის შემდეგ მაგნაიწად აღარ შესცდეთ, წადით, იფიქრეთ. რა- გორ უნდა უკეთესად მოექცეთ კარგ გვარის ქალს.

დანდენი. (იქით) ვბრძანდები, რომ მევე მამ- ტყუნებენ, როცა მართალი ვარ.

სცენა VIII.

დესოტანვილლი, კლიტანდრი და დანდენი

კლიტანდრი. (დე-სოტანვილლს) ხომ ნახეთ, ბატონო, როგორ ცუდ-უბრალოდ მამბრძანებდნენ. თქვენ გეცოდინებათ კეთილმშობილთ ჩვეულება და ამიტომაც გთხოვთ დამაკმაყოფილოთ.

დე-სოტანვილი. მაგას (მანათლს ბრძანებთ, ეგრეთ რიგი. ახლა ჩემი სიძველე დააკმაყოფილებს ეს ბატონი.

დანდენი. რა? დააკმაყოფილებს?

დე-სოტანვილი. დიას, ეგ არის სავსე, რა-ცა ცუდ უბრალოდ ახლა უნდა დასესხოს რიგი.

დანდენი. თანახმა არა ვარ. ტყუილად არაფერი დამიბრძანებია. ჩემი ეჭვი უსაფუძვლოდ არ გახლავთ.

დე-სოტანვილი. სულ ერთია, რა ეჭვსცეკონდათ, ხომ ამან უსაფუძვლოდ იცნა. რამ არა სტყუდება, უნდა დააკმაყოფილოს.

დანდენი. მაშ რამ ცოცხლად მწოდებოდა? რა ვნახა, უნდა წამოდგეს, და არ გატყუდეს, უარში თქვას?

დე-სოტანვილი. ნუღარ იმართლებთ თავს, ბედობი მისთვის უკეთ, როგორც დავარტყმით.

დანდენი. მე! მე უნდა მძევლად უკეთ ბედობი იმის უკან...

დე-სოტანვილი. რა გინდა? უნდა ცაბუ-დოთ, ნუ გეშინიანთ, ბევრს ახლას გათქმევინებთ.

დანდენი. მე არ ვიცი.

დე-სოტანვილი. დიქტმანს, ნუ იამიშოვ-თებთ გულს, თორემ იმის მხარეს დაგიჭერ. მომენდეთ, მე გასწავლით.

დანდენი. (-ქი) აჰ, ყოჩუ დანდენო!

დე-სოტანვილლი, პირველად თქვენ მოიხადეთ
ქუდი: ეს ბატონი აზნაურია და თქვენ კი არა.

დანდენი. (თავისთვის ქუდი ხელში) ჯავრით არ
ვიცი რა ვქნა!

დე-სოტანვილლი. გაიმეორეთ რაც გითხრათ:
ბატონო...

დანდენი. ბატონო.

დე-სოტანვილლი. ბოდიშს ვინდი... (ხედავს
რომ დანდენი არ ემორჩილება) ეჰ!

დანდენი ბოდიშს ვინდი.

დე-სოტანვილლი. რა ცუდი აზრისა ვიყავ
თქვენზე.

დანდენი. რა ცუდი აზრისა ვიყავ თქვენზე.

დე-სოტანვილლი. ეს იმიტომ მოხდა, რომ
თქვენი ცნობის ბედნიერება არა მქონდა.

დანდენი. ეს იმიტომ მოხდა, რომ თქვენი
ცნობის ბედნიერება არა მქონდა.

დე-სოტანვილლი, გთხოვთ მიცნობდეთ.

დანდენი. გთხოვთ მიცნობდეთ.

დე-სოტანვილლი. თქვენ უმორჩილეს მონათ.

დანდენი. გინდათ, რომ იმის უმორჩილესი მონათ
ვიყო, ვინც მე მატყუებს?

დე-სოტანვილი. ეჰ!

კლიტანდრი. ეყოფა ბატონო.

დე-სოტანვილი. ანა, მინდა, რომ ჩიგვსე მოხდეს ბოდიშის მოხდა (ღანღენს) თქვენი უმოწილესი მონა გახლავართ.

დანდენი. თქვენი უმოწილესი მონა გახლავართ.

კლიტანდრი. (ღანღენს) ბატონო, მეც თქვენი ერთგული გახლავართ; ამას იქით აღარ მოვიგონებ იმას, რაც მოხდა. (დესოტანვილს) მშვიდობით ბატონო; ვნანობ, რომ თქვენ ცოტად არის შეგაწუსეთ.

დე-სოტანვილი. როდისაც გნებაგდესთ მეწვიეთ ვურდდლის ნადირობაზე.

კლიტანდრი. მეტად მოწყალე ბქანდებით. (გადის)

დე-სოტანვილი. აი, ჩემო სიძევ, როგორ უნდა საქმის გარიგება. მშვიდობით. იცოდეთ, რომ დაენათესავენით იმისთანა სახლობას, რომელიც თქვენ დაგეჟამაგებთ და არას დროს საქმეს იქამდი არ მიიუგანს, რომ ვინმემ მოგაყენოსთ თქვენ შეურაცხყოფა.

სცენა IX.

ჟორჟ დანდენი,

დამწვევლას ღმერთებს... ეგ გინდოდან, ეგ გინდოდან
ჩაღა, ჟორჟ დანდენო, ეგ გინდოდან! შენთვის ახია!
ჩისიცი ღაჩსი იყავ სწორედ ის მოგივიდა... ხო!
საჭირად კია თვალები აუხილად დედ-მამას. იქნება
ეს ჩემგანმე მომისდეს.

სცენა I.

ლიუბინი და კლოდინა.

კლოდინა. მე სწორედ მივსკდი, რაი ეს სულ შენი საქმეა; შენ ვილასთვისაც გითქვამს და შენი ნათქვამი ამბავი მიუტანიათ ჩვენ ბატონისთვის.

ლიუბინი. ღმერთმანო! მარტო ერთი სიტყვა ვუთხარ ვილასაც, რამე აწავისთან გამტყეს თქვენგან გამოსული რამ მნასა. ამ თქვენ მსარეს ძაღვიან ყბე-ღები ყოფილან.

კლოდინა. შენ ბატონს სწორედ კარგი მოცდიქული ამოუჩქევისარ. სერსიანად კი ემსახურები შენი თავის მზემ!

ლიუბინი. კარგი, კარგი, მეორედ უფრო სერსიანად და თერთნილად მოგიქცევი.

კლოდინა. ჭო, ჭო, დროც კი იქნება!

ლიუბინი. მაგას თავი დავანებოთ. დამიგდე უუჩი.

კლოდინა. რაზედ დავიგდო უუჩი?

ლიუბინი. ერთი შემომხედე ცოტა.

კლოდინა. კარგი, რა აჩის?

ლიუბინი. კლოდინა.

კლოდინა. რა?

ლიუბინი. ეჭ! მითომ არ იცოდე კარგად, რატომინდა გითხრა!

კლოდინა. არა.

ლიუბინი. ღმერთი არ გამიწყრეს! მიუვარხარ.

კლოდინა. ძრეულ, ძრეულ?

ლიუბინი. ღმერთს გუფიტები, ტყუილს არ ვამბ.

კლოდინა. კეთილი.

ლიუბინი. გულა მაფანთქალებს, შენ რა გიყუ რებ.

კლოდინა. ძრეულ სასინარულა ჩემთვის.

ლიუბინი. ერთი მითხარ, ეგრე რაგორ და მახდები!

კლოდინა. რაგორც სხვები.

ლიუბინი. ეჭ, ბევრი რაღა გავაგრძელო; თუ გინდა, შენ ჩემი ცოლა გახდი, მე შენი ქმარი გავხდები და რჩევნი გავხდებით ცოლ-ქმარი.

კლოდინა. შენც ჩვენ ბატონისაგან ეჭვიანი იქნები?

ლიუბინი. სწულე: თანაც არა.

კლოდინა. მე თუ მკითხავ, მე მეჭავრება ეჭვიანი ქმრები; მინდა იმისთანა, რომელსაც არაფრის არ ეშინოდეს, მე შენდოს, დაწმუნებული იყოს ჩემ ერთგულებაში და უშაშრად მსედავდეს ოც და ათ კაცში.

ლიუბინი. კარგი, მე სწორედ მაგისთანა ვიქნები.

კლოდინა. იმაზე უარესი ტუტუცობა წაღა იქნება ქვეყანაზე, რომ ქმარი ცოლს არ ენდოს და სტანჯოს ის. მართალი თუ გინდა, ქმარი ამით ვე-რცაფერს ვერ მოიგებს; ის თავის ცოლს ღანძლით ცუდ გზაზე დააყენებს.

ლიუბინი. მას კარგი, მე შენ მოგცემ სწულ თავისუფლებას.

კლოდინა. აი რას საჭირო, რომ ქმარი არ მოტყუვდეს. ის უნდა ჩვენ მოგვენდოს და ჩვენც ვისარგებლებით თავისუფლებით იმდენად, რამდენადაც ეს საჭიროა; სწორედ ისე, როგორც როცა ფულის ქისას გაგვიღსნიან და გვეტყვიან: აიღეთო; ჩვენ ავიღებთ პატროსნურად, სამართლიანად იმდენს,

წამდენიტ საჭირო იქნება. მაგრამ ვინც ჩვენ ჩავკავ-
ცივდება, იმას ვკრეჭთ, აღარ ვინდობთ.

ლიუბინი. მაშ შე ვიქნები იმათგანი, რომელ-
ნიც ფულის ქისას უღსნიან ცოლს; ოღონ შუქიძეთუ.

კლოდინა. კარგი, კარგი, ვნახათ.

ლიუბინი. ერთი აქ მოეკლადინა.

კლოდინა. რა გინდა?

ლიუბინი. აქ მო-მეთქი.

კლოდინა. ეჭვს ნელა, ზრ მოევანს შე მსჭმე-
ტელები.

ლიუბინი. ეჭვს, ერთი ბეწვსათ მეგობრობა გა-
მოიხინე.

კლოდინა. გამეცა-მეთქი; შენი ხუმრობის
თავი არა მჯეკს.

ლიუბინი. კლადინა!

კლოდინა. (ლიუბინს) ჭე!

ლიუბინი. აჭ, დანდობა არა გაქვს საწულებსა.
ფუ! მითომ რა პატროსსებაა, რომ მაგდებ! არა
გრცხვენია შენ ეგრე ლამაზი იყო და არ გინდო-
დეს, რა გააღვრსონ.

კლოდინა. ცხვირში მიიღებ ჩემგან სკიპარტს.

ლიუბინი. ოჭ, მიუგარებულა, მხეტო! აჭ სა-
მაგულა, შეუბრალებულა!

კლოდინა. ბევრ ნებას ნუ აძლევ შენ თავს.

ლიუბინი. რა დაგაკლდება, რომ ცოტა ახლო მიმიშვას.

კლოდინა. უნდა გქონდეს მოთმინება.

ლიუბინი. ერთი პატარა კონცხა, რადგან დაქორწინებაზე ვლანჯავლობ.

კლოდინა. სწორედ, პატარა ბრძანებები!

ლიუბინი. კლოდინა! გესვენებ.

კლოდინა. აჰ! ანა, ანა! ერთსეულ მომასწრეს ვიდრე მაგასე. მშვიდობით, წადი და უთხარი ვიკონტს, რომ ვეცდები დაუბრუნო იმას თავის პაჩათი.

ლიუბინი. მშვიდობით, მიუგარებელი მშვენებე!

კლოდინა. სააჩუქო სიტყვაა.

ლიუბინი. მშვიდობით, კლდე, კუნჭო, თილასქანო და სუუეელათერო უმაგრესო ამ ქვეყანაზე.
(გაუა)

კლოდინა. (მარტო) წავალ მივცემ ქალბატონს პაჩათს... მაგრამ აჯერ ისიც მოდის თავის ქმრით; მოკშორდება და მოვიცდი, სანამ მარტო არ დარჩება.

სცენა II.

ჟორჟ დანდენი.

აჩა, აჩა, ეგრე აღვილად ვერ გამაცურებენ და
ღარწმუნებული ვარ, რომ რაც ამბავი მაძიტანეს
სულ მართალია. ჯერ არ იციან, მე რა თვალები
მაქვს; მაგ თქვენ მიდებ-მოდებით ვერ დამაბრძაკებთ.

სცენა III.

კლიტანდრი, ანჟელიკა და ჟორჟ დანდენი.

კლიტანდრი. (თავისთვის, სცენის უკანა ზღანზე)
ახ! აგერ ის ქალიც, მაგრამ ქმარი თანა ჭყავს.

დანდენი. (ვერსედავს კლიტანდრს) თქვენ შრან-
ჭია-გრესიაობისაგან ვსედავ, რომ მართალია რაც
მითსრეს და მეტად ნაკლებად გაქვთ პატრივი იმ
კავშირისა, რომელიც ჩვენ გვაერთებს. (კლიტანდრი
და ანჟელიკა ერთმანეთს თავს უკრავენ) დიკრთო ჩემო!
დაედსენით მაგ თავის დაკვრას; სრულებითაც მა-
გისტანა პატრივისცემასე არ გელაპარაკებით, დაცინ-
ვის მეტი არა იცით რა.

ანჟელიკა. მე, მე დაგცინათ? სრულებიდაც არა!

დანდენი. მე მესმის თქვენი ჭაზრი და ვტყუ-
ბულობ... (გლიტანდრი და ანჟელიკა გადგე თავს უბ-
რავენ ერთმანეთს) კიდეც! რა! დაკედსნათ მასსაწობას.
განა არ მესმის, რომ თქვენ კარგგვარის-შვილობის
გამო თავი ჩემსე მალლა გიჭირავთ; მეც არა ვთს-
ულობ, რომ მე ჰატივი მცეთ; მე ვამბობ, რომ
თქვენ უნდა ჰატივი სცეთ იმისთანა ჰატივისაგემ
გავშირს, როგორც ცოლ-ქმრობა. (ანჟელიკა ანიშნებს
გლიტანდრს) საჭირო არ არის მსრების აწევა, სუ-
ლელურს არას ვამბობ.

ანჟელიკა. ვის აგონდება მსრების აწევა!

დანდენი. ღმერთო ჩემო, ცხადად ვსედავ. კიდეც
გეტყვით, რომ ცოლქმრობა ისეთი გავშირია, რომ
მელსაც გაცმა უნდა სცეს ყოველგვარი ჰატივი. თქვენ
გი ცუდად იქცევით, რომ იმის ჰატივი არა გაქვთ.
(ანჟელიკა თავით ანიშნებს გლიტანდრს) დიას, დიას, ეგ
ცუდი საქმეა თქვენის მსრით. ეგლა დაგჩენიათ —
თავს იქნევთ და მეგჩისებით.

ანჟელიკა. მე? არ მესმის რა გნებავთ მაგითა
სთქვათ.

დანდენი. მე გი კარგად მესმის რასაც ვამბობ და
მიგვგდი, რომ გულაყრილი ბძანდებით ჩემსე. მარ-

თხლრა კეთილმოშობილებიან ვან ანა ვარ დაბადებუ-
ლი, მაგრამ იმისთანა სახლადამ ვარ, რომელსაც
არ შეჭურის სხვისგან საყვედური; და დანდენიანთ
გვარნი...

კლიტანდრი. (ანუელიგას უკან, არ ნახული დაბე-
ნისაგან) ერთ წამს სალანადაკოთ.

დანდენი. (გეგ სედავს კლიტანდრს) ვა?

ანუელიგა. რა? მე არაიგერს ვამბობ.

(ყოჩუ დაბენი გაჩს უგლის თაგის ტარლს და კლი-
ტანდრი დღად თავს დაუგრაეს დაბენს და გადის).

სცენა IV.

ჟორჟ დანდენი და ანუელიგა.

დანდენი. აი ვინ დაუთრევა თქვენს უკან.

ანუელიგა. მეჩუ ჩემი რა ბრალა? რეგორც
გნებავთ, რომ მოგიქცე.

დანდენი. მე მიხდა ისე მოიქცე, რეგორც ხე-
ცუვა ქალი, რომელსაც სურს მოაწონოს თავი მარ-
ტო თავის ქმარს. რაც უნდა თქვან, თრანტენი
დასდეკენ იმას, ვისაც ეს მისწონს. მხოლოდ
ტუბილი შეხედურება მიიზიდავს იმას, რეგორც

თხოვდნ ბუხებს. ზატიოსან ქალებს კი ისე უჭირდა, რა ვთქვა, რომ ვერ ბეძევენ სხვები, იმათ უკან თრეკას.

ანუქალიკა. რა მიხედავთ უნდა გავლანდებოდა იქნებ? ბიანტუთ სომ არ ვისდი თავს, რა-ცა მოვწონვარ ვისმეს. ეს ხემთუის სსსინამოვნოა კიდევ.

დანდენი. კარგი! მეტი რა მდგომარეობაში უნდა იყოს ქმნი, რა ცა იმის ცოლი იქნეს მაგ კეკლუცობაში?

ანუქალიკა. ის უნდა იყოს მდგომარეობაში ზეტრიოსან კაცისა, რომელსაც უნარია, რომ იმის ცოლი ზეტრიოსისა.

დანდენი. მადლობელი გახლავართ! სელს კი არ მომტყუოს. დანდენები მაგას არ არიან დახვეულები.

ანუქალიკა. რა დანდენები კარგად დაეხვევიან მაგას თუ მოინდომებენ; რადგანაც თუ მივითხავთ, გიცხადებთ, რომ სრულებიც არ მინდა ქვეყნის დაკუთვლა და ჭერ კიდევ ცოცხალი ჩაკეფულე ქმარს. რა გოგონა! იმიტომ რომ ვისმეს მოუვა თავში ხვენი შერთვა, ხვენ უნდა ცოცხლებში აღარ ვერ-ცხადოთ? სკვირკული რამ არის ამ ქმრების ჭირკვე-

უღობა! იმათ უნდათ, რომ იმათი ცოლები მოაკლდნენ ყოველგვარ გართობას და მარტო იმათთვის იცხოვრონ. მასხარათ ასაგდებია ამგვარი სურვილი და მე სრულებიდაც არ მინდა ესე ასაღვას და მოკვდე.

დანდანი. მაშ ეგრე ასრულებთ პირობას, რომელიც მაძეცით საქვეყნოთ?

ანჟელიკა. მე? მე ჩემის ნებით არ მიმიცია პირობა; თქვენ მე ის ძალად აძარტვით. განა გიკითხავთ ჩემთვის ქოჩწინების წინადა: მიეგარხნათ თუ არა? თქვენ ამაზე ემუსაიფებოდით მარტო ჩემ დედ-მამას; სწორედ რომ ვთქვით, იმათ შეგირთესთ თქვენ და ამიტომაც კარგს იქმოდით, რომ იმათთან გეჩივლათ ყოველთვის, რომცა შეგაწუხებენ. რაც შემესება მე, რომელმაც არ გირჩიეთ შემიერთე მეოქი, რომელიც ჩემ დაუკითხავათ ამიყვანეთ, მე ჩემ თავს ვაღდეულებათ არა ვთვლი თქენი ყურ-მოჭრილი მოსა გავსდე. და თუ გნებავთ სწორედ გაიგოთ, მე მსურს ვისაიმეონო იმ კარვ წამებით, რომლებსაც მაძლევს მე ჩემი ასაღვასდობა და ისე ტკბილად გავატარო დრო, რომ გორც შეეფერება ჩემ ასაკს. მინდა ცოტად მაინც ვინახო დიდ-კაცობა და ვასაიმეონო თავი ჩემ

ტკბილ ქების გაგებით. მოელოდეთ თქვენ ამ სას-
ჯელს და ღმერთს მადლობა მოაღსენეთ, რომ
უარესის ჩამდენი არა ვარ.

დანდენი. ჭო! მას ეგრე მოიქცევით! შე გი
თქვენი ქმარი ვარ და გაუბნებით, რომ ეგრე ვერ
მოიქცევით.

ანჟელიკა. მეც თქვენი ცოლი ვარ და გაუბ-
ნებით, რომ ეგრე მოვიქცევი.

დანდენი. (თავისთვის) ერთი ძრიელ გი მინდა
ცხვირ-პირი ჩავამტკრივო ამას, რომ მოაწიყეს
აღარ მოეწონოს. აჭ წამო უოჩე დანდენო; თავს
ვერ დაიკავებ, სჯობია მოშორდე.

სცენა V.

ანჟელიკა და კლოდინა.

კლოდინა. ქაბატონო, მოუთმენლად გელოდი
რომ თქვენი ქმარი წასულიყო და წიგნი გადმომეცა
მე და თქვენ რა ვიფიქრებ იმისგან.

ანჟელიკა. აბა ვნახეთ. (გითხულობს ჩუმათ)

კლოდინა, (თავისთვის), ამას გი ვატყობ, რომ
ბავრად არ ეწინა, რაც უთხარი.

ანჟელიკა. აჲ, კლოდინავ, ზოგორ ეტყობა ამ წიგნს, რომ ის კეთილშობილისგან უნდა იყოს დაწერილი; რა სასიამოვნოა აწიან კარის კატები ყველა თავიანთ საქციელში და ლაპარაკში! აბა რას ჭკვანან ამათთან აქაურები!

კლოდინა. მგონია, იმათ ნასვის შეძლებ აღარ მოგეწონონ დასდენები.

ანჟელიკა. აჲ დაწიო, მინდა ვასუხი მივსწერო. (გაღის).

კლოდინა. (მარტო) მგონია საჭირო არ არის ვუთხრა რომ მისწეროს სასიამოვნო ვასუხი; მაგრამ აგერ...

სცენა VI.

კლიტანდრი, ლიუბინი და კლოდინა.

კლოდინა. ბატონო, სწორედ რომ სერხიანი მოციქული გიშოვნიათ.

კლიტანდრი. ვერ გავბედე გამოემეცანა ვინმე ჩვენ კატაგანი; მაგრამ, ჩემო ვატარა კლოდინავ, უნდა კარგად დაგასაჩუქრო, რადგან ვიცო, ჩემთვის მეტად გასჭილხარ. (სელს იღებს ჯიბეში).

კლოდინა. ეჭ! ბატონო, საჭირო არ გასლავთ. თქვენ მარტო დამასაქმეთ და მე გემსახურებით იმიტომ რომ ღირს იბძანდებით ამისა და გული მამდევს თქვენგან.

კლიტანდრი. (აძლეეს ფულს გლოდინას) დაკალეულებული ვარ შენგან.

ლიუზინი. (გლოდინას) წადგან მე შენ გირთამ, ეგ მე უნდა გადმომცე, რომ ჩემ ფულთან ერთად შევინახო.

კლოდინა. არა, მე თითონ ვარგად შევინახამ წოგორც კოცნას.

კლიტანდრი. (გლოდინას) მათხარ ერთი მიეტოუ არა ჩემი ბაჩათი შენ მშვენიერ ქალბატონს?

კლოდინა. დიან, ის წავიდა ზასუსის მოსაწერათ.

კლიტანდრი. მეჩე, კლოდინავ, ვერ დამალაჰაგებ იმასთან?

კლოდინა. რატომ არა; ახა წამობრძანდით.

კლიტანდრი. მეჩე მოეწონება ეს იმას თუ არა? ხომ საშიშო არ არის?

კლოდინა. არა, არა. იმის ქმარი შინ არ არის. გინდ ეს არ იყოს, ქალბატონი მარტო დედ-სამამა

ერიდება და არა ქმარს; და თუ დედ-მამას აბმული
აქვს ი ვალები აღარაფრის შიში არ არის.

კლიტანდრი. მაშ გენდობი, მოგუგები.

ლიუბინი (მარტო) ღმერთმანი, რა ხერხიანი
ცოლი შეუოლებს! რთხის რღენა ჭკუა აქვს აი!

სცენა VII.

დანდენი და ლიუბინი.

დანდენი. (ხუმაღ, თავისთვის) აგეწაწა წელანდელი
ჩემი კაცი. ღვთის მადლით, იქნება, ეს მოწმით
დამიდგეს ჩემ ცოლის დედ-მამასთან, რომელთაც არა
სჯერათ ჩემი ნაამბობი.

ლიუბინი. რა! უბედო ბატონო, რომელსაც
იმდენი ვთხოვე, ნურავის ნუ ეტყვი შეთქი, და რა-
მელიც ამის ასრულებას დამპირდა. მოლაქლასქე ბძა-
ნებულხართ; წასულხართ და სხვებისთვის შეგიტყუ-
ბინებიათ სულ რაც გითხრესთ საიდულოდ.

დანდენი. მე?

ლიუბინი. დიას, თქვენ სუ ყველაფერი შეგიტყუ-
ებინებიათ ქმრისთვის და თქვენა ბძანდებით მი-
წეზი ამდენ ლანძღვა-თრევისა. დიდად მოხარული

გახლავართ, რა გავიგე, რომ თქვენ ენაც გქონიათ;
ეს მე მასწავლის, სიხუმეს.

დანდენი გამიგონე, ძმაო.

ლიუბინი. რომ ვიცოდე, რომ აღარ ილანქანებოდა,
ერთ ცხელ-ცხელ ამბავს გეტყოდით. მაგრამ თქვენ
დასასჯელათ არ შეგატყობინებთ არაფერს.

დანდენი. როგორ! რა ამბავია?

ლიუბინი. არაფერი, არაფერი. აი რა არის
ყბედობა; ესაა აღარც კი გეტყოდინებთ ახალი
ამბავი რა ფერია. მშვიდობით!

დანდენი. მაინც ცოტა.

ლიუბინი. ვეჭა.

დანდენი. მარტო ერთი სიტყვა მინდა გითხ-
ნათ.

ლიუბინი. ა ჰა, ჰა, ჰა. უნდა გამომტყუოთ
რადღა ახალი ამბავი.

დანდენი. სრულებიდან არა.

ლიუბინი, ჰე! რა ცუტია... როგორც ვსვამ
აღარ მეშეგებით.

დანდენი. სხვა რამ მინდა გვითხრა, გამიგონე!

ლიუბინი. არ შეიძლება. გინდათ გითხნათ
რადღა, რომ ჩემმა ბატონმა ვიკონტმა მისცა თუელი

კლდინას და ამანაც ის წაიყვანა თავის ქალბატონ-
თან. მაგრამ ეგრე ტუტუტიც არ გასლავარტ!

დანდენი. თუ ღმერთი გწამს.

ლიუბინი. ვერა.

დანდენი. გახუჭებ....

ლიუბინი, დიას, დიას. ვერ მოგვარტვით!

სცენა VIII.

ჟორჟ დანდენი

ვერ გამოვიყენე ჩემებურად საქმეში ეს ტუტუტი.
მაგრამ სულ ერთია, ერთი ახალი ამბავი ხომ წასტდა.
თუ ეს ფრანტი ჩემ სასლშია, კარგი მოწმობა იქნე-
ბა ეს დედ-მამისათვის, რომ დაწმუნდნენ ისინი
თავიანთ ქალის უნამუსობაში. ეს კი ცუდია, რომ
არ ვიცი, რაგორ ვისარგებლო ამ შემთხვევით.
თუ შეკედი შინ, გამეჩვენება ის დაწყევლილი და რაც
უნდა ჩემი გამაუბართურებელი რამ ვნახო იქ, მაინც
არ დამიჯერებენ სიძამრი და სიდუდრი, მეტრეხიან.
სიზმარში ხომ არა ხარო. მეორეს მხრით, თუ
დავაბეზღე ესლავე, რადისაც დაწმუნებულნი არა
ვარ, ის ფრანტი ჩემსაა თუ არა, ისევ ის გამოვა

და ისევ ამასწინდელ ხათხალაში ჩაკვარდები.... იქნება ჩუმად გავიგო, ის კიდეც იქ არის თუ არა? (იხედება გასაღების ადგილიდამ). აჰ! ღმერთო! ეჭვი არ არის, მე ვხედავ იმას აქედამ. ბედი მშველს, რომ შევარცხვინო ისინი. საქმის დასატვირთვინებლათ, აგერ ღმერთმა გამოიბიჯავენა ჩემი მსაჯულებიც.

სცენა IX.

ღე სოტანვილლები და ჟორჟ დანდენი.

დანდენი. ძლივს! ამას წინათ მე თქვენ არ დამიჯერეთ და თქვენმა ქალმა გაიმარჯვა ჩემზე. ესლანახავთ, როგორ მაკმაყოფილებს ეს მე. მადლოსა ღმერთს, ჩემი გაუბატოურება ისე ცხადია, რომ შეუძლებელია ეჭვი.

ღე-სოტანვილლი. როგორ, ჩემო სიძევ, კიდეც იმაზე სჩვიით?

დანდენი. კიდეც იმაზე; ესლანდულისაებ არასდროს არ მქონია იმდენი ჩივილის მიზეზი.

ღე-სოტანვილლის სოლი. კიდეც გინდათ თავი აგვატკივოთ?

დანდენი. დიას, ბატონო, მე უარეს მდგომარეობაში ვარ.

დე-სოტანვილლი. მას არ იშლით, თავი უნდა მოგვახერხოთ?

დანდენი. არა, მე ძალიან მომხერხდა, რომ ტუტუცათა მსდინ.

დე-სოტანვილლის ცოლი. მას არ გინდათ მოიშორეთ ეგ გიყური თიქრები?

დანდენი. არა, ქალბატონო, მე უფრო ადვილად მოვიშორებ დედა-კაცს, რომელიც მანუხატიურებს მე-

დე-სოტანვილლის ცოლი. დეკრთო ჩემო! ისწავლეთ ლაზარაკი, ჩემო სიძე!

დე-სოტანვილლი. დეკრთმანი! ეცადეთ ეგრე უკადრისად არ ილაზარაკოთ.

დანდენი. ვაჭარს, რომელიც აკებს, არ ეცინება.

დე-სოტანვილლის ცოლი. გადსოკდეთ, რომ თქვენ გყავთ ცოლათ კეთილ-შობილი ქალი.

დანდენი. ძალიან ვარგად მაქსოვს და ძალიანაც დამაძსოვდება.

დე-სოტანვილლი. თუ თქვენ ეგ გადსოკეთ, ეცადეთ იმასე ილაზარაკოთ მეტის ჰატივით.

დანდენი. ის ანა სჯობია, ის ეტადოს უფრო
პატიოსნად მოძიქტეს? მას აქაო კეთილსიკბილი
ქალი ვარა, რეგორც უნდა ისე უნდა მოძიქტეს და
მე სილაც ვი ვერ ვაჭამო?

დე-სოტანვილლი. ანა რა შეგიძლიანთ თქვანთ?
განა არ ნახეთ ამ დილას, რომ ჩემი ქალი უარს
ამბობს თქვენ ნათქვამ კატის ცნობაზე?

დანდენი. კარგი. მეცე რას იტყვით, რომ გი-
ჩვენოთ ის ფრანტი ჩემ ცოლთან?

დე-სოტანვილლის ცოლი. ჩემ ქალთან?

დანდენი. დიას, თქვენ ქალთან ჩემ სახლში?

დე სოტანვილლი. თქვენ სახლში?

დანდენი. დიას, ჩემ საკუთარ სახლში.

დე-სოტანვილლის ცოლი. თუ ეგრეა, ჩვენ
თქვენ მხარეს დავიჭერთ.

დე-სოტანვილლი. დიას, სახელის შენახვა
ჩვენთვის უკვლახე უძვირფასესია. თუ მართლად
ამბობთ, ჩვენ შეიღისგან ხელს ვიღებთ და ნებას
გადღევთ ჯავრი ამოიყაროთ ამასე.

დანდენი. თქვენ მარტო მომდიეთ.

დე-სოტანვილლის ცოლი. გაფრთხილდით,
არ მოსტუყვდეთ.

დე-სოტანვილი. წედანდელასაებ არ მოვი-
ვიდესთ.

დანდენი. დმეჩთო ჩემო! ხომ სედავთ. (უჩვე-
ნებს კლიტანდრს, რომელიც გამოდის ასეულიკასთან ერთად).
ახა მოგატყუილეთ?

სცენა X.

ანჟელიკა, კლიტანდრი და კლოდინა დე-
სოტანვილლები და ჟორჟ დანდენი დგანან
სცენის უკან ჰჯანზე.

ანჟელიკა. (კლიტანდრს) მშვიდობით. მეშინიან
აქ არავინ მოგასწრეს; მე ვა ვიცი ხოლმე სი-
ფრთხილეთ.

კლიტანდრი. დამპირდით, ქალბატონო, რომ
ამაღამ შესაძლო იქნება თქვენი ნახვა და თქვენთან
მუსაიფი.

ანჟელიკა. ვეცდები.

დანდენი (დე-სოტანვილლებს) ჩემად მიუახლოვ-
დეთ და კვლადთ არ გენახონ.

კლოდინა. (ასეულიკას) აჰ; ქალბატონო, წახდა

ჩვენი საქმე. აგერ თქვენი დედ-მამა და იმართანაც თქვენი ქმარი.

კლიტანდრი: ოჰ! ღმერთო!

ანჟელიკა. (ხუმაღ კლოდინას და კლიტანდრს) მითომ არ ვსედავთ. ორივენი მე მამენდეთ. (სმა-მალა კლიტანდრს) რაგორ? ამას წინდელ ამბის შემდეგ რაგორღა ბედავთ მაგას? მას ეგრე გცოდნიათ თქვენი გრძნობის დამაღვას? მოვიდნენ მითხრეს, რომ მითომ გიყვარვარ და ჩემგან ჰასუსს ელით. გარწმუნებთ, რომ მე ეს მწყობს და ყველას წინ გიცხადებთ: თქვენ ხმა-მადლა უარს ამბობდით ჩემ შუენაცხუოფაზე და დამპირდით ამასე აღარ იფიქროთ; და ამის შემდეგ იმავე დღეს, თქვენ ბედავთ მოხვიდეთ ჩემთან, გამომიცხადოთ სიყვარული; მიამბებთ რაღაც სულელურ არაკებს, ცდილობთ რომ მეც გიზასუხოთ. ასე გგონიათ მე ვიყო იმ ქალთაგანი, რომელნიც იგიწყებენ თავიანთ ფიცს, მიცემულს ქმრისათვის და თავიანთ დედ-მამისგან ხასწავლს ჰატოოსნებს? ჩემმა მამამ რა იცოდეს ეს, გიჩვენებდათ ის რა არის ამ გვარ საქმის ჩადენა! მაგრამ ჰატოოსან ქალს არ უყვარს დავიდარება და მე მამისათვის არატყობ მითქვამს ამასე. (ანიშებს კლოდინას, რომ ამან მოიჯანოს ჯოხი). მე მინდა გიჩვენოთ,

რომ, თუმცა ქალი ვარ, მაინც შემიძლიან ჩემი სი-
მარდის ჩვენება და შუკის გება, როცა ვინმე მარ-
პიტეურობს. თქვენგნით ჩადენილი საქმე არ აწის
გეთილშობილის საკადრისი და მეც გეთილშობ-
ლურად ვერ მოგეპყრობით. (ახელოვდა იღებს ჯიბს
და მოიღებებს გლიჯანდრსე, მაგრამ ეს უგანასწებელი ისე
ღებება, რომ ჯიბი სვდება ყოორე დანდეს.)

კლიტანდრი. (ყვირის, მიიღობ და ამის გლახუ-

ლი) ვაიბე, ვაიბე, ვაი! ცნებ შე მარტოვანი ნათიან
-მეცაგ მარტოვანი შე მარტოვანი მარტოვანი მარტოვანი
-მარტოვანი მარტოვანი მარტოვანი მარტოვანი მარტოვანი
-მარტოვანი მარტოვანი მარტოვანი მარტოვანი მარტოვანი
სცენა XI. მარტოვანი მარტოვანი მარტოვანი მარტოვანი

დე-სოტანვილლევი, ანჟელიკა, ჟორჟ დან-
დენი და კლოდინა.

კლოდინა. მაგრამ, თქალბატონო! დაარტყით
ჩივიანად. მარტოვანი მარტოვანი მარტოვანი მარტოვანი

ანჟელიკა. (მიიღობ გლიჯანდრს გლახარაგება) ვნ-
და თუ ვიდევ შე დავჩნათ სიყვარულთ, მისათა ვარ
გიპასუხობთ. მარტოვანი მარტოვანი მარტოვანი მარტოვანი

კლოდინა. ხომ გაიგე ვისთანაც გაქვს საქმე.

ანჟელიკა. (გაკვირვებული) ნაჭ! მამავ, თქვენ საქ-
მბანდებით! მარტოვანი მარტოვანი მარტოვანი მარტოვანი

დე-სოტანვილლი. ჰე, ჩემო ქალო, და ვხე-
დავ, რომ სიბრძნეშია და სიამაღლეშია შენ ხარ.
ღირსი ეკუთვნიდე დე-სოტანვილლიანთ გვარს, აქ
მეც მომიასწავლი, რომ მოგეხვიო.

დე-სოტანვილლის ცოლი. მეც მამეხვიე, ჩე-
მო ქალო. უჰ, ტირილი მომდის სიხარულით;
ვგრძნობ ჩემ სისხლს შენ საქციელში.

დე-სოტანვილლი. ჩემო სიძე, რა მოხა-
რული უნდა იყოთ! რა სიტყვებით სავსე უნდა
იყოს თქვენთვის ეს შემთხვევა! მართალია გქონდათ
შეწუხების მიზეზი, მაგრამ ესაა ხომ სრულებით
დაგავიწყდათ თქვენი ეჭვები.

დე-სოტანვილლის ცოლი. რასაკვირველია,
ჩემო სიძე; თქვენ ესაა უნდა იყოთ ყველაზე ბედ-
ნიერი.

კლოდინა. რასაკვირველია. აი ნამდვილი ქალი
თუ გინდათ! მეტად ბედნიერი ბრძანდებით, ის რომ
გვართ, და უნდა ჰკონცხიდეთ იმის ფეხის კვალს.

დანდენი. (თავისთვის) უ, უ, მატრაკვეცა!

დე-სოტანვილლი. რა ამბავია, ჩემო სიძე,
რომ მადლობას არ ეტყვიან თქვენ ცოლს იმ ერთ-
გულუბისთვის, რომელიც იმან გამოიხინა ესაა.

ანჟელიკა. არა, არა, მამაკ, ეგ საჭირო არ
არის. იმით რაც ხასა, მე ეგ არ დამიკვლებია; ეს
მომახდენია მხოლოდ ჩემმა თავის პატივმა.

დე-სოტანვილილი. სად მიდისა ჩემო ქალა?

ანჟელიკა. მე მიგდივარ, მამაკ, რომ აღარ გა-
მაგებინოს მაგან თავის კომპლემენტები.

კლოდინა. (ყოჩუ დახდენს) სწორედ მართებს
მაგას ბრახობა. ეგ ქალი ღირსია აღტაცებით სიუ-
ვარულისა და თქვენ კი ეჭურობით მაგას ურბოდ.

დანდენი. (თვისთვის) აჰ, მატრახბახო!

სცენა XII.

დე-სოტანვილილი და დანდენი.

დე-სოტანვილილი. ეს წელახდელ ამბის ბო-
ლოა; სულ გაივლის, თუ ცოტა მოეუერებით.
მშვიდობით, ჩემო სიძეე; ესაა ხომ შესაწუხი აჩა-
ფერი გაქვთ. წადით, შეუჩივდით თქვენ ცოლს.
ბოდიში მოიხადეთ, რომ გაბრახდით, და ეცადეთ
დაამშვიდოთ.

დე-სოტანვილილის ცოლი. თქვენ უნდა იცო-
დეთ: ჩემი ქალი კარგად გაზდილია და არ არის
დაჩეუული, რომ იმას საზიზღარ საქმეს აბრახებ-
დნენ. მშვიდობით. მე მიხარია, რომ ბოლო მო-
ელა თქვენ უთანხმოებას და რომ უნდა აღტაცება-
ში მოგიყვანოთ თქვენ ცოლის ყოფა-ქცევაში.

სტენა XIII.

ჟორჯ დანდენი.

მე სმას ან ვიღებ, რადგანაც ამით ანათერს ან
 მოვიგებ; ან თქმულა, ან გაგონილა ანათერი ჩემ
 უბედურობისთანა, დიას, მიკვირს მე ჩემი უბედუ-
 რობისა და ჩემი ცოლის ხერხისა, რა ყოველთვის
 გამიჭყავს თავის თავი მარტალი და მე კი მტყუანი.
 ნუ თუ უნდა ყოველთვის დამარცხებული ვიყო იმის-
 გან, ბედი ყოველთვის ჩემ წინააღმდეგ იყოს და
 ვერ დავიჭირო ჩემი უნამუსო! ო ზეტავ! ამასრუ-
 ლებინე ჩემი წადილი და მახვენებინე სხვებისთვის
 ჩემი გაუშატოურება.

— თუ ამის მიხედვით ჩემი ცოლი უნდა იყოს მტერი
 ყოველთვის მისთვის და მისთვის ჩემთვის ო თუ
 — უნდა მათთვის უნდა მათთვის ჩემთვის ჩემთვის
 ჩემთვის მათთვის მათთვის მათთვის მათთვის
 — მათთვის მათთვის მათთვის მათთვის მათთვის
 მათთვის მათთვის მათთვის მათთვის მათთვის

მოქმედება მესამე.

სცენა I.

კლიტანდრი და ლიუბინი.

კლიტანდრი. კარგა დაღამდა და მეშინიან გი-
დეტ მეტად გვიან არ იყოს. ვეღარ ვარჩევ; სჯდ
მივალ. ღიუბინ!

ლიუბინი. ბატონო!

კლიტანდრი. აქ უნდა მოვსუჯვიყვი?

ლიუბინი. მგონია, რომ აქ. დმერთმანი სწო-
რედ გიყურე ღამეს; გაგონილა ამისთანა სიბნელე?

კლიტანდრი. სწორედ, სწორედ გიყურია, მაგ-
რამ, თუ ის ჩვენ გვიძლის სხვის დანასვას, სომ
სხვასაც უძლის ის ჩვენ დანასვას.

ლიუბინი. მარტალს ბძანებთ, ეს ღამე ისე
ბჩალიანი არ არის. ერთი ესეც გი უნდა მიბძანო,
სწავლულა ბატონო, რატომ ღამეობითაც დღე
არ არის?

კლიტანდრი. ეს მეტად მოიძე და ძნელი საგანია. გამომიება გიყვარს ღიუბინ?

ლიუბინი. დიას. რომ მესწავლა, ისეთ წამეებს მოვიგონებდი, რაც ჯერ არავის მოჭგონებოდა.

კლიტანდრი. დასაჯერია. შენ სასურველ გეტყობა, რომ გონიერი და გამკები უნდა იყო.

ლიუბინი. მართლაც ბძანებთ. მე მესმის ლათინური, თუმც ის არასდროს არ მისწავლია. რომ ვნასე ერთხელ ერთ დიდ კარებსზე ლათინურად დაწერილი „სკოლა“ მაშინვე მივსვდი, რომ აქ შეიქცა უნდა იყოს.

კლიტანდრი. საკვირველია! განა, შენ კითხვას იცი, ღიუბინ?

ლიუბინი. დიას, დაბეჭდილს ვკითხულობ; მაგრამ ვერასდროს ვერ მესწავლა ნაწერის კითხვა.

კლიტანდრი. აგერ სალხის პირ-და-პირ ვართ. (ტაშს უგზავს) ამით შეძებობინეო, კლადინამ მითხრა.

ლიუბინი. ღმერთმანი! ძვირფასი რამ არის ეგ გოგო; მე საშინლად მიყვარს.

კლიტანდრი. განა იმიტომ წამოგიყვანე, რომ მუსაიფი გამიწიო იმაზე?

ლიუბინი. ბატონო, მე თქვენ მოგეყვებით...
კლიტანდრი. უუუ! რაღაც ხმაურობა მესმის.

სცენა II.

ანჟელიკა, კლოდინა და ლიუბინი.

ანჟელიკა. კლოდინ!

კლოდინა. ბატონო!

ანჟელიკა. ნასეკრათ გადებული დაკდე კაჩები.

კლოდინა. ესეც ესე (ასრულებს ანჟელიკას ბანებს. სცენაზე ბნელა. აქტიორები ერთმანერთს ეძებენ სიბნელეში).

კლიტანდრი. (ლიუბინს) ისინი აჩიან. სსტ.

ანჟელიკა. სსტ.

ლიუბინი. სსტ.

კლოდინა. სსტ.

კლიტანდრი. (კლოდინას, რომელიც ჭეონია ანჟელიკა). ქაღბატონო!

ანჟელიკა. (ლიუბინს, რომელიც კლოდინა ჭეონია) კლოდინ!

კლოდინა. (კლიტანდრის, რომელიც ლიუბინი ჭეონია) რას იტყვი?

კლიტანდრი. (კლოდინას ახელოვას მაგიერ) აჰ,
რა მოხარული ვარ!

ლიუბინი. (ახელოვას, კლოდინას მაგიერ) კლო-
დინა! ჩემო ზეტარა კლოდინა!

კლოდინა. (კლიტანდრს) ნელა ბატონო.

ანჟელიკა. (ლიუბინს) კარგი ლიუბინ!

კლიტანდრი. განა შენა ხარ, კლოდინ?

კლოდინა. დიას.

ლიუბინი. ეს თქვენა ბძანდებით, ქალებატონო?

ანჟელიკა. ხო.

კლოდინა. (კლიტანდრს) მე ახელოვას გეგო-
ნეთ?

ლიუბინი. ღმერთმანი, ამისთანა ღამეში გეკრ-
ფეხს გერ დანახავ.

ანჟელიკა. ეს თქვენა ბძანდებით, კლიტანდრო?

კლიტანდრი. დიას, ბატონო.

ანჟელიკა. ჩემი ქმარი ღაზათიანად სვრინავს;
და მეც ეს დრო ამოვიჩნიე, რომ თქვენთან მეძუ-
საიფნას.

კლიტანდრი. რამე დასაჯდომი ადგილი ვიშო-
ვოთ აქ.

კლოდინა. ეს კარგად მოვარგნდათ. (ანჟელიკა, კლიტანდრი და კლოდინა მიდიან და დასდგებიან სცენის უკან პლანზე).

ლიუბინი. (ექვს კლოდინას) კლოდინ! სადა ხარ?

სცენა III.

ანჟელიკა, კლიტანდრი, კლოდინა, დამს-
ნდარნი სცენის უკანა პლანზე. ჟორჟ დანდენი,
ნახევრად ტანთ გახდილი; ლიუბინი.

დანდენი. (თაგისთავის) გავიგე, რომ ჩემი ცო-
ლი ჩამოვიდა, და მეც საჩქაროდ ჩავიცვი, რომ
იმას გამოვყევი. სად უნდა წასულიყო? იქნება გა-
ვიდა?

ლიუბინი (ექვს კლოდინას და ელანაჩაგება დანდენს,
რომელიც კლოდინა ჰგონია) ანა სადა ხარ, კლოდინ?
ოჰ! აგერ სად ფოფილხარ. დემკრთმანი, შენი ბა-
ტონი კარგად ვინ მოტყუებუდი, ეს ისეთივე მაცი-
ნებს, როგორც ამას წინანდელი იმის მიტყუებვა
ჯობს. შენი ქალბატონი ამბობს, რომ ის ხერბი-
ნავსო ესლა ყველა ეშმაგზე მეტად. და ის ვი-
არ იცისო, რომ ესლა, როცა იმას სპინავს, იმის

ცოლთან ვიკონტია. ნეტა ვიცოდე, რა სიზმარსა
ხედავს ის ესლა. ძალიან სასიცილო რამე კია. რა-
ზე მოუვიდა თავში ეჭვიანობა და რაზე თხროულობს,
რომ იმის ცოლი მარტო იმისთვის იყოს. ანა ეს
ქმარი ვილაც ოხეჩია და ვიკონტიც ტყუილად ამ-
დენ ზატისსა სცემს იმას. ხმას რატომ არ იღებ,
კლოდინ? წავიდეთ, იმათ გავეკეთ; მამე შენი ხელი,
რომ გაგოდო. აჰ! რა ტებილია! ასე მგონია, კამ-
ფეტებსა ვჭამო. (ყოჩუ დადგენს, როძელიც კლოდინა
ჭკონია და როძელიც ლიუბინს ძრიელ სელსა ჭკრავს.)
მხეტო! რასა შერები! ეს ზატარა ხელი ძალიან
მძლავრი კი ყოფილა აი!

დანდენი. ვინ არის მანდ?

ლიუბინი. არავინ.

დანდენი. გაიქცა. ჩემ ცუდლუტს ვატყობ ახალ
დალატობას. აბა, არ უნდა დავიგვიანო და გავკზავ-
ნო ვინმე ჩემ სიძამრის და სიდედრის დასაძახებ-
ლათ, და ეს გავხადო. ჩემ ცოლთან გაუჩის მიზე-
ზათ. ჭეი, კოლინ! კოლინ!

სცენა IV.

ანჟელიკა, კლიტანდრი, კლოდინა და ლიუ-
ბინი, დამსხდარნი სცენის უკანა პლანზე;
ჟორჟ დანდენი და კოლინი.

კოლინი. (ფანჯრიდამ) ბატონო!

დანდენი. ჩამო აქ ჩქარა.

კოლინი. (ჩამოსტევა ფანჯრიდამ) აჭა, მეც აქა
ვარ, ამაზე ჩქარა აღარ იქნება.

დანდენი. აქა ხარ?

კოლინი. დიას, ბატონო. (უორე დანდენა მიდის
კოლინის სამკებელათ საიღამაჯ იმის სმა გაიგო; კოლი-
ნი კი მიდის მეორე მხარეს და იმინებს).

დანდენი. (მიბრუნებული იმ მხარეს, სადაც კოლინი
ჭკობია). ნულა. ჩემად ილაპარაკე. დამიგდე უური.
წადი ჩემ სიმაძრთან და სიდედრთან და უთხარ,
რომ მე იმათ უმორჩილესად ვთხოვ მოვიდნენ ეს-
ლავ აქ. გესმის? ჭა! კოლინ! კოლინ!

კოლინი. (მეორე მხრიდამ, იღვიპებს) ბატონო!

დანდენი. სადა ხარ, შე კუმაკო?

კოლინი აქა.

დანდენი. შე უმსგავსო, დაგწყეკლას ღმე^ეთმა, რასა მშორდები! (როცა ყოჩუ დანდენი მიბრუნდება იქით, სადაც ჭვონია, რომ კოლინი დარბა, კოლინი მიინარე მიდის მეორე მხარეს და იძინებს) წადი მეთქი ესლას იზოვე ჩემი სიმაძრვი და სიდუდრი და უთხარ, რომ მე იმათ ვესვეწები: საჩქაროთ აქ მოვიდნენ. სომ კარგად გესმის? მიზასუსე! კოლინი! კოლინი!

კოლინი. (მეორე მხრით, იღვიძებს) ბატონო!

დანდენი. რას მახრახებს ეს ჩამოსადრჩობი! აქ მო ჩემთან. (ერთმანეთს შესვლების და გარდების) აჰ! ავასაკმა დამჩეს! სადა ხარ, სად? მომიახლოვდი, რომ ერთი კარგად მიგტყუბო. მგონია, იმას უნდა გამეჩქვას.

კოლინი. სწორედ.

დანდენი. არ მოხვალ?

კოლინი ვერა, ვერა, ღმერთმანი.

დანდენი. აქ მო — მეთქი.

კოლინი. ვერ მოვალ. გინდათ გამლახოთ რაღა.

დანდენი. კარგი ჭო! სრულებიდაც არ გეჩხი.

კოლინი. სწორედ?

დანდენი. სწორედ. მომიახლოვდი (კოლინი, მკლავის დაჭერით) კარგი! შენ ბედნიერი ხარ, რომ მე შენში ესლას ვსაჭიროებ. წადი ჩქარა, ჩემგნით

სთხოვე ჩემ სიძამს და სიდედს, რომ აქ მოვიდ-
ნენ, რაც შეუძლიანთ ჩქარა, რომ იმათ გუძახი ამას-
წინდელ საქმის გამა; თუ უდროებად დააბრკოლდა
ისინი, შენ ნუ მოეშვები, აუღსენ, რომ მეტად სა-
ჭირო საქმისთვის გუძახი იმათ და რაც უნდა მოხ-
დეს, ისინი უეჭველად მოვიდნენ. ეხლა ხომ გარ-
კად გესმის?

კოლინი. დიას, ბატონო.

დანდენი. წადი ამ წამსვე და დაბრუნდი ჩქარა,
(თავის თავი მარტო ჰგონია) მე გი შევალ სახლში,
მოუცდი, რა... მაგრამ ვიღაც არის მგონია... ჩუ-
მი ცოლი ხომ არ არის? უნდა დაუგდო უერი, ამ
სიბნელით ვისარგებლა.

(ღანღანი ღებო სახლის კარებთან).

სცენა V.

ანუელიკა, კლიტანდრი, კლოდინა, ლიუ-
ბინი და დანდენი.

ანუელიკა. (კლიტანდრს) მშვიდობით. დროა გა-
მოვესალმეთ.

კლიტანდრი. როგორ! ესე ადრე!

ანჟელიკა. სამყოფად ვილაშაწაკეთ.

კლიტანდრი. აჰ! ბატონო! განა შემიძლიან ამ ცოცხალ სანში სამყოფათ ვიპოვნო საჭირო სიტუაციები თქვენთან სალაშაწაკებლათ. საჭიროა ჩემთვის მთელი დღეები, რომ ავიღსნათ სულ რასაც ვგრძობ; გერათყერი ვერ გითხარით, რაც სათქმელი მქონდა.

ანჟელიკა. სხვა დროს იყოს; მეჩემ უფრო დაგიგდებთ ყურს.

კლიტანდრი. ოჰ! რათ მიხეთქავთ გულს თქვენ განშორებით! რა მწუხარებაში მაგდებთ მე ესლა!

ანჟელიკა. მოვასტეხებთ კიდევ ერთმანერთის ნახვას.

კლიტანდრი. დიას. მაგრამ მე თქვით მომდის, რომ ჩემგან მოშორებული თქვენ მიხვალთ თქვენ ქმართან. ეს თქვით მე მკლავს. ოჰ, საშინელი რამ არის ქმარი ცხარე მოაწიყესთვის.

ანჟელიკა. რაზე სწუხართ? ნუ თუ გგონიათ, რომ მე შემიძლიან მიუვარდეს იმისთანა ქმარი, როგორც მე მყავს. თუ ვირთავთ ამისთანა ქმარს, ეს იმიტომ რომ მეტი დონე არ არის, იმის ქონება მოსწონს ჩვენ დედ-მამას. მაგრამ ვიცით კიდევ ჩემ

ქმრისთანების დათვისება; კარგად დავცინით ხალხი
რმათ, როცა ისინი რისაღ ღიწსნი არ არიან, იმას
იხუმებენ.

დანდენი. (თავისთვის) აი ჩვენი უნამუსო ცოლები!
კლიტანდრი. აჰ! უნდა მოგაღსენოთ, რომ
თქვენი შექმთავი ღიწსი არ იყო იმ პატრივისა, რომ-
მელშია ცეხლა ის არის, და საკვირველია, რომელი
შეირთო თქვენისთანა ქალმა იმისთანა კაცი!

დანდენი. (იქით) აჰ! საწყალო ქმრებო! ხედავთ
როგორ ლაპარაკობენ თქვენზე.

კლიტანდრი. რასაკვირველია, თქვენ სხვა ბედის
ღიწსნი იყავით; არა, ღმერთს საგლეხ-კაცოთ არ
გაუჩენისათ.

დანდენი. ღმერთმა ქნას, რომ შენი იყოს! მა-
შინ კი სხვანაირად ილაპარაკებდი. შევალ; ესეც
მეუფოა. (დანდენი შევა და კარებს შეიხუტავს)

სცენა VI.

ანჟელიკა, კლიტანდრი, კლოდინა და
ლიუბინი.

კლოდინა. ქალბატონო, თუ რამე ცუდი სათ-
ქმელი გაქვთ თქვენ ქმარზე, თქვით და გაათავუთ.
დაგვიანებული დროა.

კლიტანდრი. აჰ, კლოდინაკ! რა უწყალო რამა ხარ!

ანჟელიკა. (კლიტანდრის) არა, მართლად ამოხს; ერთმანეთს უნდა მოვშორდეთ.

კლიტანდრი. უნდა მოვშორდეთ, რადგან თქვენ ეგ გნებავთ. მაგრამ შემოგვხვეწებით, ცოტად მაინც შემიბრალეთ, რადგანაც მეწვევიან ესლა მე საშინელები წუთნი.

ანჟელიკა. მშვიდობით.

ლიუბინი. სადა ხარ, კლოდინ, რომ გამოგესაღმო?

კლოდინ. გაცი, გაცი, შორიდამაც შეგვიძლიან ერთმანეთს გამოგესაღმო.

სცენა VII.

ანჟელიკა და კლოდინა.

ანჟელიკა. ჩემად შევიდეთ.

კლოდინა. დაკეტილია კარი, ძღვენი შეგე ღონ.

ანჟელიკა. მე მაქვს გასაღები.

კლოდინა. ნუღა გააღეთ.

ანჟელიკა. შიგნიდაძე აწის დაკეტილი და აწ
ვიცი რა ვქნა.

კლოდინა. დაუძახეთ ბიჭს მანდ რა წევს.

ანჟელიკა. კოლინ! კოლინ! კოლინ!

სცენა V^{III}.

დანდენი, ანჟელიკა და კლოდინა.

დანდენი. (ფანჯრიდან) კოლინ! კოლინ! რხ კო-
ლინი მეგონეთ, ჩემო ქალბატონო! კარგსა შერე-
ბით, რომ ჩუმ-ჩუმად მეზარებით, როცა მძინავს.
მე დიდად მოხარული ვარ იმიტად, რომ გხედავთ
თქვენ ამ დროს გარეთ.

ანჟელიკა. მე რე რა დიდი ცოდვას, რომ გარეთ
გამოვიდეს გარეთ ღამის ნიაგის ჩასაყვავათ.

დანდენი. დიას, დიას, კარგ დროს მოგაკონ-
დათ გაგრილება. ესლა გათბობის დროა, ცუდლუ-
ცო. კარგად გავიგეთ თქვენი და იმ კუთილშო-
ბილ გარდის პლანები. ჩვენ გვესმოდა თქვენი შინათ-
თებული ლაპარაკი და თქვენგანით ჩემი ქება, მაგ-
რამ მე მანუგეშებს ის, რომ ესლა ჯარის ამოყრა

შეიძლიან; ესლავ თქვენი დედ-მამა დაწმუნდება
ჩემ ჩივილის სიძარტლეში და თქვენ ურიგო ქცე-
ვაში, მე ისინი დავიბარე და ესლავ აქ იქნებიან.

ანუელიკა. (იქით) ღმერთო!

კლოდინა. ქალბატონო.

დანდენი. რასაკვირველია, თქვენ ამ თავის და-
მარცხებას არ მოელოდით. აბა ესლავ ვარ გულ-
ამაყათ, ესლავ მაქვს მიზეზი მოგაშლევინოთ თქვენ
ცხვირის აწევას და თქვენი შლანები. აქამდე თქვენ
დასტინოდით ჩემ ჩივილს, თვალებს უბამდით დედ-
მამას და ასხვათერებდით თქვენ წინებს, ყველა-
ფერს მე ჭარგად ვხედავდი და კარგად ვამობდი;
მაგრამ რასაც თქვენ სიძარტლიანად გაბრალებდით,
იმაში მტყუანს მე მხდიდით, და შეიძლებდით
ხოლმე თავის გამარტლებას. მაგრამ ამ შემთხვევაში
მადლობა ღმერთს, გამოსაქარდება საქმე და შეგარ-
ცხვენენ თქვენ ცუდ ყოფნა-ქცევასთვის.

ანუელიკა. ეჭ! გთხოვთ გამოიღოთ კარბი.

დანდენი. არა, არა. უნდა მოუცადოთ იმათ
ვინც დავიბარე და მინდა, რომ იმათ გნახონ გა-
რეთ ამ მშვენიერ ყამს, სადა ისინი მოვლენ, თუ
გნებავთ მოიგონეთ რამე წინა, რომ ამ საქმიდამ
თავი დაიღსნათ, რომ თქვენ ცუდობას მისცეთ

სხვა მნიშვნელობა. ერთი კარგად იცბიერეთ, რომ
ახან აქ არ მოგასწროთ და უკვლას თქვენ მარ-
თალი ეგონათ; იპოვეთ რამე განსაკუთრებით
მიზეზი ამ ღამურ მოგზაურობისა, მოიგონეთ რომ
მშობიარესთან მისაშველებლათ წაბძანდით.

ანუელიკა. ანა, მე არა მსურს თქვენგან რამე
დავმალა. არ ვიძარტლებ თავს, უარს არ ვამბ
იმაზე, რაც მოხდა, რადგან თქვენც იცით, რაც მოხდა.
დანდენი. მეტი რა ღონე გაქვთ. რასაც მოა-
გონებთ თავის გასამართლებლათ, უკვლასუერში გა-
გამტყუნებთ.

ანუელიკა. დიას, მე გულწრფელად გეუბნებით
რომ მტყუნანი ვარ და თქვენ გაქვთ საფუძველი
ჩემზე იხივლათ. მაგრამ მე თქვენ გეხვეწებით
ნუ გამტყობთ ჩემ ჭირვეულ დად-მამას და ჩქარა გა-
მიღეთ ვარი.

დანდენი. დღეს დაღამდა და ხვალა.

ანუელიკა. აჰ! ჩემო ზატარა ქმარუნავ. გეხ-
ვეწებით!

დანდენი. აჰ! ჩემო ზატარა ქმარუნავ! ესლას
ვარ შენი ზატარა ქმარუნა, იმიტომ რომ დაგიჭი-
რე. მე ეს ქალთან მახარებს; ხომ აქამდი არ გა-
მოგიჩენიათ ამისთანა ალყრსიანობა ჩემთან.

ანჟელიკა დაძვირებულ ყუჩი: მე თქვენ გპირდებით, რომ თავის დღეში აღარ მოგაყენებთ თქვენ უსიამოვნებას და....

დანდენი. კვ სულ არაფერი. მე არ მინდა დაკარგო ეს შემთხვევა, რომ კარგად გამოვასქარო თქვენი უჩივრე ყოფა-ქცევა.

ანჟელიკა. გესვენებოთ მათქმენეთ. ერთ წამს ყუჩი დაძვირებულ.

დანდენი. კარგი, მე რე რა?

ანჟელიკა. კიდევ გეტყვით, რომ, მართლაც მე ვარ მტყუანი, თქვენი ჯავრი უმიზნო არ არის, მე ძალად იმ დროს გამოვედი, რომდესაც თქვენ გეძინათ თქვენ რა იცით იმის სანახავათ. მაგრამ ეს სულ იმისთანა საქციელია, რომელიც უნდა მეხატოს ჩემ მცირე წილანების გამო: ეს არის საქციელი ახალგაზდა, თვინელ, გამოუცდელ ქალის, რომელიც ეს არის ესაა ხედავს ქვეყანას. რატა ამგვარ საქმეს სჩადიან, არ იციან, რომ ამასში ცუდი რამა და მართლაც, არაფერი...

დანდენი. ღიას, რასაც ბძანებთ, სულ სარწმუნოა.

ანჟელიკა. მე უარს არ ვამბო რომ თქვენთან დანაშაული ვარ; მარტო გთხოვთ დაივიწყოთ ეს შეუჩინებელი ყოფა, რომელიც უნდა წრთელის გულის

მამიტოვით. განმთავისუფლეთ იმ უსიამოვნებისა-
გან, რომელიც შეიძლება მაგრძნობინონ ამ შემთ-
ხვევაში ჩემ გაჯავრებულ დედ-მამის სამდურჯაგობა.
თუ შემიწყალებთ და მართებულად აასრულებთ ჩემ
თხოვნას, თქვენ ამ საკეთილ მოიგებთ მთლად ჩემ
გულს; ამით ისე გამახარებთ, რომ ჩემში გაჩნდება
თქვენადმი ის გრძნობა, რომელსაც ვერ გამოიჩენ
ვერც მშობლები და ვერც ჩვენ ცოლ-ქმრობის კავ-
შიში. ერთი სიტყვით, დავივიწყებ ჩემ აწმყოებას
სხვასთან და მარტო თქვენ გვეუთვნებით. დიან, მე
გაძლევთ სიტყვას, რომ ამას იქით ჩემზე უკეთეს
ქალს ქვეყანაზე ვერ ნახავთ და გაგიწევთ ისეთ
ერთგულობას, ისეთ ერთგულობას, რომ თქვენ
სრულად კმაყოფილი დარჩებით.

დანდენი. აჰ, კოჩკადილო, ეალექსები გაცს
იმიხთვის რომ დააღწიო!

ანჟელიკა. შემიწყალებთ...

დანდენი. გუფოფათ. მე შეუწყაღავი ვარ.

ანჟელიკა. გქონდეთ გაცის შებრალება!

დანდენი. აჩა, აჩა.

ანჟელიკა. გეხვეწებით.

დანდენი. ვერა, ვერა.

ანჟელიკა. გთხოვთ უმდაბლესად.

დანდენი. ვეწა, ვეწა და ვეწა. მე მინდა და-
ვამტკიცო, რომ თქვენში სტუუვლებოდენ, მე მინ-
და შეგატყუებოთ

ანჟელიკა. მაშ ვაჩვი თუ მაგდებთ ესე უი-
მედოთ, ესლავ გიტხადებთ, რომ ამ მდგომარე-
ობაში ქალს ყველა შეუძლია, და ისეთ წამეს ჩა-
ვიდენ, რომ თქვენ ბევრს ინანებთ.

დანდენი. რა? მეჩე წას ჩაიდენთ იმისთანას!

ანჟელიკა. ასე რომ მიჭირებთ საქმეს, ცუდ
გზას ამოვირჩევ; და აი ხომ ხედავთ ამ დანას,
ამით აქვე მოვიკლავ თავს.

დანდენი. რა! რა! ძალიან ვაჩვი.

ანჟელიკა. ეს ისე ვაჩვი არ იქნება თქვენთვის
როგორც გგონიათ. ყველამ იცის ჩვენი უბოლოკო
უთანხმოება და უსიამოვნება, რომლის დამწყობი
თქვენა ბძინდებით. როცა მკვდარს მიზოვნის, ყველა
დაწმუნებული იქნება, რომ თქვენ მომკალით; და
ჩემი დედ-მამა, ვაწმუნებთ, იმისთანებიც არ გას-
ლავან, რომ დაუსჯელათ დააგდონ ჩემი მომკლავი.
ისინი თქვენ დაგსაჯვენ, რამდენადაც ეს შესაძლო
იქნება, სასამართლოს დევნას თქვენზე მოაქცევენ,
თავიანთ ჯავრს თქვენზე ამოიყრიან. აი ამგვარად
შევიძლებ შური გიგოთ. რამდენი ჩემისთანა იყრის

ამგვარად ჯავრს და აწ ერიდება თავის-მოკვლას,
ოღონდ კი დაღუბოს იმით ის, ვინც თავის ავ-
ცაცობით მიიყვანა ის ამ გაჭირებაში.

დანდენი. უკაცრავად გი აწ ვიყო, ესლას აღა-
რავინ ფიქრობს თავის მოკვლას. დიდისანია გა-
დავარდა მაგის მოდა.

ანთელიკა. აწა, დარწმუნებული იყავით იმაში
რასაც ვამბობ და თუ თქვენ სულ უარზე იდგე-
ბით, აწ გამიღებთ, გეფიცებით, რომ ესლავ გინ-
კენებთ, რა შეუძლიან ჩაიდინოს იმედ გადაწყვეტილმა.

დანდენი. მიქარვაა, მიქარვა. გნებავთ. შემა-
შინოთ რაღა.

ანთელიკა. მას კარგი! მეტი ღონე აწ არის.
აი რამ უნდა დაგვაკმაყოფილოს ჩვენ ორივენი; ნა-
ხვთ, რომ აწ ვსუძირბ. (უჩვენებს ვითომ თავს ო-
ღავს) ოჰ! მოწინა, დმეტმა ქნას, რომ ჩემი სიგ-
ვდილისთვის შეური უგონ ისე, როგორც მე მსურს
და რომ ვინც დამნაშავეა, დაისაჯოს ისევე სასტი-
კად, როგორცადაც მე მებუძრობოდა.

დანდენი. ვაი! ისე ავგული როგორ იქნებოდა
რომ თავი მოეკლა ჩემ დასახრჩობლათ! აბა ერთი
ნამწვი ავიღო და წავიდე ვნახო.

დანიელი ვახუშტის მიხედვით იმისთვის რომელიც

სცენა IX.

ანჟელიკა და კლოდინა.

ანჟელიკა. (კლოდინას) სს. ჩუმად! ნელა დაავ-
კეთ ერთ ზომელიძე კარის წინ.

სცენა X.

(ანჟელიკა და კლოდინა შინ შედიან იმ წამს, რო-
ცა იქილამ გამოივა ყოჩაყ დანდები და შეიპეტაკენ კარებს;
დანდენი ჩხება გარეთ სახთელი სეღში).

დანდენი ახა დედა-კაცის სიგიჟე მანდამდი
მიადწეკდა? (მარტო, რო უგელგან მიხედ-მოიხედება)
აჩავინ არ არის. მე კარგად ეჭვში ვიყავ რაღა;
ის ცუდლუტი სულ წასულა, რაგი უნახავს, რომ
გეჩათერს ვერ მოიგებს ვერც სვეწნით და ვერც
მუქარვით. უფრო კარგი! ამით იმის საქმე უფრო
ცუდად წავა; და ზოცა სიძამრი და სიდედრი მოვლენ
უკეთესად ნახვენ იმის დანაშაულობას (მივა კარებთან
შინ შესასეღელად) აჰ! აჰ! კარი დაკეტილია, ეი, ეი!
ვინა ხართ მანდ! ჩქარა გამიღეთ.

სცენა XI.

ანჟელიკა და კლოდინა ფანჯარაში;
ჟორჟ დანდენი.

ანჟელიკა. რაგორ! შენა ხარ? საიღამ მოხ-
ვალ, ჩემო ცუდლუტო? რა კარგ დროს ვი ბრუნ-
დები შინ, აგერ გათუნდება! განა ამ გვარს ცხოვ-
რება უნდა ჰქონდეს პატიოსან ქმარსს?

კლოდინა. განა კარგია, რომ მთელი დამე-
ფრთხობთ და შინ მარტოთ აგლებთ თქვენ საწყალ
ასაღვარდა ცოლს.

დანდენი. რაგორ! თქვენ..

ანჟელიკა. გამეტა, გამეტა, მოლაღატე, მე
მოკბეზრდი თქვენ უჩიგო ქცევით; აღარ მოვიტ-
დი, ესლავ მინდა შეგჩივლო ჩემ დედ-მამას.

დანდენი. რა? თქვენ კიდევ ბედავთ..

სცენა XII.

ლ. სოტანვილლები. (ღამის უანისაჟოსში); კლ-
ოდინი (ფარანი ხელში) ანჟელიკა და კლოდინა
(ფანჯარაში) და ჟორჟ დანდენი,

ანჟელიკა (დესოტანვილლებს). მოგვიანდოდით,
თუ ღმერთი გწამთ, და ნახეთ ეს საშინელი ურც-

ხლბა ქმრისა წამოქცხსაღ ღვინომ დაჟგვიანობამ ისე დაუნჯლია ტვინი, რომ აღარ ესმის რას ამბობს და რას ჩადის და თითონვე თქვენ გიხარებთ ამ სარისრულ სიბრწყის მოწიებათ. მთელი ღამე მაცდევინა და აგერ ესლა მოდის, წოგორც თითონ თქვენ სედავით; თუ მოინდომებთ მაგას უუჩრ დაუგდოთ, ეგ გეტყვით, რომ მაგას აქვს თქვენთან უშველებელი სახივარი ჩემზე. ეგ გეტყვით, რომ, როცა მაგას ეძინა, მე ტანთ გავისაღე მაგის წინ იმდისთვის რომ გამოკეს უღივყავ, გავესტაუღიყუე; ეგ მოწოდებას ეიდეგ ას ამისთანა არავს, რაც მოსიზმრებია.

დანდენი. (თავისთვის) აი გიყვი უნამუსო!

კლოდიინა. დიას, ამას უნდოდა დაგვეჩვენა, რომ ეს შინ იყო და ჩვენ ვი გარეთ და ეს სიტუტუტე ვერ გამოგვიღია ამის თავიდან ვერას დანისძიებით.

დე-სოტანვილილი. როგორ! ეს რას ნიშნავს?

დე-სოტანვილილის ცოლი. რა გიყობს და ურცხვობას, რომ ჩვენ აქ დაგვიხარეს.

დანდენი (არასდროს.)

ანჟელიკა. არა, მამავ, ამგვარ ქმრის ამიტანთ აღარა ვარ. მოთმინებული გამოველ, ამდენი უსამართლობა მესმის მაგისგან.

დე-სოტანვილი. ღმერთმანი! უსვინდისო კაცი ბძანებულხარო.

კლოდინა. სირცხვილია, რომ ესე ექტევიან სავაჟა ახალგაზდა ქალს; ღმერთი მაგიერს გადუხდის.

დანდენი. შესაძლოა...!

დე-სოტანვილი. წადით, სირცხვილით უნდა მომკვდარიყავით.

დანდენი. დამაცალეთ გითხრათ რაი სიტყვა.

ანელიკა. თქვენ მარტო დაუგდეთ ყური: კარგ რასმეს კი იტყვის!

დანდენი. (თავისთვის) ალარ გიცი რა ვქნა!

კლოდინა. იმდენი დაუღევი, რომ არ შესმის როგორ შეიძლება იმასთან დგომა; ჩვენამდინაც კი მოდის მაგისგან ღვინის სუნი.

დანდენი. ბატონო სიმამრო, გეფიცებით...

დე-სოტანვილი. გამეცალეთ, საშინლად გიყავით პირი ღვინისაგან.

დანდენი. (დე-სოტანვილის ცოლს) ქალბატონო, გთხოვთ...

დე-სოტანვილის ცოლი. თუ! ნუ მომიახლავდებით! უარხარო.

დანდენი. (დე-სოცანგილს) ნება მომეცით, რომ მე...

დე-სოტანვილლი. გამეცალეთ შეთქი, ნებას ვერ მოგცემთ.

დანდენი. (დე-სოცანგილის ცოლს) ნება მომეცით, გვეკადრებით, რომ...

დე-სოტანვილლის ცოლი. თუ! გულის ნუ მიფუჭებთ. თუ გინდათ შორიდაძი ილაზარაკეთ.

დანდენი. მაშ კარგი, მე შორიდაძი ვლაზარაკობ. გეფიცებით, რომ მე შინიდაძი თქენი არ გადამიდგამ; კი ჩემი ცოლი გამოვიდა.

ანჟელიკა. აი, მეც მაგას არ ვამოხბდი!

კლოდინა. ხომ ნახეთ, რომ წინადავე შევიტყუეთ, რასაც იტყვის.

დე-სოტანვილლი. (ყოჩაღ დადგეს) გამეცალეთ, თქვენც რომ სხვებს დასტინით! აქ ჩამო, ჩემო ქალო.

სცენა XIII.

დე-სოტანვილლები, ჟორჟ დანდენი და კლოდინი.

დანდენი. ღმერთს გეფიცებით, მე შინ ვიყავ და...

დე სოტანვილი. დახუდდით, ამისთანა ტუ-
ტუცობა მოსათმენი ან არის.

დანდენი. ესაა დატყუეს შენი, თუ რომ...

დე სოტანვილი. ტვინი ნუ წაიღეთ. ბოდი-
ში მოსთხოვეთ თქვენ ცოლს.

დანდენი. მე უნდა მოვთხოვო ბოდიში?

დე სოტანვილი. დიას, ბოდიში და ისიც ეს-
ლაკე.

დანდენი. როგორ! შე...

დე სოტანვილი. დმურთმანი! რაკი ეგრე მი-
კიუტდებით, მე თქვენ გასწავლით, როგორ უნდა ჩვენ-
თან თამაშობაზე და შეგნ უნდა იცნო.

დანდენი. აჰ! უფრო დანდენო!

სტენა XIV.

დე სოტანვილი, ანუელიკა, ჟოკა დან-
დენი, კლოდინა კოლინი.

დე სოტანვილი. აბა, მოდი ჩემო შვილე,
რომ ქმარმა ბოდიში მოვთხოვოს.

ანუელიკა. მე რე მე კი უნდა ვაპატიო მკაცს,
სულ რატე მიტარა! უფრო უფრო, მამე ჩემო, მაგაზე

ვერ დაგუთანხმდები; მე გთხოვთ მამაშობროთ ქმარს, რომელთანაც ან შემიძლიან გივსოვრო.

კლოდინა რომლის გაძლება შეუძლებელია!

დე-სოტანვილი ჩემო ქალო, მაგგვარი გაყრის ან მოხდება ხოლმე უ დიდ აყალმაყალთ; თქვენ უნდა გეჭიროთ თქვენს თავი მაგასე უფრო ჭკვიანად და ერთი ეხლაც მითმინოთ.

ანჟელიკა როგორ შოვიტმინო ამდენი უბედურების შემდეგ? ანა, მამა ჩემო, ამ შემთხვევაში თქვენ ვერ დაგუთანხმებოთ.

დე-სოტანვილი უნდა დაგუთანხმდეთ, ჩემო ქალო; მე ვარ შენი ბძანებელი.

ანჟელიკა ამის შემდეგ მე აღარაფერი შეთქმის; ყველაფერი შევიძლიანთ მიყოთ.

კლოდინა რა მშვიდობიანია!

ანჟელიკა საწყენია, რომ იძულებული ვარ დაგიგაწყო ამდენი უსამართლოება; მაგრამ თავს ძლავ უნდა დავატანო და თქვენ დაგვიმარჩილოთ.

კლოდინა საწყალო, მცხვარე!

დე-სოტანვილი (ანჟელიკას) მარხლოვდით;

ანჟელიკა სულ რასაც სხადინარ, იქიდან ანაფერად ან გამოვა; და თქვენ ნახვით, რომ ხვალის დამეკ ისევ დაიწყო.

დე-სოტანვილი. ჩვენ მოვასკრებთ (ყოჩაყ დახდენს) ახა დაიჩოქეთ! მოგზიჩენს და გომბათიანად

დანდენი. დაკინოქო? პილნობა ცმიფოლუზ

დე-სოტანვილი. დიას დაიჩოქეთ; ნუ თგვი-
ანებთ... და მოგზიჩენს და გომბათიანად

დანდენი. (დაჩოქილთ სანთელთ ხელში) და, შეცაგ!
(დე-სოტანვილს) რა უნდა ვთქვა?

დე-სოტანვილი. ქალბატონო, გთხოვთ მან-
ჭატიოთ.

დანდენი. ქალბატონო, გთხოვთ მანჭატიოთ.

დე-სოტანვილი. რომ ტუტუცობა ჩავიდი-
ნუ.

დანდენი. რომ ტუტუცობა ჩავიდინუ... (თეის-
თის) და თქვენ შეგიჩთვით...

დე-სოტანვილი. და გპიჩდებით ამის შემ-
დეგ უკითხად ვიტხოვროთ.

დანდენი და გპიჩდებით ამის შემდეგ უკითხ-
სად ვიტხოვროთ.

დე-სოტანვილი. (დახდენს) გაფრთხილდით
და დცოდეთ, რომ ეს უკანასკნელად გითმობთ
თქვენ უშვერობას.

დე-სოტანვილის ცოლი. დმკროს გეფი-
ცებით! თუ კიდეგ ასე მოქცეულხართ, მასშინ გიჩე-
ქ-

ნებთ რეგორტ უნდა პატაკი სტეთ თქვენ ცოლს და
იმის მშობლებს.

დე-სოტანვილი. ახა, რა დღე იყო! მშვიდობით
(ყოჩა დადებს) შინ შედით და ეცადეთ და-
ჭკვიანდეთ. (თავის ცოლს) ჩვენ კი, ჩემო სულა, წა-
ვიდეთ დავწკეთ.

სცენა XV.

ჟორჟ დანდენი.

აჰ! მეტი ღონე არ არის, ვუთმობ. ვინაჲც ჭყავს
ჩემსავით გიჟი გადარეული ცოლი, ის ყველაზე
კარგს იქს, რომ წავიდეს და ყირამაღას გადაკარდეს
წყალში. *)



სადაც იმის მარჯვნივ დასველებს, მძვ. მც.
დასველებს ცხუ მსხვილ დასველებს.
დასველი იღინებტ მ. დასველებს დასველებს.
დასველებს დასველებს დასველებს დასველებს

*) ამ კომედიის პირველი ორი მოქმედება ეროსელ
კომედიის სხვისაგან ქართულად ნათარგმნი და დაბეჭ-
დილი «დროებაში».

საქი ლექსი თ. შიხაილ ბირთველის ქის
თუგანიზვილისა (1819 — 1875 წ.)

I.

უდაბნო.

ვის არ გიხილავთ უდაბნო ბნელი,
სად თვალნი მზისა მუქსა ვერ სჭვრეტენ,
სადა ვერანად მოჰსჩანს ყოველი
და ჩარიშხალი სმანობს ოდენ?

ვის არ გიხილავსთ იქა ხე, მწარედ
გულჩამომწვარი ციურის ტყეცხლით
და ძალაღს კლდეზედ მარტოდ, მწუხარედ
გარდმოკიდული და მჭუნარ შტოებით!

ეს არს, მოუკასნო, გლახ ჩემი ბედი!
მეც ეგრეთ ვიქმენ დღე განამწარი;
ვერღა მკახლღს ტუბილი იმედი,
ვერღა აღუკავდეს მით გული მჭუნარი.

1838 წ.

II.

ს ა ლ ა მ უ რ ი .

იყო დრო, როდესაც სალამური — ხემად მომღსენი, შეესებოდნენ რა ბაგენი მას უნაღველად, აწაკრაკებდა სისარულით და სმანი მისნი განიბნეოდნენ ყრუსა არეს მოუთმენელად, —

და მსოფლოდ ბნელი და დუმილი წყნარისა ღამის იყვნენ მოწამეთ საიდუმლოთ აღტაცებათა, და მსოფლოდ ტკბილი იადონი წაღვოტთა შორის ნარნარ შტკენითა მოჭსძახიდა გულის კენესათა.

იყო დრო, როდესაც მშვენიერი ესე ბუნება მიმდევსა მისსა გრძნეულებით გამაოცებდა, და დამატკობდა სიუკარული, თავისუფლებს, და გული ჯერეთ წარუნვათათვის არ გზმდებოდა.

იყო დრო... მკრამ, ჭე მაცთურთა ამაოებაკ, რად დამილევე რქოვანი ხატო მცნების? რად დამდე ჭაჭვი დამონების? რათ მიმიზიდავ ადელებში ამა სოფლის დაუდგრომელის, სადაც გრილდება მგოსანის მხურვალე გული, სადაც სჭენებიან უწმინდესნი სულის გრძნობანი, სად სალამური ძეგსა უღერით დაყრუებულად და უპასუხოდ განიფანტენ ტკბილნი შტკენანი.

III.

კ — ს ა დ მ ი .

(შუშკინიდაძე)

მასსოვს, მასსოვს დრო ნეტარი,
 როს აღუჩნდი თვალთა ჩემთა,
 ვით ჩვენება მოდიმარნი,
 ვით მაშკენი ეშხის ღმერთა.

უიქდოს ჭმუნვისა დროს
 ხმასა ტკბილსა მომასმენდი,
 მომალხენდი უნუგეშოს,
 ანგელოზებქ ძესატვოდი.

დღეთა განვლეს, წარიტაცეს,
 ნეტარება აღჩინდელი,
 გონებითგან განმიქარკეს,
 ხმა ნაჩნარნი, სახე მწკელი.

და მას აქედ, საუვარელო,
 ვიყავ სოფლად ვითა ბნელში:
 ვინატრიდი, რომ მომეგონ
 კვლად ტრფობა და ნუგეში.

აწ აღმიხდა თქმა გულისა:

აჭა კვალად ვით ჩვენება,
ვითა ღმერთა შვენებისა,
სატრფიალთა მეკლინება.

და ნაცნობი, ადრინდელი,
გულს ეწია ღრთა ნეტარი,
მესმის კვალად ხმა ნაჩნაჩი,
შუქსა მაცურის სასუ მწველი.

1838 წ.

ვაონოპიური სუკათები.

რუსეთის სწავლული კაცები რა შეადაცნათ ეკონომიკურ სწავლულ კაცებს, მაშინვე შეამჩნევთ, რა რუსები, თუ სვინიდიისანად შრომობენ ისინი, შრომობენ თავიანთ მეცნიერობისათვის და არა ცდილობენ თავიანთ მეცნიერების თვალთ გაშინჯონ თანამედროე ცხოვრება, ახალი, ყველასთვის საინტერესო საგნები. რუსის უკეთესნი მეცნიერნი არ ეკუთვნიან არც ერთ პოლიტიკურ მარტიას და არც ცხოვრებაში და არც საზოგადო ყურნაღიურ მწერლობაში თავს არა ჭეოფენ თავიანთ პოლიტიკურ აზრების გასავრცელებლათ.

ეკონომის უნიჭიერეს მეცნიერებს კი სრულებით სხვაგვარად უჭირავთ თავი საზოგადოებაში და მწერლობაში. იმისთანა გამოჩენალა სწავლულები, რაგორც მაგალითად ფოსტი, ფირსოვი და მილლი, ყოველთვის ესმარებოდნენ თავიანთ სამშობლოს გაჭირების დროს არა მარტო სპეციალურ ცოდნით, არამედ თავიანთ პოლიტიკურ ჩივილებით და მოქმედებებითაც.

მაგწამ ხან და ხან რუსეთის სწავლულებიც ამო-
იღებენ ხოლმე ხმას საზოგადო საქმეში, გაერკვი-
ან პოლიტიკურ საგნებსე სჯაში. მაგწამ ვაი ამ გა-
რკვას! აქ რუსის პრეტენსიების გამომჩინენ ხოლ-
მე ისეთ უმეცრებას, რომ იმით უსწორებენ შეც-
დომებს ყურნალისტები, რომელთაც არ შეუსწავ-
ლიათ ანც ერთი მეცნიერება განსაკუთრებით, სპე-
ციალურად. მოიგონეთ მხოლოდ ამ თხუთმეტობდ
წლის წინა ამბავი: რუსეთში გლეხების განთავი-
სუფლების დროს ყურნალებში ხმა ამოიღეს რუ-
სის მეცნიერებმა — პრეტენსიებმა და აღმოჩნდა
რომ ამით შეუსწავლიათ რიგინად მხოლოდ უნი-
ვერსიტეტული ეკონომისტების თხზულებანი; იმათ
სტოდნიათ უკვირად სხვა-და-სხვა მოჯინარების, უან-
ბაბტისტ სეების და ბასტაების წიქილები დასწრე-
ბით დაუვიწყნათ სვინდისიანი მშრომელი ინგლი-
სელი ეკონომისტი ჯონ სტუარტ მილლი. ასე
რომ იძულებულნი იყვნენ განთქმულ რუსის პრე-
ტენსიებისთვის ესწავლათ პოლიტიკური ეკონო-
მია „საკურომენთვის“ თანამშრომლებს, რომელნიც
მეცნიერებაზე თავს აწა სდებდნენ.

ან ავიღოთ სხვა უფრო ახალი მაგალითი ამ
რამდენიმე თვის წინად ფრგიერთ პრეტენსიებმა და-

იწვეს ლაშაჩაკი იმაზე, რომ ვარჯი იქნება რუსებთან შეკრიგდეთ. ამაზე ამოიღო ხმა გამორჩენილმა რუსის ისტორიკოსმა კოსტომაროვმა. მერე რა გგითხრა ახალი ამ მეცნიერმა? პოლიაკებს რუსები ვერ შეუკრიგდებოდათ, გვარწმუნებდა უ. კოსტომაროვი, რადგან დიდი ხანია გამწვრალი ვართ ერთმანეთში. როგორ მოგწონს, მკითხველო, პატივცემულ ისტორიკოსის ლოლივან? გამწვრალნი რომ არ იყვნენ, ხომ შეკრიგებაზედაც ლაშაჩაკი აღარ იქნებოდა.

საკვირველი არ არის, რომ ამ ყოფაში არიან რუსეთის სწავლულები. ჯერ ერთი, რომ არა აქვს ადგილი ყოველგვარ პოლიტიკურ აზრს რუსულ მწერლობაში; მეორე, რომ რუსულ საზოგადოებაში მეტად ცოტაა პოლიტიკური ცხოვრება, და როგორც მოგულისხმებათ, ხომ მწერლობას და უკეთეს კაცთაც ბევრით იმაზე მეტი არ შეუძლიანთ, რასაც აძლევს იმათ საზოგადოება.

მაგრამ დიდი უსამართლოება იქნება, რომ დავივიწყოთ ის ორივე რუსი, რომელნიც, თუმცა პრეტენსიონებით არ ითვლებიან და მაგისტრის და დოქტორის სამეცნიერო ხარისხით დამშვენებულნი არ გახლავან, მაგრამ მანც სვინიდიისაზად მეცნი-

ერების თვალთ აჩჩეკენ ესლანდელ ცხოვრებას და ცდილობენ იმის გასაუკეთესებლათ. რუსულ მწერლობის ისტორია რასაკვირველია არ დაივიწყებს თავ. ა. ვასილჩიკოვსაც, რომელიც უნდა ჩაითვალოს ამ რჩიოდ გაცის რიცხვში და რომელიც დიდი ხანია თავის სამეცნიერო წიგნებით ცდილობს მოუტანოს სარგებლობა დაბალ ხალხს. თ. ა. ვასილჩიკოვის მამა იყო თავმჯდომარეთ სახელმწიფო რჩევაში (ГОС. СОВѢТЪ) იმპერატორ ნიკოლოზის დროს და ნიჭიერ მწერალს, რასაკვირველია, თავის მამის შემწეობით ადვილად შეეძლო გაეცნო რუსეთის პოლიტიკური და ეკონომიური წყობილებას. ა. ვასილჩიკოვი გაზდილია ინგლისურად და დიდი ხანია ის ბეჯითად შეისწავლის ევროპიულ და მეტად ინგლისურ პოლიტიკურ და ეკონომიურ ცხოვრებას.

მაგრამ ნუ გგონია, მკითხველო, რომ ვასილჩიკოვი ინგლისურად გაზდილი, იყოს ინგლისელ სახელმწიფო წყობილობის თაყვანის ძეგელი; უკაცრავათ, ვასილჩიკოვი სუყველაზე მეტად დაბალ ხალხის კეთილ მოსურნეა და ეჯავრება, რომ საშინლად ჰყავს დაჩაგრული უადგილ-მამულა ხალხი ინგლისელ დიდ-კაცობას.

ქსამ რუსის მწერლის უმთავრესი წიგნი მოკლედ გამოთქმულია აჩიან წინასიტყვაობაში იმისასალ წიგნისა: „მიწის მფლობელობა და მეურნეობა ევროპაში და რუსეთში“ (Землевладѣніе и земледѣліе въ Россіи и другихъ европейскихъ государствахъ, Бн. А. Васильчикова, 1876 г.). აქ კვლევა წამდენიმე სიტყვით გიამბობთ ეს წინასიტყვაობა; მით უფრო საინტერესო იქნება ის თქვენთვის, მკითხველს, რომ იმაში გამოთქმულ წიგნებს იშვიათად გაიგებნებთ რუსეთის მეურნეობისაგან.

საღხის სიმდიდრისთვის დიდი მნიშვნელობა აქვს აჩამტოუ იმას, წამდენად უნდა გაუმჯობესდეს მიწა და რეგოლ მორუარონ და შეამუშავონ ის, აჩამედ დიდი მნიშვნელობა აქვს იმასაც, რა მდგომარეობაში აჩის მიწასე მომუშავე საღხი. ეს ადვილი გასაგებია და იმაზე ლაპარაკი საჭიროც არ იქნებოდა, თუ რომ ევროპაში არ ეურეობინათ მიწის შეამუშავებასე მეტად ერთ მხრივ. ურადღებია იმაზე იყო მიქცეული ევროპაში, რომ მიწა გაუკეთესებელიყო და რაც შეიძლება მეტი ნაყოფი მოეცა იმასე მეშების კეთილდღეობასე კი თქ სახელმწიფო თქირობდა იმდენად, წამდენადაც ეს თქირო არ დაუმ-

დიდა მიწის გაუმჯობესობას. მაშასადამე უკუდა დიდ მიწის მფლობელი ფიქრობდა იმაზე, რომ რაც შეიძლება მეტი ერგოს მიწიდან და დრო აღარაჲსჲს დაეწინა ეზრუნვა თავის მუშების ცხოვრების გაუმჯობესობაზე. ამის გამო მიწები ცოტ-ცოტად ჩაუვარდათ ხელში მდიდრებს და უმეტესი ნაწილი გლეხობისა დარჩა უადგილ-მამულთ და გასდა ყოფილად მონა დიდ-კაცებისა. ამ გარემოებამ შეუზღუდა უფრო გააუკეთესა, რადგანაც მიწა მდიდარ კაცების ხელში უფრო კარგად მოკლილია ხელში. უადგილ-მამულთ გლასა ხალხი გადავიდა ქალაქებში და ამ გლასების შემწეობით მდიდრებმა გამართეს მშვენიერი ფაბრიკები, რომლების საკვირველი ნაწარმოები ასარებდნენ ევროპიელ მეცნიერებს და ახალისებდნენ იმათ სულ ახალ და ახალ მშენების მოგონებაზე. ეს ახალი წეობილობა საზოგადოებისა მეტად ცხადად დაჩნდა ინგლისს, რომელშიაც თითქმის მთელი გლეხ-კაცობა დარჩა უმამულთ და გადავიდა ქალაქებში ქარხნების დღიურ მუშებათ.

ევროპიელ მეცნიერებს ჩქარა ჩაუშხამდათ ის სინარული, რომელსაც მათში აღძრავდა მეურნეობის და საფაბრიკო მშენების საკვირველი გაუმჯობე-

სობა. ჩვენს ნახა ქვეყანაში, რომ ამ წინ-წასწევში მოიტანა საშინელი სიღარიბე მთელ დაბალ ხალხში. უადგილ-მამულა მშვიერი ხალხი ჩაუვარდა ხელში მღალაქ მიწის და ქარხნის მატრონებს და ესენი მუშებს ეპყრობოდნენ, როგორც თავიანთ ურ-მოჭრილ ყმებს. ამასთანავე მდიდრები ამტკიცებდნენ, რომ სახელმწიფო ჩვენ საქმეში არ უნდა გაერის-სო, თავისუფლებას უნდა სუფუკდესო ჩვენში, ეს ნიშნავდა იმას, რომ მდიდრებს მოგვეტოთ თავი-სუფლებას როგორც გვინდა ისე მოვექცეთო დატაკ ხალხს; დატაკ ხალხსაც ნუ მიეშველებით; ის თავის თავისუფლებით ველარ წავგვიკა ჩვენ ხელი-დამაო.

რუსეთში კი, ვასილჩიკოვის აზრით, სხვა წესე-ბის. რუსეთში არც ისეთ გვანად არის გაუმჯობე-სებულაი მეურნეობა და ქარხნის იარაღებიო, რო-გორც ევროპაში, და არც ევროპიულად არის რუ-სის გლეხ-კაცობა მოკლებული მიწას. ევროპიულ წესების თაყვანის მცემლები ამბობენ, რომ მეურნეო-ბის გაუმჯობესობა და ქარხნების გავრცელება შე-უძლებელიაო უიძისოთ, რომ დაბალ ხალხს ისე არ მოვეპყრათ, როგორც მოეპყრენ იმას ევროპაში, და ამიტომაც თუ წინ-წასვლა გვინდა, უნდა ევრო-

შიულ გზას დაკადგეთო, რაც უნდა საღის დაძლე-
 ზველი იყოს ეს გზათ. თ. კასილჩიკოვი ეკონომიულ
 წესების თაყვანის მცემი არ არის და სურს თა-
 ვის სახლ წიგნით დაამტკიცოს, რომ რუსეთს შე-
 უძლიან წინ-წასვლა მეურნეობაში ისე, რომ ამით
 არ გადატაკდეს დაბალი ხალხი.

მაშასადამე კასილჩიკოვის შემოხსენებულს წიგნს
 ჭქონდა საგნათ განჩივა რუსეთის და სხვა ეკონ-
 მიულ სახელმწიფოების ეკონომიურ მდგომარეობისა.
 ამ თხზულების ავტორი ითვლება რუსეთში სვი-
 ნიდისიან, ნიჭიერ და განათლებულ კაცათ; ამის
 გარდა უ, კასილჩიკოვს იქნება მოყლის სახელმწი-
 ფო კაცათ გახდომა და თავის აზრების სისრულე-
 ში მოყვანა. ამ მიზეზებისა გამო, მგონია, უსარ-
 გებლო არ იყოს გაუცნოთ ცოტა დახლოებით
 მკითხველებს კასილჩიკოვის სახლი წიგნი, მით
 უფლო, რომ ეს წიგნი დაჩივა ჩვენში წაუგათხავი,
 რადგანაც ის შეადგენს ორ დიდ წიგნს 1000-ზე
 მეტ წერილად დაბეჭდილ გვერდით, დაწერილს
 ძიძიკ, უფერულ ენით და სამსეს ციფრებით.

გარდასახლება (ემიგრაცია)

ეკონომიურ მუშა ხალხის უბედურება შესდგება იმის უადგილ-მამულობაში. ეს არა სპეკრათ იმათ, ვინც აღტაცებულნი არიან ეკონომიის განათლებით და წინ-წასულით. ესენი ამბობენ, რომ ვითომ სხვა და სხვა ფანტაზიონტებს გადაჭრით და უმიზნობით აეჭანებინათ ხალხე მუშა ხალხი. უაჭველია, ჩვენშიაც ბევრნი იფიქრობენ, რომ აჭანებულნი ეკონომიის მუშები არიან მძლავრი უსვინილის ქურდები და ავასაკები, რომელთაც მეტი ლუკმა უნდათ გამოჭვლიჯონ მდიდრებს. მე მინახავს ჩვენში იმისთანა პატივცემულნი პირნიც, რომელთაც შეუდარებლად მშიერი ეკონომიელი მუშა ჩვენ ვაყარნ მძაიფრ კინტოსთან. ეს ბატონები სულ სხვას იტყვოდნენ, რომ შეემჩნიათ, როგორ და რამდენად გაკრტელდა ეკონომიის ემიგრაცია.

იმას თუ რა საცოდავ მდგომარეობაშია დაბალი ხალხი დასავლეთ ეკონომიის უმამულობის გამო, გვიჩვენებს გარდასახლება ჯან-მრთელ, ღონიერ მუშებისა ათი და ასი ათასობით ყოველ წელიც

უკეთეს ეკონომიურ სასელექციოებში და ამერიკაში, ავსტრალიაში და სხვა უცხო ადგილებში. ამ გარდასახლებამ იმატა გარსულ საუკუნის ბოლოს და ამ საუკუნეს. 1815 წლიდან დაწყებული 1870 წლამდე ე. ი. ორმოც და თხუთმეტ წლის განმავლობაში მარტო ინგლისიდან გარდასახლებულა 7 მილიონი ხალხი; ეს მოხდა იმ ინგლისში, რომელსაც ამჟამად მთელ ქვეყნის წინ თავის განათლებით და თავისუფლებით და სადაც ამ გარდასახლების დროს სულ 25 ან 29 მილიონზე მეტი ხალხი არ ყოფილა. ხსენებულ 7 მილიონში გარდასახლებულებისა შემეტესი უწილი მოდის ირლანდიელებზე, რომელნიც მეტად დაჩაგრულნი არიან დიდ-მიწების პატრონებისაგან და უადგილმამულნი დაჩხნილან. გერმანიიდანაც 1815 წ. — 1873 წლამდე ე. ი. ორმოც და თხუთმეტ წლის განმავლობაში გარდასახლებულა ამერიკაში, რუსეთში და სხვა შორ ადგილებში 3 1/2 მილიონი მუშახალხი. ეს რიცხვი აღებულის აფრიკაურ ტომებში, მაგრამ რადგანაც ვიცით, რომ გერმანიის მართებლობას ყოველთვის რცხვენია და აკლებს რიცხვს გარდასახლებულებისა გერმანიიდან, შეგვიძლია ვაბედვით ვთქვათ, რომ ამ გარდასახლებულების

წილები 4 მილიონზე ნაკლები არ უნდა იყოს. ზემოხსენებულ დროს. *) სათრანგეთში იტალიაში და ესპანიაში ნაკლებად სტოკებს თავის სამშობლოს მუშა-ხალხი. სათრანგეთში—იმიტომ რომ იქ მიწა წვრილ-წვრილად არის დაყოფილი მუშა ხალხში და იქ ისე ბევრი უადგილ-მამულა ხალხი არ არის, რომ გარე სხვა ხსენებულ ეკონომიულ სახელმწიფოებში. იტალიაში და ესპანიაში თუმცა ბევრია უბინაო ხალხი, მაგრამ ამ ქვეყნებში თითქმის მთელი წელიწადი თბილად და მუშა-ხალხს დიდი ხარჯი არათუ არაფერს აქვს არც ტანისამოსზე, არც თბილ საჭმელზე, არც სადგომზე და არც სათბობზე.

მაგრამ ვიცი, რომ ამასზე მივასუსებენ ზემოხსენებულ ბატონებს: არა უყოთ, რომ ყოველ წლივ გააზრდნენ ეკონომიკაში ათი და ასი ათასობით უარ-

*) მით უფრო დიდ საღიისთა გაზრდის გერმანიიდან, რომ იქ თითქმის ყოველი ფან-მრთელი გაცი გაჰყავთ რამდენიმე ხანი ფარში საღიასათ. მაგალითად 1856—1864 წ. ე. ი. ცხნა წლის განმავლობაში, როგორც ვხედავთ აფიციალურ ცნობებიდან, გაქვავულა სამსეგრო სამსახურის თანვიდამ ასეილებლათ 48,577 კაცი — მაკლ. რომის გორბუსი.

მადი, გარყვნილი, უკარგისი გლეხები, ეს კარგიც არისა ევროპიისათვის! ამათ ჩვენ მოვავლობთ, რომ გარდასახლებულები ევროპილამ მუშები გამომხედებიან ხოლმე თავიანთ ახალ მამულში შრომის მოუვარე და გონიერ ხალხათ, რომელსაც არ დაჯკარგვია უკეთესი ადამიანური თვისებანი; მოიგონეთ მხალღოდ რომ ირლანდილამ გარდასახლებულებმა ამერიკაში 14 წლის განმავლობაში, როგორც მოკვითხრობს ინგლისელი ემიგრაციული კომისისია, გამოუგზავნეს თავიანთ ნათესავებს და ნაცნობებს ძველ სამშობლოში ფოხტის და ბანკის შემწეობით 89,716,768 მანეთი (კინ იცის კიდეც რამდენი გამოატანეს კერძო შიკებსაც). მასმ გარდასახლებულები გვიჩვენებოდნენ ჩვენ გარყვნილ ლოთუბათ და ყოვლად უკარგისებათ, როდისაც ისინი უბინაოთ ეყარნენ თავიანთ საუვარჯელ სამშობლოში, და ნამდვილად კი კარგ ადგილზე გამოჩენილან ისინი შრომის მოუვარე და უაირათიან მუშებათ და კეთილგაცებათ.

იქნება, მკითხველო, იფიქროთ, რომ ეს ძლიერი გარდასახლება წარმოსდგებოდეს ხალხის სივიწროების გამო. სრულებიდაც არა. ბელგიაში ორჯერ მეტად არას ხალხი დასახლებული კიწროთ, კი-

ნამც გერმანიაში ან ირლანდიაში, მაგრამ ამ უკანასკნელ ქვეყნებიდან მეტი ხალხი გამოდის სხვაგან დასახინავებლათ, ვინამც ბელგიაში. ზოგიერთადგილას იტალიაში რჩეულ და სამჯერ მეტი სივიწროება ვინამც აღმოსავლეთ გერმანიაში ან მთიან შოტლანდიაში, მაგრამ, როგორც ზევით მოგახსენეთ, იტალიიდან რამდენჯერმე ნაკლებათ გამოდის ხალხი სხვაგან დასახინავებლათ, ვინამც აღმოსავლეთ გერმანიიდან ან მთიან შოტლანდიიდან.

გერც ის ითქმის, რომ ბუნების სიღარიბე გააგდებს ევროპიელს თავის ქვეყნიდან. სამხრეთის გერმანია განთქულია ბუნების სიმდიდრით მთელ ევროპაში და სომ ზემოთ ნასეთ, რამოდენი ხალხი გარდასახლდა იქიდან მარტო უკანასკნელ დროს.

ზოგიც ემიგრაციას აღსხის იმით, რომ ხალხი თავის სამშობლოში დევნილია ან რჯულისთვის ან პოლიტიკურ თავისუფლების მონდომებისათვის. მაგრამ ამ აზრის დარღვევა ადვილია. ესლათ ითქმის არც ერთ განათლებულ ევროპიელ სახელმწიფოში რჯულისთვის ხალხს ბევრად არ სდევნის არც საზოგადოებს და არც მართებლობა. რომ პოლიტიკურ თავისუფლების მოსახრკებლათ არ აგდებს

ხელმე დიდ-ძალი ხალხი თავის სამშობლოს, ამას გვიმტკიცებს პირველად ის, რომ ჩამდენიც დრო გადის, იმდენი უფრო ვრცელდება პოლიტიკური თავისუფლება და აჩამც თუ არ კლებულობს, აჩამედ მატულობს ევროპიელ გრდასახლებულების რიცხვი. მორჩევი ის, რომ ყველაზე მეტად ხალხი სტოკებს თავის სამშობლოს ინგლისში, სადაც ყველაზე მეტად არის გაგრძელებული პოლიტიკური თავისუფლება შვეიცარიის და ჩრდილოეთ ამერიკულ შტატების შემდეგ.

ძამ ევროპიელი მუშა-ხალხი სტოკებს სამშობლოს იმიტომ ვი არა, რომ ის თავის უვარგისობით ვერაფერს აკეთებს სამშობლოში, ან შინ ვიწროთ არის, ან მშობლიურზე ბუნება ღარიბია, ევროპიელი მუშა იმიტომ ვი არ ემიგრანტობს, რომ დევნილია ის შინ მართებლობისაგან რჯულისთვის ან პოლიტიკურ თავისუფლების მოთხოვნის გამო. არა, მუშა ხალხი სტოკებს ევროპას, რადგანაც იქას, ღარიბ მუშას, წაართვეს მდიდრებმა მიწა და ღარიბთავეს შიწის ძველი პატრონიც. ევროპიული დახალხი ხალხი აგლებს თავის მშობლიურ სახლ-გარსს, ნათესავებს და ამხანაგებს, გადივარკება ზღვებსა და რკიანებს იქით, ვინ იცის სად, რომელ მხეც ხალხ-

ში მხლელად იმისთვის, რომ მიწა იშროვოს და თავისუფლად იმუშავოს.

მაგრამ გარდასახლება მოითხოვს ბევრ ხარჯს: უცლ-შვილთა კაცისაგან 28 თუმნადი და ჯალაბიანისაგან 60 თუმნადი. ამის გამო ეკონომიაში ჯერ კიდევ საკმაოდ იზრდით უადგილ-მამულთა შიშველ ხალხს, რომელსაც გარდასახლებისათვის კერ უშოვნიათ ფული.

II

ს ა თ რ ა ნ გ ე თ ი .

დიდხანია სათრანგეთს ეკონომისტები უსამართლად აქებენ, სათრანგეთში, ამბობენ ისინი, მუშა-ხალხი შიმშილით არ მოკვდება, რადგანაც იქ ყველას შეუძლიან მამის სიგვდილის შემდეგ მიიღოს მიწის ნაჭერი. მეტად კარგ მდგომარეობაში არიან სათრანგეთის მუშები, განაგრძობენ ეკონომისტები, პირველ რეკლამაციის შემდეგ, როდისაც აზნაურების და სასულიერო წოდების მიწებს მართებლობა ჰქონდა ნაკურწ-ნაკურწათ გლეხებზე. ჩვენი კანონი ამ სტატიაში დავამტკიცეთ, რომ თრანციელ

გლების მდგომარეობა ისე ჯარჯი არ არის, როგორც აგვიწიქენ ზატივცემული ეკონომისტები.

მართალია, საფრანგეთის სტატისტიკურ ცნობები დამკრეპლობით მსოფლიო ინდაურების, ქაბდუბის, ძროხების და იმათ ამხანაგების რიცხვზე და სწოტედ კი ვერ ცხედავთ ამ ცნობებიდამ, რამდენი სოფლის მეძამულეა საფრანგეთში, და ახლავებით კი შეგვიძღვან ვთქვათ, რომ ამ ქვეყანაში უნდა იყოს 7 მილლიონამდი სოფლის მეძამულე. აქედამ 3,600,000 მეძამულეს აქვს ისეთი ზატარა-ზატარა მიწა, რომ იქიდამ, თუღათ რევიანგარიშოთ, მიწის მთელბული მსოფლიოდ 16 მანეთს მიიღებს წელწინადში. თითქმის 4 მილლიონი მეძამულე განთავისუულებულია თავის სიღარიბისა გამო სახელმწიფო სარჯისგან, დარჩა 3 მილლიონი. აქედამ მსოფლიოდ 2 მილლიონი გლებისა, და დარჩენი 1 მილლიონი — აზნაურები და სხვა — მდიდარნი მეძამულენი გახლავან.

მაშ ესე, 4 მილლიონამდი გლისს აქვს ისეთი ზატარა მიწები, რომ ხარჯის მცემაც არ შეუძლიან ეს კიდევ არათეორი; მიწის სიზატარე იქამდი მიღწევს, რომ ძალიან იძვირათად გლების მიწაზე მცირე ქოსის გარდა დეპტევა ხოლმე ზაწაწა ვენახი.

ხშირად გლეხის მიწაზე შესაძლოა დეკტიოს მხლელად ისეთი ზატარა ქონი, რომლისთვის თანჯარა არც კია საჭირო. ამას სულ გვიჩვენებენ ნამდვილი სტატისტიკური ცნობანი. ესლას წარმოდგინეთ, რომ უმეტეს ნაწილს ამ ღარიბ მემამულეთაგან ჭყავს სახლობა და მათინ მიხედვით, რომ იმ საფრანგეთში, რომლის ეკონომიურ მდგომარეობისაგან მოდიან აღტაცებაში ეკონომისტები, 10 თუ 12 მილლიონი სული, თითქმის უმამულა; ისინი თავის დასაჩვენათ იმულებულნი არიან ან იჯარით აიღონ სხვისგან მიწა ან დღიურ მუშებათ წავიდნენ. ამ უგანასკნელ დროს ფრანციელ სოფლებში ითვლებოდა 4¹/₂ მილლიონი მიწის მეიჯარადრე და 5¹/₂ მილ. მუშა.

ბევრი მეცნიერი ბრძანებს, საფრანგეთში ის არის კარგი, რომ მამული მამისაგან რჩებათ ყველა შვილებს და არა მარტო ერთსაო. ეს კარგი განონი გახლავთ, მხოლოდ იმის ჩსრულება ძრეულ ხშირად შეუძლებელია. უმეტეს ნაწილს ფრანციელ გლეხებისას, როგორც ბევრთა ვთქვით, ისეთი ზატარა მიწის ნაკუწი აქვთ, რომ იმაზე შეიძლება მხოლოდ ამენება ზაწარა ქონისა, და ამ მიწის ნაკუწის გაყოფა შეილება შუა შეუძლებელია. აი ამით აიღსება

ის გარემოება, რომ თუმცა საზოგადოდ ფრანციელების რიცხვი მატულობს, მაგრამ წკრილ ფრანციელ მემამულეების რიცხვი იგივეა, რაც ადრე იყო. ხალხი მატულობს, იმათთვის ადგილი აღარ არის და, მეტი რა ღანკა, უადგილ-მამულეები გადადიან ქალაქში სამუშაოთ. ამის გამო თუმცა საფრანგეთს 10 წლის განმავლობაში (1856—1866.) მოემატა 2 მილიონხამდე მცხოვრები, მაგრამ ფრანციელ სოფლებს კი ამავე დროს მომატების მაგიერ დააკლდა კიდევ 291,930 კაცი. ქალაქელი მუშები ხომ საფრანგეთში იმავე საცოდავ მდგომარეობაში არიან, როგორც სხვა ევროპიელ სახელმწიფოებში. ქართული მკითხველი ძალიან ცოტად იცნობს ევროპიელ ქალაქელ მუშის ცხოვრებას და ამიტომაც მე ერთ წამით დავანებებ თავს ვასილნიკოვის წიგნს და მოვიგონებ იმ ცნობებს, რომლებსაც გვაძლევს ინგლისის მართებლობა:

„ვილლიამ ვუდმა, ცხრა წლის უმაწვილმა, დაიწყო მუშაობა ქარხანაში, როცა 7 წლის და ათი თვისა იყო. ეს უმაწვილი ყოველ დღე მუშაობს 6, 7, 8 ან 9 საათს. მეორე უმაწვილი ჩაჩხს ატრიალებს, მოდის სამუშაოთ 6 და ხან 4 საათზე დილისა. ამ უმაწვილს ხან და ხან უმუშავნია მთე-

ღი ღამე დილის რვა საათამდის; ღამეობით იმასთან მუშაობდა კიდევ რვა თუ ცხრა უმაწვილი. წამდენიმე ამათგანი განაგრძებენ მუშაობას თითქმის შეუწყვეტლივ დღითაც. კვირაში აქვთ ამთჯამაგირი 3 შილლინგი და 6 პენსი (ე. ი. ერთი მანეთი და ათიოდ კაპიკი). ღამის მუშაობისთვის უმაწვილებს ანათერს ან აძლევენ.“ („კაპიტალი“, კარლ მარქსისა).

ეკონომიულ ქალაქელ მუშების უმეტესი ნაწილი ვერ მიაღწევს ხოლმე 20 წლამდე, კვდება უმაწვილობაშივე. აქ კიდევ ბევრ წამეს გაიმბებდით ამ მუშების ბნელ, ცივ და ნოტიო სადგომებზე, უვარგის საჭმელზე და ხანგრძლივ შრომაზე, თუ რომ ეს ჩვენ შორ ან წაგვიყვანდა. დაუბრუნდები ისევ კასილნიკოვის წიგნს.

ბევრნი, რომორც ზემოთა ვთქვი, დაწმუნებულნი არიან, რომ პირველ რეკოლიუციამ დიდი სარგებლობა მოუტანა ფრანციელ გლეხებს. ვნახეთ, რაში შესდგება ეს სარგებლობა? პირველ რეკოლიუციის წინად საშინლად იყო შევიწროებული ფრანციელი გლეხი სხვა და სხვა ხარჯის გადახდით; გლეხი კალდებული იყო ემუშავნა ბატონის და ხელმწიფის სასარგებლოთ, ხარჯი მიეტა სულიერ

მამებისთვის, აზნაურებისთვის და სახელმწიფოსთვის. ამის გარდა გლეხის სრულ საკუთრებათ არ ითვლებოდა იმის მიწა. თავისუფლად ყიდვა-გაყიდვა არ შეეძლო. რეკლამაციის გლეხი გახდა სრული ხატონი თავის მიწისა, გაუადვილა იმის ყიდვა-გაყიდვა და გაანთავისუფლა ის მრავალ ხარჯისაგან. აქ ჩიება პირველ რეკლამაციის სარგებლობა ფრანციელ გლეხისათვის. მაგრამ ვინ იცის, მიწის ყიდვა-გაყიდვის გაადვილება სსსარგებლო იყო თუ არა გლეხისათვის? ამ გაადვილების გამო ღარიბი ხალხი გაჭირების დროს ადვილად ჰყიდდა თავის მიწას მამულს და ჩიებოდა თითონ მთელ თავის სიტყვებს უადგილ-მამულად, მშიერად.

მაგრამ ეკონომისტები გვეუბნებიან, რომ პირველ რეკლამაციას სხვა კიდევ ბევრი სარგებლობა მოუტანია საფრანგეთის დაბალ ხალხისთვის. რეკლამაციის მართებლობამ ჩამოართვა უმრავლეს თავად-აზნაურობას და სასულიერო წოდებას მიწები და წერილ-წერილად გაჰყიდა გლეხებსადამ.

ისტორიკოს და სტატისტიკოს სხვას გვეუბნება. მართალია, რეკლამაციის მართებლობამ წაართვა აზნაურობას და სასულიერო წოდებას 20 მილ. გექტარი მიწა უ. ი. მესამედი მთელ საფრანგეთისა და

გაჭყიდა, მაგრამ ღარიბ გლეხებსე კი არა, არამედ ვაჭრებსე, მეიჯარადრებსე, მოქალაქებსე და სხვა შეძლებულ პირებსე, რომელთაც უამისოთაც საკმაოთ მიწა ჰქონდათ საფრანგეთმა გაჭყარა აზნაურები და მღვდლები და იმათ ადგილას დასვა სხვანი, რომელნიც თუიცი კეთილშობლურ ჩამომავლობისა არ იყვნენ, მაგრამ შეძლება ჰქონდათ და ჩასაკვირველია დიდად სურდათ აზნაურებისა და მღვდლებისაგე ბატონობა. ღარიბი სალხი დარჩა ძველებურად ღარიბი, ცოტა მიწით. რეკოლიუციის წინ გლეხობას ეჭირა $\frac{1}{4}$ ან $\frac{1}{6}$ ნაწილი საფრანგეთისა, რეკოლიუციის შემდეგაც გლეხობას ამაზე მეტი არა ჰქონია. (მაგ. ლიმუზენში 1789 წ. 33,395 მეძამულე იყო, 1813 წ. იქვე მოიზრკებოდა 33,646 მეძამულე; ამათი რიცხვი არ მომატებულა, სხანს მართებლობისაგან რეკოლიუციის დროს ყიდულობდნენ მიწებს ისინი, ვინც ადრეც უმიწონი არ იყვნენ). მიწები რომ ძრეულ წვრილწვრილად გაყიდულიყვნენ და თულის შემოტანისთვისაც არ დეეჩარკებინათ შეიდველები, მაშინ ჩასაკვირველია ღარიბ გლეხსაც ერგებოდა რამე აზნაურების და მღვდლების მიწებიდაძ. მაგრამ რეკოლიუციის მართებლობა დიდ გაჭირებაში იყო,

უნდა იმას ძველი სასკლმწიფო ვალები თავიდან
 მოეშორებინა და ახალ წესის დასამკვიდრებლათაც
 საჭირო იყო დიდი ფული. ამიტომაც მართებლობა
 იმულებული იყო საკვირველ იათ ფასათ გაეყიდნა
 ნაშონი მიწები, რომ მიეღო იმას სახქაროდ ხა-
 დი ფული. ამ იათობითაც ბევრად ისარგებლა ბურ-
 უაზიამ, გლეხობიდან გამოსულ მდიდრებმა.

ეს ახალი ბატონები იათად ნაშონ მიწებს ცო-
 ტა გვიან, რევოლიუციის შემდეგ, ძვირად ჰყიდნენ
 და ამაში ბევრს იგებდნენ. ერთ ნემცის აფიცურს
 1814 წ. ეყრდნა საფრანგეთში 90,000 ფრანკათ
 მიწა, რომელიც ეშონა 19 წლის წინათ (1795 წ.)
 ვილასაც რევოლიუციის მართებლობისაგან ცხრაჯერ
 უფრო იათად—10,000 ფრანკათ.

რევოლიუციის მართებლობას ისეთნაირად სჭირდა
 ფულები, რომ პირ-და-პირ აზრო კიდევ დახალ და-
 რიბ სალხს. აი როგორ: გრსულ საუკუნის ბოლოს
 საფრანგეთის მეტველი თუ მეშვიდედი იყო გადაღ-
 ბული ღარიბებისათვის. ამ საზოგადო მიწებს ამდევ-
 დნენ უადგილ-მამულა ღარიბ გლეხებს დრებით.
 აკრძალული იყო კანონით ამ მიწების გაყიდვა. მაგ-
 რამ რევოლიუციის მართებლობამ საზოგადო მიწები
 იცნო სასკლმწიფო მიწებათ და დაიწყო იმათი გა-

უიღვას. რევოლუციის შემდეგაც ხან და ხან იუიღვებოდა ეს საზოგადო დაწიბების მიწა, უფრო და უფრო ნაზოლუონ III დროს. ნაზოლუონ III მითომ იმ მიზეზით, რა ზოგიერთნი ცუდად უკლიან თავიანთ მიწებსა, წაართვა დაწიბებს დროებით მიტემული მამულები და გარდასცა მინისტრებს, რამელნიც თავიანთ მინისტრობამდი ჭკანკალებდენ შიშით, ჩვენ ხანგრძობისა გამო არ ჩავსვან ცისეშიო. ნაზოლუონის მინისტრები, რასაკვირკულია, უფრო გარგად უკლიდენ მამულს, ვინამც დაწიბი გლეხები. თუმიც რევოლუციის მარტებლობა და ნაზოლუონები ასე ამცირებდენ საზოგადო სადაწიბო მიწებს, მანც ამათგან დაწიხა ესლა $4\frac{1}{2}$ მილ. გექტარი ე. ი. თითქმის ცხრა მილ. დღიური მიწა. ეს მიწები, რაგორც ზევითა ვთქვით, შეადგენენ საკუთრებსა საზოგადოებისა (კომმუნასი), კლევით დროებით უდაწიბეს გლეხებს და არც გაიუიღვიან, არც დაგიწავდებიან.

ამ სტატიიდან ნასამდა მკითხველი, რომ უსაფუძვლად ეკონომისტების ჭარბი ფრანციელ დაბალხალის დღეგრძელობასე, რომ წამდენიც დრო გადის, უფრო და უფრო ფრანციელი გლეხი სდება უბინად მუშათ. ის ვარდება იმ ბატონების ხელში, რომელთაც რეკოლიუციის დროს დაიჭირეს მარდად აზნაურების და ძღველების ადგილები. მაგრამ რამ მიიყვანა ამ შეცდომადი პატივცემული ეკონომისტები? იკითხავს მკითხველი. იმან, ბატონო, რომ ჩვენ, ადამიანები, მეტად სუსტნი აჩსებანი გასლაგაწთ; ბეკრჯერქ ერთსა და იგივე ტუუილს რომ გვეუბნებიან, ჭეშმარიტებათ გვეგენება სოლმე ის. აი მაგალითად, შარშან ყველა დაწმუნებული იყო, რომ რუსული გაზეთები სტუუვიან და ოსმალეთი ისეთნაინად არ არის დასუსტებული და დაღუბული, რომ გორც იმათ ჭგონიათ. მაგრამ ამ წელს ჩვენ, მოზურებულებმა გაზეთების მოუსგენაწ ბზუილით, დავიჯერეთ, რომ ოსმალეთი დაღუბულია, რომ ოსმალეთი მანინათვე დაინგრევა, რა კი ერთსელ შეუბერავთ იმას. გაგვაფხილდა მხოლოდ პლეკანამ. მარტო ესლა მოგვაგონდა, რომ ოსმალეთის სისუსტეზე ლაზარაკი უსაფუძვლად უბედობა იყო ზოგიერთ

გაზეთების მხრით და ჩვენვე გვიგვირს, როგორ დავეუქვრეთ ამ ყოველფერს,

- საფრანგეთის შექმნულმა ვაჭრებმა, შეიჯანაღრებმა და საზოგადოდ ბურჟუაზიამ და იმისმა პრეტენსიებმა ხმდენი ილანაჩრაკეს გლეხების გაბედნიერებაზე პირველ რეკლამაციისაგან, რომ ევროპული ეკონომისტებმა დაიჭყრეს ეს ჭოჩი ისე, როგორც ჩვენ გვჭყრდნო ოსმალეთის დანგრევა ერთ სკიპარტისაგან.

III

ინგლისი, ირლანდია და შოტლანდია.

- თითქმის არსად ევროპაში ისე არ არის გავრცელებული განათლება და პოლიტიკური თავისუფლება როგორც ინგლისში და იმის ახლო გუნბულებში, მასთანავე არსად ისე ღარიბი არ არის დაბალი ხალხი, როგორც ამ სახელმწიფოში. რისგან არის ეს? სომ ეკვლვან გვესმის, რომ ხალხის სულის ჩამდგმელი, გამაბედნიერებელი მხოლოდ განათლება და პოლიტიკური თავისუფლება განლაგთ. ამას მშვენობდა დაგმტკიცებენ ევროპული მეცნიერები და

ამასვე გაიმეორებენ ჩვენი რუსეთებშიც. მაგრამ ახლა წარმოიდგინეთ, განათლებულ დიდ ბრიტანიაში, სადაც ყოველწლივ ათობით და ასობით მასშინებს იგონებენ, სადაც ათობით და ასობით სამეცნიერო წიგნები იბეჭდებიან, ასე წინ წასულ ქვეყანაში რატომ იწებია უჭირავს 42,000 სახლობას და დანარჩენი 30 მილიონი კაცი უბინაკო, უადგილ-მამულა. ასე რომ 42,000 სახლობა რომ შესდგებოდეს დაასლოკებით 200,000 სულიდამ, დიდ ბრიტანიის გუნძულებზე ერთ მემამულეს მოჭყეება 150 უადგილ-მამულა კაცი იქნება ადგილი ცოტა? იკითხავთ თქვენ. სრულებიდაც არა, ინგლისი თავის სალო გუნძულებით ოთხჯერ მეტია ქუთაისის და თბილისის ლუბერნიებზე. ზაქათალის მარტაც რომ დაუმატოთ ამათ. ან იქნება ხალხის სიღარიბე წარმოსდგება ცუდ ბუნებისაგან? არც ეს ითქმის, რადგანაც ინგლისი თავის გუნძულებით მართლაც ხსე ღარიბი არ არის ბუნებით, რომ იქ ხალხი შემშლით კვდებოდეს. შვეცია, ნორვეგია და რუსეთი ამ მხრით უფრო ღარიბები არიან, მაგრამ იქ გლეხი ისე ცუდ მდგომარეობაში არ არის, როგორც ინგლისში.

რისგან მოხდა, რომ ხალხს, რომელსაც უკვლავზე მეტად აქვს განათლება და პოლიტიკური თან-

ვისუფლება, ჭყავს უკელაზე მეტი მშვიდი გლახა? ამასე გიზასუხებთ სამ სიტყვით: ინგლისელ დიდ-გატყების ოინებით.

მართლადაც ჩაიხედეთ ისტორიაში და ნახეთ რა ოსტატობით ინგლისელი ლაზრები თვალებს უბამდნენ ღარბს ხალხს თავისუფლების ჩუქებით. XI საუკუნეს ქრისტეს დაბადების შემდეგ ნორმანებმა დაიჭირეს ინგლისი და გახადეს ეს ქვეყანა თავიანთ ხელმწიფის საკუთრებათ. ხელმწიფებაც გაჭყო ინგლისი 60,000 ნაწილათ, 28 000 ნაწილი მიეცა სასულიერო წოდებას და 32,000 ახლად მოსულ ჩაინდებს. ამ ჩაინდებმაც ზოგიერთ მიწის ნაწილები დაარჩინეს დამარცხებულ ადგილობრივ მცხოვრებლების ხელში. მასე ესე დამარცხებულ ინგლისელებს მოსულმა ნორმანებმა წაართვეს ბევრი და წაართმეულიდამ აჩუქეს იმათ ცოტა რამ. ამ დამარცხებულების რიცხვი იყო 250,000-მდი. ხარჯს სასულემწიფოს ამღვედნენ მხოლოდ მდიდრები ე. ი. ის ახლად მოსულთ ჩაინდები, რომელთაც ერგოთ უკეთესი და უდიდესი ნაწილები მიწისა. ამასთანავე ხელმწიფეს ემსახურებოდნენ იგივე მდიდარი ჩაინდები. რა ვი ამათ დეედოთ ხარჯი და სამსახური, ამიტომაც გასაგვირველი ანა იყო რა, რომ თან და

თან ამათვე უვარდებოდანთ ხელში მთელ ქვეყნის მმართველობას; მათ მიანდობდა ხელმწიფე კანონების შედგენას და იმათ აღსრულებას. რასაკვირველია, ეს მდიდარი რაინდები დასწერდნენ იმისთანა კანონებს, რომელნიც იქნებოდნენ სასარგებლონი იმათთვის და არა სხვისთვის. ღორდებმა შემოიღეს იმისთანა რწმინდი კანონები, რომელნიც ზირველ შეხედვით დაბალ ხალხისთვის არ უნდა ყოფილიყვნენ შემავიწროებელნი, მაგრამ რომელნიც ნამდვილად ცხოვრებაში კი გამოდიოდნენ მსოფლოდ თავიანთ შემთხვეულ ღორდებისთვის სასარგებლონი. მაგალითად, შემოღებულ იყო მიჯნების გაყვანა კერძო და საზოგადო მამულებში, მაგრამ ამ მიჯნების გაყვანა ისე ძვირად უფლებოდანთ ღარიბებს, რომ ამათ თავიანთი მამულები და საზოგადო მიწებიც უზვენეს მართებლობას ღორდების საკუთრებათ და გამიჯნავეებისთვის ღორდებმა მისცეს ფული. ამ გვარად მართებლობის ქაღალდებში ჩანდნენ მიწის მოფლობელებათ ის მდიდარი ღორდები, რომელთაც მისცეს სახელმწიფოს ფული მამულების გასამიჯნავათ. ამ ოფიციალურ ქაღალდებით ისარგებლეს ხსენებულმა ღორდებმა და ღარიბ ხალხის მიწები დაისაკუთრეს. ამ გვარად ამ საუკუნეში წვრილ-წვრილი მემამულეები აღარ იყვნენ

ინგლისში, იუვენ ექ მხოლოდ მდიდარი მეძაბულენი რიცხვით 30,000. ირლანდიაში და შოტლანდიაშიც, როგორც ინგლისის საკუთარ მიწებში, შემოღებულა იყო იგივე პოლიტიკა. ირლანდიის მიწები ეკუთვნიან მხოლოდ 5,000-მდი მეძაბულეს და შოტლანდიისა—7,000-მდი. მართალია, მდიდარ ღორღების ცდილობით გამოიტა ამ უკანასკნელ დროს მანთებლობისაგან წიგნი, რომელშიაც ნახევნები იუვენ 972,836 ინგლისელი მეძაბულე, მაგრამ ეს რიცხვი დასაჯერებელი არ არის, რადგანაც ამ რიცხვში შესულან ისინიც, ვისაც თუმც დიდხნით, მაგრამ მაინც დროებით უჭირავთ სხვისი მიწები. ამავე რიცხვში შესულან ერთ დღიურზე ნაკლებ მიწის მფლობელები, ო ვით პარლამენტის წევრი ჰრიხტიც ვი ამბობდა 1872 წ., რომ ინგლისის ნახევარი შეადგენს ას-არმოც-და-ათ ვაჭის საკუთრებას, და შოტლანდიის ნახევარი ეკუთვნის 10 თუ 12 ღორღს.

ზოგს უგვიჩს, რატომ დიდხან არ იყო ინგლისში ბატონ-უმობა; რატომ მოსძესო ეს წესი თვით ღორღებმა. ზოგი ამში ხედავს თავისუფლების სიუვარულს ინგლისელების მხრით, მაგრამ ეს საქმე აიღსნება სხვათრივ, უფრო დასაჯერებელ გა-

რემოებით. იმ ქვეყნებში, სადაც დიდხანს ბატონ-უმობა იყო და ყმა მიწისაგან განუშორებელი ითვლებოდა, ყმა იხმებდა თავის ნახსავ-ნათეს მიწას და ამ მიწის ნაწილი მაინც წიგნობდა იმას განთავისუფლების შემდეგაც. ხოლო ამ მიწის დახმებისა ეშინოდათ ინგლისის ღორდებს, რატა ისინი იუვენ წინააღმდეგ ბატონ-უმობის გადაგდებისა.

უადგილ-მამულა ხალხი უმეტეს ნაწილად წავიდა დღიურ მუშათ მდიდარ მემამულეთან და ქალაქებში ქარსებში. ბირმინგამს, მანჩესტერს, ლონდონს და სხვა უოგიერთ ინგლისის ქალაქებს ჭყავთ თავიანთ მცხოვრებლებათ ასი ათასობით დღიური მუშები, ის მუშები, რომელთა მამა-პაპის სელიდამ გამოაცალეს მდიდარ მემამულეებმა პატარა, მაგრამ ღარიბ ხალხისთვის სამუდგო მიწები.

მაგრამ ბევრი უადგილ-მამულა გლეხთაგანი დარჩა თავის მამა-პაპურ მიწაზე ფერმერთ. რა ამ ფერმერების მდგომარეობა არ არის შესაშურებელი, ამას ნახავთ იმ გარემოებიდამ, რომ ირლანდიაში თითქმის ყველა საგლეხო ფერმა შეიცავს ცამეტ დღიურ მიწაზე ნაკლებს; ჯალაბიან კაცის შესახსავათ კი, როგორც გამოცდილი კაცები ამტკიცებენ, საჭიროა ცამეტ დღიურზე არა ნაკლები მიწა. სპირად იმავე

ირლანდიაში ფერმერს მიწის მოსაკლადამ რჩება მხოლოდ კარტოფილი; სხვა კი ეძლევა მიწის ჰატ-რენს.

ამიტომაც 1848 წ., როდისაც ძრეულ ტუდი მოსვალა იყო კარტოფილისა, ირლანდიაში შიმშილი ჩამოვარდა. 1849 წ., როდისაც კიდევ დახვდათ ირლანდიელებს კარტოფილის მოუსვლელობა, ირლანდიაში 6 კაცში ერთი ითვლებოდა გლახათ. ამ შიმშილობის გამო წამდენიმე მილიონი ირლანდიელი გამოესალმა თავის დაუნდობელ სამშობლოს და გადასახლდა ამერიკაში; წამდენიმე ასი ათასი კაციც მოკვდა შიმშილით.

აი ამ მდგომარეობაში გახლავან ინგლისელები, შოტლანდიელები და ირლანდიელები. ისინი წასაკვირველია, ვერ მოითმენდნენ აჭამდი და აჯანყდებოდნენ, თუ რომ ინგლისის მდიდარ მემამულეებს არ გამოეცათ კანონები, რომელნიც დაბალ ხალხს მითომ თავისუფლათ და მდიდრების სწორად ხდიან სახელმწიფო საქმეების გადაწყვეტაში. მაგრამ რომ ამ თავისუფლობით და თანასწორობით ვერ სარგებლობენ გლეხები, ამას მკითხველი ნახავს შემდეგ მაგალითიდან. გაჩხულ საუკუნის ბოლოს მმართველობამ მისცა ნება დეპუტატების ელჩიკვისა შარლამენტში იმ ღარიბ სოფლებსაც, რომელნიც სა-

ხელმწიფოს აძლევს ხარჯს მხოლოდ 12 მან. და
 ოთხ ახასს (40 შილდინგს); ამავე დროს შემამუ-
 ლეებმა დაანაწილეს დიდი ფერმები და გადასცეს
 ისინი ამ 13 მანეთამდელი ხარჯის მიძღვემსოფლებს
 იმ პირობით, რომ ამათ ამოიწიონ დეპუტა-
 ტათ ის კაცი, რომელსაც უჩვენებს თითონ შემამ-
 მულე.

მართლაცადაც მშვიდ ხალხს რა თავისუფლება გამო-
 ადგება! ის ამ თავისუფლებას ერთ ლუკმა ზურისთვის
 გაჭუდის დიდ სიამოვნებით, ამისთვის მშვიდის
 დამჩასვაც მსჯელის.

ვინც მეტად დიდ მნიშვნელობას აძლევს პოლი-
 ტიკურს თავისუფლებას, ის, რასაკვირველია, მე არ
 დამეთანხმება. ის იტყვის: „რადე მუშებმა ან სოფ-
 ლელ ფერმერებმა თავი დაანებონ თავიანთ მქაწნ-
 ნებს და შემამულეებს, თუ ესენი თხოულობენ იმათ-
 გან, რომ ჩვენი ნახვენი დეპუტატები ამოიწიეთო.
 მაშინ უმუშებოთ და უფერმერებოთ დაჩხენილი
 ღორღები იძულებულნი იქნებიან მოიწვიონ სელ-
 მურედ თავიანთი ქველნი მუშები და ფერმერები და
 ვეღარ გაბედვენ იმათ შეწუხებას.“

რატა ამას ამბობენ პოლიტიკურ თავისუფლების
 თავყანის მტრებები, ისინი, რასაკვირველია ივიწუებენ

ერთ მტკიცე გარემოებას; ისინი ივიწყებენ, რომ მდიდარი მექარსნეები და შემამულეები მდიდრები არიან და მისათ არიან წამდენიმე დღე და კვირაც დააგდონ შეუძუშაკებლათ თავიანთი მიწები და უძოქ-მედოთ თავიანთი ქარსნეები, ოღონდ მუშა-ხალხმა და სოფლურმა გლეხობამ არ გაიმარჯვოს და ნამდვილი თავისუფლება და სასკელმწიფო საქმეებში მონაწილეობა არ მოიპოვოს. დღიური მუშები კი და ღარიბი ფერმერები რომ დარჩნენ წამდენიმე დღე ან კვირა უმუშაოთ შიმშილით დაიხრტებიან.

ესე ბატონო დიბუკალებო, თქვენი შიშანი არ ვარკა; უნდა დარწმუნდეთ, რომ ინგლისის და ირლანდიის გლეხს არ არგებს თავისუფლება, თუ რომ არ ითვიერთ არც გლეხის ეკონომიურ მდგომარეობის გაუმჯობესობას.

აქ საჭიროა დაუმატოთ, რომ ამ საუკუნეში დაუნდობელ, ანგარ ინგლისელ მდიდრებში აღმოჩნდა რჩიოდ შატისანი კაცი, რომელთაც ნამდვილად უყვართ დახარული დახალი ხალხი და იმათთვის სასარგებლო განონები გამონატყმინეს ინგლისელ შარლამენტს. გაცობრიობის მოყვარენი კობდენი, ბჩაიტი და გლად-

სტონი არას დრას არ დაავიწყდებიან ინგლისელ ხალხს.

მეტად შესანიშნავია გლადსტონის და იმის ამხანაგების ცდით გამოცემული კანონი ირლანდიელ ფერმერების და მუშების შესახებ (ბილლი, 1872 წ.). ამ კანონის ძალით ისე აღვილი არ არის ფერმერის გაგდება იმისგან შემუშავებულ მიწიდან, როგორც ადრე იყო. მეტად შესანიშნავია ის ნაწილი კანონისა, რომლის ძალითაც მმართველობა ფუფუნით უშველის ლარბს ხალხს მიწის შესუიღვასში. თუ ფერმერი ან მუშა მოინდომებს მიწის ყიდვას მეძამულისაგან და ფასიც გადასწვიტეს ამათ, მაშინ ამ ფასის რა მესამედს აქლევს მეძამულეს ფერმერის ან მუშის მაგიერ მმართველობა იმ პირობით, რომ ფერმერმა ან მუშამ დაუბრუნოს მმართველობას ეს ფული 35 წლის განმავლობაში და 100 მანეთზე მისცეს 5 მანეთი სარგებელი. ეს კანონი ცოტად მაინც შეამსუბუქებს ირლანდიელ გლეხის ძნელ მდგომარეობას. მაგრამ ბევრი რამ არის კიდევ სასურველი, რომ ინგლისელ, ირლანდიელ და შოტლანდიელ დაბალ ხალხს დაავიწყდეს შიმშილით სიკვდილი და ისარგებლოს იმან თავის კანონიერ პოლიტიკურ თავისუფლებით. ამ მაგალითად, გარკვი იქნებოდა, რომ კანონმა

ვადლებული განადგომის შემთხვევაში, რომ ამით მიჭყიდონ ღარიბ ფერმელებს ამათგან შემუშავებული მიწები. უფრო კარგი იქნებოდა კანონით ტექსტად დედას ამ მიწებს, ე. ი. კანონმა გადასწავიტოს, რა ფასითაც უნდა მიჭყიდოს შემთხვევით გლეხს მიწა. მართლაც, აი რა ჭკნებს გამოსთქვამენ გლადსტონის პარტიის მომხრენი: ჯონ როსსელი ჯერ კიდევ 1849 წ. ამბობდა, რომ საზოგადო მიწები, დაჩემებული შემთხვევითგან, იყიდოს მძაბრებლობამ და დაურიგოს ღარიბებს. პარლამენტის წევრი ბრინტი უჩივდა მძაბრებლობას: ფერმელებს უყიდეთ ამათგან შემუშავებული მიწები. ეკონომისტი ჯონ სტუარტ მილლი ამტკიცებს, რომ საზოგადო მიწები უნდა ჩამოერთვას შემთხვევებს, და მძაბრებლობამ უნდა ასესხოს ფული ყველა ფერმელებს, რომ ამით შეისყიდონ თავიანთგან შემუშავებული მიწები.

მაგრამ გლადსტონის პარტიის სურვილი ვერ ასრულდა, უძრავესობა ანგარ ღარიბების მხარეს დაჩნა, გლადსტონი და იმის მინისტრები იძულებულნი

იყვნენ თავი დაენებებინათ თავიანთ თანამდებობის-
თვის 1874 წ.. ინგლისელი, ირლანდიელი და შოტ-
ლანდიელი გლეხი ძველებურად დაწინილია უაღვილ-
ძამულათ, უბინათ.

(დასაჩხენი შემდეგ წიგნში.)

საქართველოს ენობათმცოდნეობის ინსტიტუტის მიერ გამოცემული წიგნების სია
1. საქართველოს ენობათმცოდნეობის ინსტიტუტის მიერ გამოცემული წიგნების სია
2. საქართველოს ენობათმცოდნეობის ინსტიტუტის მიერ გამოცემული წიგნების სია
3. საქართველოს ენობათმცოდნეობის ინსტიტუტის მიერ გამოცემული წიგნების სია
4. საქართველოს ენობათმცოდნეობის ინსტიტუტის მიერ გამოცემული წიგნების სია
5. საქართველოს ენობათმცოდნეობის ინსტიტუტის მიერ გამოცემული წიგნების სია
6. საქართველოს ენობათმცოდნეობის ინსტიტუტის მიერ გამოცემული წიგნების სია
7. საქართველოს ენობათმცოდნეობის ინსტიტუტის მიერ გამოცემული წიგნების სია
8. საქართველოს ენობათმცოდნეობის ინსტიტუტის მიერ გამოცემული წიგნების სია
9. საქართველოს ენობათმცოდნეობის ინსტიტუტის მიერ გამოცემული წიგნების სია
10. საქართველოს ენობათმცოდნეობის ინსტიტუტის მიერ გამოცემული წიგნების სია

შარშანდელ ქართულ მწერლობის

გადათვალეობა.

ამ უკანასკნელ ორ წელს შოქმატა სიტყვებსა და სხვაგვარად კავკასიელ და მეტად ჩვენ მწერლობას. ორი წესული გაზეთი, რომელიც ჩვენში ამ ორი წლის წინად გამოდიოდა. კვირაში სამჯერ, გარდაიქმნენ ესაა ყოველდღიურ გაზეთებათ. „ღრეობაც“ ამ გზას დაადგა. შარშან დაგვებადა კიდევ ახალი ქართული გაზეთი „ივერია“, რომელიც გვეწვევა ხელმე კვირაში ერთხელ დიდ თაბახობით და რომელიც ზოგჯერ იგივეებს თავის გაზეთობას და ხემულობს ყურნალობას. ამის გარდა ახალ წლიდან გვემატება ახალი ყოველდღიური წესული გაზეთი უფ. ნიკოლაძის (სკანდელის) „ჰიმნობისა“ (Одъири), რომელიც გვპირდება კავკასიელ „ტაიმსობას“. მოგონეთ ამ ორი წლის წინანდელი ჩვენი ლიტერატურული უარჩაობა და ეს გაზეთების სიმრავლე, რა გვარნიც იყვნენ ისინი—სულ ერთია, გვეჩვენებს მწერლობის სიმდიდრეთ. რა არის მიზეზი ამ ლიტერატურულ გამდიდრებისა? ომი, მიზანსუბთ

თქვენ მამინკე, მარტადაც რძე უნდა იყოს ამის
 მიხედვით, რადგან ჩვენს ლიტერატურულ სიძლიერე
 სწახს მსოფლოდ ჩვენ გასეთების და მრთა ყურ-
 ნალების გამრავლებაში და გარცელებაში. მაგრამ
 მარტო რძის არ შეეძლო ასე ემოქმედნა ჩვენ მწერ-
 ლობის გამდიდრებაზე. რადგან უთბილისის მრამდე
 განდა ყოველდღიურ გასეთათ, მამინ ვარც კი ელო-
 დნენ დიდ რძის. ცხადია, რომ არც საყოველკვი-
 რათა ყურნალ-გასეთი „ივერია“ დაარსდა რძის გა-
 მლა. ცხადია, რომ არც ჩვენ ასევე ანა პოლიტიკურ
 წიგნების გამრავლება არის შედეგი ეწლანდელ პო-
 ლიტორურ ავალ-მაყალისა. ანა, მკითხველო, ჩვენ
 მწერლობის განცხადებაში მარტო რძე არ არის
 დამნაშავე. აქ კიდევ ბევრი სხვა რამეც არის გარე-
 ულო. მაგრამ ათას სხვა და სხვა თეროვან საქმეს
 და გრცს შეუძლიანთ ქონდეთ ერთი სასული, სმი-
 რად, რადგან უნდათ ერთ რომელიმე პარტიასევე
 ლაზარაკი, ამ პარტიის მაგიერად სასულიებენ რძის
 უკეთეს კაცს. სმირად ამოებენ, ყარსი აილო-
 ლორის შელიქობდა რძის მაგიერ რომ თქვენ: ყარ-
 სი აილეს ამა და ამ რუს ყარის ბატალიონებმა,
 პოლკებმა, დივიზიებმა, ამა და ამ ლენერლების
 და აფიცრების შემწეობით. რე ამგვარი ლაზარაკი

მოვინდომეთ და მრავალგვარ საგნების დასახელებების მაგიერ ვისურვებთ დასახელება ერთ კაცის, ჩვენ უნდა ვთქვათ, რომ ჩვენ მწერლობის გადვიძების მიზნით იყო ნიკოლაძე (სკანდელი). ჩვენში ბევრი იმისთანა კაცია, რომელნიც ვერ იცნობენ კეთილ სინიდიასან შრომის ნაყოფათ უფ. ნიკოლაძის ნაწერებს, მაგრამ მე მგონია ესენიც დამეთანხმნენ, როცა ვიტყვი: უფ. ნიკოლაძეს აქვს ისეთი ლიტერატურული ნიჭი, რომელიც ადვილებს ბევრ ძმინარე მწერალს და აწლებინებს იმათ კალამს ხელში. 1870 წლის აქეთ ვადევნებ თავს უფ. ნიკოლაძის თხზულებებს და შემიძინებია, რომ როგორც ნიკოლაძე გამოდის სალიტერატურო ასპარეზზე, მაშინვე ასტუდება ხელზე ლიტერატურული აყალმაყალი: ზოგი მიწასთან ასწორებს ამ მწერალს, ზოგი მითომ ესაჩხლება იმისგან გამოთქმულ აზრებს, ზოგი მოიგონებს თავის დავიწყულ თხზულებას და ასწორებს და ცდილობს იმის დაბეჭვდას, ზოგსაც, გატაცებულს ნიკოლაძის ცოდნალ სტატიებით, ერთ წამს ძაინც შეუყვარდება მწერლობა და გახეთქის ბეჯითად კითხვა. იქნება ეს გავლენა ჩვენ შემოხსენებულ მწერლისა ვინმემ აღსწავს ამ მწერლის გესლიანობით, ჯიუტ განდევნით სიმაჩთღისა და შა-

ტიოსნებისა. ამის მიქმელს ჩვენ ვურჩევთ გადა-
 ათვალვიეროს ჩვენი ძველი „ცისკრები“ და სხვა ყურ-
 ხალ-გაზეთები; იქ იზრვით ბევრ ლანძღვას, ბევრ
 ცხადად-უსამართლო რღებს და თვლიზიკებს, მაგ-
 ჩამ ამ სისამაგლეს არას დროს არ დაუბადია მწერ-
 ლობაში სიფიცსლე. სხვა არა იყოს რა მობიგონეს
 რუსული ყურხალი „საქმე“ (Дѣло) და რუსული
 გაზეთი „ახალი დროება“ (Новое время); აქ
 ბევრ უსაფუძვლო ლანძღვასაც იზრვით და უსამარ-
 ლო ქებასაც, მაგჩამ ამით არას დროს არ მიუციათ
 რუსულ მწერლობისთვის სიცხოველე. არა, ნ. ნიკო-
 ლაძე მიქმედობს ესე ძლიერად ქართულ და საზო-
 გადოდ კავკასიულ მწერლობასე თავის ცოცხალ კალ-
 მით, თავის ლიტერატურულ ნიჭით და გამოცდი-
 ლებით. ეს ნიჭი და გამოცდილება აძლევს უფ. ნი-
 კოლაძეს ღონისძიებას, გაიგოს უოკედ წამს-
 ვისთვის და რისთვის უცემს გული საზო-
 გადლოებას, რა აცინებს და რა ატირებს მკითხ-
 ველს. ეს მათე უნდა იფიქროთ თქვენ, მკითხველს, უფ.
 ნიკოლაძესე, ეს ვი უეჭვო ჭეშმარიტება გახლავთ,
 რომ ჩვენ მწერლობას ამ უკანასკნელ დროს და მუ-
 ტად მარმან უცემდა მაკა ადრინდელსე მუტად. და-

ვიწყლოთ ხელაზნურ თხზულებებიდან. ამ მხრივ დასაკვირვებელია ნათარგმნები შარშან მეტი გვქონდა; ვინამ რიგინალური თხზულებები. ყველაზე მეტი ყურადღება ქართულ ძეგთხვევების მხრივ მიქცეული იყო „მეივე ღირზე“-ეს გამომჩინილი თხზულებას შქისპინისა იყო ნათარგმნი იღ. ჭაჭავაძისაგან და ივ. მახაბლისაგან ინგლისურადამ. ამას იქითაც ვარგი იქნება, რომ გამოვესაღმოთ უცხო ქვეყნულ თხზულებების თარგმნას რუსულიდან. რუსულ მწერლობაში, როგორც იქაურმა კრიტიკამ აღმოაჩინა, ბევრი უნიჭო, უკეთ ვთქვას, უგვარო თარგმანია ვისაც წაუკითხავს ჭეინე ნემეცურ ენაზე და რუსულზე, ვისაც წაუკითხავს „ტარტიუფი“ ფრანცუზულად და რუსულად, ის დარწმუნებულია, რომ დიდი განსვავებია ნემეცურ და რუსულ ჭეინეს შუა, ფრანცულ და რუსულ ტარტიუფის შუა, რუსულად დამახინჯებულ კლასსიკების თარგმნა ქართულად სწორედ სავსო საქმეც არის. ქართული ძეგთხვევები მოიძულებენ ევროპულ გენიოსებს უგვარო ქართულ თარგმნების გამო. ამ მხრით სწორედ თანაგრძობობის დირსინ „მეივე ღირის“ ქართულად გადმოღება. ამ თარგმნის სასწორზე ლაპარაკი მიგვიბრუნებს იმანთათვის, ვინც რიგინალ იცის ინგლისური და ქარ-

თუღი ენები. მანც კი ვიტყუეთ, რომ დიდდ ქვე-
 ში ვართ, შეიძლეს თუ არა „მეფე ღირის“ მთარ-
 გმნელებმა ამ ტრადიციის სასიხათის გამოთქმა ქარ-
 თულად მიმოქუდნი პირნი ამ თსზულებში დაპა-
 რაკობენ გრძელ წინდადებებით და ერთ უბრალო აზ-
 რის გამოსათქმელათ ხმაწობენ მძიმე მწიგნობრულ
 ენას. ეს დაპარაკის ფაქიანურება ცოტად მანც ასურ-
 ტებს იმ დროს შთაბეჭდილებას, რომელიც რჩება ხალხე
 მკითხველს შექსპირის თსზულების კითხვიდამ. უკუ-
 თეს რუსულ ნათარგმნებს შექსპირის ტრადიციები-
 ს, რამდენადაც გვასსოფს, ეს ნაკლულეკანება არა
 აქვთ და ამიტომაც მეტრ შთაბეჭდილება რჩება მძა-
 გან მკითხველს.

ამის გარდა „მეფე ღირის“ გადათვალთვრებაზე
 ვიხივთ ხე ერთად აღვილი მხელად გასაცემა იმათ-
 თვის, რომელთაც რუსულად არ წაუგიათავთ ეს
 თსზულება. მესამე მოქიუდების მეორე სახასავში
 ტრიალ მინდოაჩნე ღირს სალჟან გლასტერი და
 კინტი, რომელსაც ტანისამოსი გამოუცვლია და ამის-
 გამოკვე ვინ იცნობს იმას გლასტერი უებნება
 კინტს.

ამის (ღირის) დამდანი შუაღნი სასიკვდილოდ მას
 მანც იხილეთაჯგ დამეტუბენ!

კეთილთა კენტო!... ყოველი ეს მან წინაღ-იგონო...
 ვაი უწყალოდ განდევნილსა?... შენ მეუბნები,
 რომ ხელმწიფესა ჭკუა-გონება ეკარგება...
 აქ მკითხველს ეგონება, რომ გლასტურმა
 იცნო კენტი, რადგან ამას გლასტური ეუბნება:
 „კეთილთა კენტო!“ საჭირო ვიან, მკითხველი მაშინ-
 გე მიხედვს, რომ გლასტური ვერ იცნობს ტანთ-
 გადაცმულ კენტს და თუ ამბობს „კეთილთა კენტო“,
 ეს იმიტომ, რომ ის იგონებს თავის ძველ გან-
 დევნილს ნაცნობს და იბრალებს იმას. ეს ადვილი
 გასაგებია დრუჟინინის რუსულ თარგმანში. აი რას
 ამბობს იქ გლასტური ზემომოყვანილ სიტყვების
 მაგიერ: „იმის (ლირის) სიკვდილი სურთ ქალებს.
 ან, კეთილი კენტი! სად არის ესა ის! ყოველი
 ეს იმან წინადაცე სთქვას! შენ ამბობ, ხელმწიფეს
 ჭკუა-გონება ეკარგება... ამ სიტყვებიდან მკითხ-
 ველს ადვილად ესმის, რომ გლასტური იგონებს
 კენტს, მაგრამ ვერ ვიცი იცნობს იმას, იქვე
 მდგომსა.
 თვით შექსპირზე და იმის „მეფე ლირზე“ ზევ-
 რი იერათყერი გვეთქმის ამ მცირე სტატიაში. ჩვენ
 სრულებიდან კრიტიკის წინა არ გვდომებია. ჩვენ
 დაგვირდით გადათვალეურებას.

ლესსინგის შემდეგ ეკლავიელ კრიტიკამ იცნო შექსპირი გენიოსათ, რომელმაც მშეკნიკრად იცნის კაცის ხასიათი და იმის ცხოვლად გამოსახვა პოეტოგურ ტრადედიებში. ამ უკანასკნელ დროს ხომ ვსინიატრებმაც კი იცნეს შექსპირი მცოდნეთ ადამიანის ხასიათის სნეულებებისა, აღმოჩნდა, რომ ეს გენიოსი ისევე სწორედ ხატავს ძელანხოლიკებს და ლუნატიკებს, როგორც ანხსლებს, ორგულებს, შურონიანებს და სხვა ადვილად შესახვედრ ხასიათებს*).

„შეფე ღირი“ ერთი უკეთეს ტრადედიათაგანია შექსპირის რეპერტუარში. ეს თხზულება განდაგიშლის ერთ საზარელ სურათს; საშინლად დიდი და გამრყენელი გაკლენა ჭქონია ჩვენ ცხოვრებაზე შეძლების, მატერიალურ ძალას, სანამ ღირი ბრძანდებოდა ყოველ შეძლებულ მეფეთ, ის იყო დიდ განცხრომაში, იმის წინააღმდეგ სიტყვას ვერვინ იტყოდა დაუსჯელად. მაგრამ აგერ იგივე ღირი, როცა ის მეფეთ ადარ არის, სათამაშოა თავის უძადურ ქალების ხელში. დაჭკარვა იმან თავისუფლებს და ამ უბედურებით გაგიყებულნი გარბის მინდორში, ტყე-ღრეში, საშინელ ღამეს, ქარიშხალს

*) ის. სინტერისო სტავია პიუტლისა: „ქამლეტი“ (რუს. ყურნალში „რეოდნა“, 1874).

და ნიაღვარში. შექმნება, მსტერიალური ძალა მარ-
ტო განგების ღია არა ვაცს, აბრძოლებს კიდევ რძის.
ღირის ქალები, რაღაც ისინი მიიღებენ თავის მარ-
მისაგან სახუჭრათა იმის სამეფოს, იფიწებენ მარ-
შეიღურ გრძობას და ისე ავიწროებენ თავიანთ გან-
მარტობაზელ მარა ღირს, რომ ეს იმულებულია
განტარებს ღამე უბინაო გლახასაებ მინდორში საზ-
სამინელ ავღარს. ქალები კი გრძობენ თავიანთ თავს
სამარტობიანებათ. მარტლადც, მხინი იფიწობენ:
„წასკვირგულია, მადლობელი ვართ მამისა, რომ
რძინ სამეფო გუაჩუქარა, მაგრამ ამან ხომ ვაღდებუ-
ლი ვარ ვაგვანდა ავიტანათ უყოველგვარა ჭირვეუ-
ლებს ტერგამოლეულ მოსუფისაო.“ თვით მეფე ღი-
რიც თავის ცოდვებს ჭგრძობს მხოლოდ უბედუ-
რებაში. მხოლოდ ღამე ტრიალ მინდორზე ავღ-
ნებს რძის აბრძობებს და დანაგრულებს.
„ტიელ-ლსენო, უბედურნო, შიშველ-ტიტველნო!
რას შერებს მამინ, რას მოგასწრობთ ესეთი ღამე?..
შეიწერ-მწერგვალნი, უმოსელნი, უსახლ-გარონი
ნეტა ვით იტანთ ამისთანა ვაი-ვაგლახსა?
გან რომ ესდენ ცოდვა თქვენზელ მე მიბრუნვია!..
მხოლოდ უბედურებაში ესდინ ღირს, რომ
ეს ქვეყანა სამსუა უსამარტლობით; აი უბინაოთ დატ-

დებულთა გადაკარგულ მხედრობე წასაღებებს
 ლაღობა...
 „ჩვენ მთავარსავე ასწავლეს თუ ვინა და მატყუარსა..
 მცირე რამ ცოდვა ვაქვს მონიერ ქვეშ თვალში ეცემს
 და თვარის ქვეშ ვიქცეულავე დათვალთვლება,
 თვალთ დაქრული დაჭყურე შენ დახმარება
 და თვით ლახვარის სამართლისა ვიდრე შექმნისკენა!...
 მონიერი ხვეულის ვინავე მისის ჩაღვრე განჭვრე!
 აწავინ არის დახმარება ქვეყანაზედა!..
 აწავინ არის ბრალეული! არა, არავინ!
 მათი მოსარჩლე მე ვარ შეუქი! ეს დაიხსომე!“
 ამ ჩვენ დაუნდობელ ცხოვრების სურათს შექ-
 მბრძანა ჩაჭმეტა რაი სამი ანგელოზი სული, მაგა-
 ლითებრ ლირის უმცროსი ქალი—კორდელის და
 კესტი, რომელნიც თავრით ვითილ-შობლურ მოქ-
 მედებად თითქმის გუჯანუგებებენ: »ნუ დაკარდუ-
 ბით, გტმსნეუდით, ცაფილ ღონეს და შეძლებას არ
 დაჩხენიათ ბურთი და შეიღწი, ქვეყანა მარტო ვა-
 შაკებით არ არის სავსე, ვეცადეთ და ამ ჩვენ
 ცოდვილ მიწაზე აჭყვავდებთ მშობა, თავისუფლება და
 თანასწორობა!“
 ამის გარდა მხრეან «ივერიაში» და „დროებაში“
 მთარგმნებელდნენ პატარა-პატარა მოთხრობები სხვა

ფრანციელ მწერლების კრემან-შატრიანის და ალფ. დოდესი. ღირსია აგრეთვე ყურადღებისა ჰატარა მოთხრობა ამერიკულ ცხოვრებილამ „ვირთაგვა“ („დროება“ № 15, 16), ნათარგმნი ეკ. ღვინია-შვილისაგან. აქ ცოცხლად, მაგალითით ნახვენებია, რომ კაცის უნეზე დიდი გავლენა აქვს საზოგადოებრივ წესს; ხშირად სიღარიბეს დედა ყოველგვარ აკვაცობისა, მაგრამ კაცს სასიათი ადვილად გამოიფრება, კარგ გზაზე დადგება, თუ რომ ბოლოს შოულებთ სიღარიბეს, უსამართლო სიმძლავრეს და სხვა ჩვენ ცხოვრების ჩვეულებრივ უგვარებებს. ამგვარი აზრები მოგდით თავში, როცა კითხულობთ კანტომეუარეობით, გრძნობით სავსე სტრიქონებს „ვირთაგვისას“.

სანამ არ გაგვითავებთა შარშანდელ ქართულ ნათარგმნებზე საუბარი, ვიტყვით აქ მართლ სიტყვას იმაზედ, თუ რა მნიშვნელობა უნდა ჰქონდეს ესა ჩვენში საზოგადოდ ხელაგნურ თხზულებების თარგმნას.

მაქმე იმაშია, რომ ჩვენი ახალი ხელაგნური მწერლობა შორს ვერ წავიდა; ის დიდხანია შესდგათა ილ. ჭავჭავაძის და აკ. წერეთლის ლექსებზე „კაცია-ადამიანზე“ და „მგზავრის წიგნებზე.“ ჩვენ

სსალ მწერლობას უფრო პუბლიცისტიკური ხასიათი აქვს. ვერც ერთმა ჩვენ მწერალთაგანმა, გამოსულმა სალიტერატურო ასპარეზზე ამ უკანასკნელათ წელს, ვერ გამოიჩინა შესანიშნავი პოეტიური ნიჭი. ან უკანასკნელათ წელს ჩვენ უუნალ-განუთობაში გვინახავს ბევრი ცოცხლად დაწერილი თეატონი, სათუძვლიანი პუბლიცისტიკური სტატია, ძეტად საინტერესო პოლიტიკური წერილი, მაგრამ ნიჭიერად დაწერილი ქართული ლექსი ან სტენა ამათ წელიწადში გვინახავს ცოტა, და რაც გვინახავს, ის შეადგენს ძველ კალმის ნაწარმოებს. ხელოვნურად დაწერილი კომედია, მოთხრობა ან რომანი ხომ სრულებით არ შეგვხვდრია ჩვენ მწერლობაში ამ უკანასკნელ დროს. იმ მეორე სარისხის პოეტებმა და საზოგადოდ მწერლებმა, რომელთაც არა აქვთ ხერხი ან დრო შეთხზან რამე გამოჩენილი, რჩინალური, რომ მიჭყონ ხელი თარგმნებს, უკეთესი იქნება. არავისთვის საიდუმლო არ არის რომ არც ერთ კლასსიკს რიგიანად არ იცნობს ჩვენი მკითხველი. იმისთანა უკვდავი თხზულებანი, როგორც „ტარტიუფინ“, „ოტელლო“, „მაგბეტი“, „ფანუსტი“, „ავანსკები“, (შილლერისა), „ჩაილდჰაროლდი“, „ემანუელედი“, „ვერტერი“, „ვეკუფილ-

დის მღვდელი“ და სსკ. ჟერ არ არიან ნათარგმნნი ქართულად. იქნება მითხრან, რომ ამ გამორჩენილ თარგმნებების თარგმნა სანამ ჩვენთვის ძნელია, რადგან, სხვა რომ არა ხყოს რა, ჩვენში მეტად ცოტად იცის ევროპეული ენები. მე, სწორედ მოგასვენოთ, ამასე თანახმა არ გახლავართ; თუ ინგლისური და ნემეცური ცოტად იცის ჩვენში, ფრანციული და რუსული ხომ მაინც უნდა ჭქონდეთ რიგიანად შესწავლებული ამ ჩვენ პხალგანდა მწერლებს, რომელთაც თავიანთ უკეთესი დრო შეუწირავთ მოგზაურობისთვის ევროპაში. ამასედაც, რასაკვირველია, შეგიძლიანთ მითხრათ, რომ შემოსვენებულ განთქმულ თარგმნების თარგმნისთვის საჭირონი არიან ხმდგილი ნიჭიერი პოეტები, რომელნიც ჩვენ სამწესართ ვაკლავთ. მაგნამ ვერც ამასრზე დაგეთანხმებით, რადგან ც თუ „ოტელლოების“ და „ჩაილდ-ჰაროლდების“ გადმოღება მეტად ძნელია, არა მგონია ძნელი იყოს რაოდენიმედ ნიჭიერ და სვინიდისიან მწერლისთვის გადმოღება ეძილ ზოლას რომანისა (გინდ შემოკლებით) ან პოდილოვსკის და მის. მისეილავის მოთხრობისა. და ჩვენთვის ხომ უსარგებლო არ უნდა იყოს ამ ნიჭიერად დაწერილს და კაცთმოუკა-

რეობით სავსე თსზულებების თარგმნა, და თუ
 თქვენ ამ თსზულებებსედაც მეტყუით, ძნელი სა-
 თარგმნელნი არიანო, მაშინ უკელა დარწმუნდება,
 რომ ჩვენ სასაღვანოდა მწერლებს შეუძლიანთ მხოლოდ
 განცელიაწული მწერლობა.

აქ უნებლიედ მაგონდება ქუთაისელ სასაღვანო-
 დების წრე, რომელიც შარშანწინ მეტად ბევრთად
 სთარგმნიდა სსვა-და-სსვა დრამებს და კომედიებს
 და არდგენდა იმათ არა საკლებ ბევრითობით. შარშან
 ამ წრესე აღარათყერი აღარ ისმოდა. ეს არის, მეტი-
 ხელო, ჩვენი ბედის წერა: ჩვენში ყოველი კეთილი
 საქმე ძალიან ადრე აღწობა. რამდენადაც მახსოვს,
 სსკნებულ წრეს სსვათა შორის გადუთარგმნიდა მს-
 ტრფესკის ერთ უკეთეს კომედიათაგანი „შემოსავ-
 ლიანი ადგილი“ და გამოჩენილ ფრანციელ მწერ-
 ლის ბოძარქეს «ფიგაროს ქორწინება». თუ ეს
 თსზულებანი ხერხიანად არიან წათარგმნნი, იმათი
 დაბეჭდვა ასჯერ უფრო სასარგებლო იქნება ჩვენ
 საზოგადოებისთვის, ვანამც დაბეჭდვა ათას უბო-
 ლოვო კორრესპონდენციებისა ამინდზე, სსვა-და-
 სსვა ჩინოვნიკების გასაოცარ ზატიოსნობაზე და
 სსვა მოულოდნელ შემთხვევებზე. შემოსსკნებულ
 მსტრფესკის კომედიისი საკვირველ ცოცხალ სუ-

რათეში გამონატყუდია რუსული ჩინოვნიკობა; «ფი-
გაროს ქარწინება» დაწინვას იმათზედ, რომელთა-
თვის დიქრთს მიუცია კარგი გვარის-შვილობა და
შეძლებს, და არა ნიჭი, ჭკუა და შრომის სიყვა-
რული; დაბალ ხალხიდან გამოსული ხერხიანი ფიგა-
რო ადვილად ამარცხებს თავის აზნაურ-ბატონს.

ეს სატირიკული პიესები ისევე სასიამოვნოა
აჩიან კითხვაში, როგორც სცენაზე; და ამიტომაც
განვიძიებთ: სასურველია, რომ ისინი დაიბეჭდნენ
ქართულ ენაზე, თუ გადმოთარგმნილნი აჩიან ნიჭიან-
ხად.

ქართულ ორიგინალურ თხზულებაებში შარშან
უკვლახე მეტი უურადლება იყო მიჭვეული ჩვენ მკით-
ხველების მხრით უფ. ქანის-ხეველის ლექსე. «მუშა
ბოქუაძე» («ივერია» № 7). ბევრი რამ დაწერილს ჩვენ
ახალ მწერლობაში მუშაზე. ახალგაზდა პოეტები ცდი-
ლობდნენ ჩვენ მუშისთვის ეთქმინათ ის, რასაც თი-
თონ იფიქრობდნენ ან რასაც იფიქრობს ევროპული
თავისუფალი მუშა. ახალ ლექსებში გამოითქმებოდა
ხალძე ჩვენ ესლანდელ საზოგადოებრივ წესის ური-
გობა, შრომის მნიშვნელობა და სხვის შრომით
უსვინიდისო სარგებლობა. მაშინვე მიხვდებოდით,
რომ ახალ პოეტს არც კი უნახავს რიგაანად ჩვე-

ნებური მუშა და ათქმენებს იმას უცხო ქვეყნულ წიგნებიდან გამომავალ ჭეშმარიტებას.

აი გინდ ავიღოთ მაგონი «იკეციაში» (№ 6)

დაბეჭდილი ლექსი ოქრიაშვილისა «მუშის სიმღერა».

ამ ლექსში მუშას ესმის მშვენიერად, რომ საზოგადოებრივი წესის ბრალია დაბალ ხალხის სიღარიბე;

აქ მუშა უიმედო არ არის, ის გაბრახებული, ამასეი თხოულობს სსკებისაგან სამუშაოს: აქ თითქმის

მუშა გრძნობს თავის თავში ძალას; აი რას ამბობს ის:

«მე არ ვთხოულობ არავისგან მოწყვლებასა,

და ამითი არ დავამცირებ ჩემ ღირსებასა;

შრომის დაგვარად ვითხოვ თქვენგანით დაჯილდოებას.

ქვის გულისანო! ყუჩს არ უგდებო ჩემს ვედრებასა?

საქმე იმაშია, რომ ეს ლექსი მიზანმიმართულად

გულისხმობს და ამგვარი სიტყვები უადგილოდ არ

არაინ ნემცურ არ ინგლისელ მუშის პირობა, რადგან

სადაც ქვეყანაში მუშა დაჯილდოებულია ცოტად მაინც

პოლიტიკურ თავისუფლებით და განათლებით. ჩვენ

მუშას აბეჭდილი აქვს სახესე საშინელი უიმედო-

ბა, უილაჯობა. ჩვენებური მუშა აღარც ვი დავებებს

თავის სიღარიბის მიზეზს, რადგანაც ის თავის

თავს გრძნობს ისე სუსტად, რომ იმედინც არა აქვს

გაუმჯობესოს თავისი მდგომარეობა. ამ საცოდ-

ვისთვის ნუგეშის მტკემელი მხოლოდ საწმენოებსა და ეს ავიწყოებინებს იმას თავის უბედურებას და მუცრის გებას. სახარება, სულის უკვდავება, თანასწორობა საიქიანს, უზრუნველ ყმაწვილობის ძოგონება, — აი რა ჰქვია ეს ჩვენ მუშაში იმ სიბრძნეს, სიანხსაღეს, რომელსაც ვსუდავთ ვეროპიელ მუშაში. რაღა ეს იგონებს თავის დახატვას და ქვეყნის უსამართლობას. უფ. ქსნისხეველმა, რამდენადაც გვასსოვს, პარკელად გამოგვასახა ამგვარი სურათი ჩვენებურ მუშისა. უფ. ქსნის-ხეველს მუშა ბოქულადე აი რას ეგონება «გახცხრომის ძეს, ნებოკრად გახრდილსა:»

«ეჭ, ძმავ, წადი შენ შენს გზაზე სიმღერით...

მე ჩემ ბარგსა როგორმე იქ მოვიხსნი...

სად მე და შენ ვიქნებით თანასწორნი,

საუგუნოდ განსასვენსა აღავსა!...»

ასე განუსაზღვრელი სიმშვიდე გამოითქმება მხოლოდ ჩვენ მუშისაგან.

ერთი სიტყვით «მუშა ბოქულადე» ისეთივე წმინდა სახალხო ლექსია, როგორც აღ. ჭავჭავაძის «ლოთებო, ნეტავი ჩვენსა» და გრ. მრბელიანის «იარაღისადმი» «დიმი ონიკოვის დაზღები» და «მუხხამბაზები». შინაარსით კი ქსნისხეველის «მუშა

მაგრამ ჩვენ მწერლობაში ხელეწიურ თსზულებას-
ებმა ამ უკანასკნელ დროს დაჭკარგეს თავიანთი პირ-
ველი ადგილი. ჯერ მეფობდა აკაკის თეატონი, ეს-
ლა მეფობენ ზუბლიცისტიკური სტატეები და ცარი-
ელი გასეთური შენიშვნები. ამას გვიტვიტებს ის
გარემოება, რომ ჩვენ ესლა გვასეს სამი გასეთი
და არც ერთი ჟურნალი; ლექსები და მოთხრობაე-
ბი ან რბლათ, ცალკე წიგნებათ გამოდინ ან გასე-
თების მოვარველობის ქვეშ მოიკუნტების რამელი-
მე გადაკარგულ კუთხეში უთვალავ კორჩესპონდენ-
ციების შუა. მაშ ჩვენი ვაღის გადავათვალერათ ის
მძლავრი ზუბლიცისტიკაც, რამელსაც ესლა ჩვენში
პირველი ადგილი უჭირავს.

როგორ აღსნეს ჩვენმა ზუბლიცისტებმა და პო-
ლიტიკოსებმა ადმოსავლეთის საქმის გამე ჩამოვარ-
დნილი ევროპაში ავალ-მავალი? როგორ უყურებ-
დნენ ჩვენი მეგასეთეები იმ ხანგრძლივ რძს, რა-
მელიც ატეხილია სლავიანების, რუმინების და რუ-
სებისგან რსმალეთთან? ჩვენდა სამწუსაროდ უნდა
ვთქვათ, რომ ქართულ მწერლობაში ამ მძიმე საქმე-
ების განხილვა ვერ დაიწეს რიგინად. „ივერია“ თავის
ადტაცებულ მოწინავე სტატით რძსე (№ 8)
დაედარა იმ რუსულ გასეთებს, რამელნიც კი არ

აქვე კენ სწორად რჩევებს საზოგადოებას და იმის ძირიელ პირებს, აწამედ ენაზე ადგილთ მხალხლად ერთი ლაქიური ლექსი:

Ваши рѣчи — истина святая,

Ничего ушнѣ не слыхалъ.

სსენებული მოწინავე სტატია „ივერისა“ ამტკიცებს, მითრამ რუსის ხალხს გამაყვანადეს რძი ურჯულად რსმადლებისთვის. „დროება“ იძულებული იურა აღსნა ახალ ქართულ გაზეთისათვის, რამ მარტებლობა უცხადებს რძს მარტებლობას და აწა ხალხი ხალხს, იქნება „დროებაშიც“ დაივიწყა ეს ტკომარტება ერთ თაჰის „დამატებით“, რამეღშიაიც აქაური ქართველი ურჩევს რსმადლეთის ქართველებს ჩვენკენ გადმოდითრამ; მაგრამ ის სრამ ვიცით, რამ ეს რედაქციის მოწინავე სტატია აწ აწის.

აქ კომუნიკებით დაუმატოთ, რამ „ივერიაში“ სწერს სხვა კალამიც, რამდის გულწრფელობა ჩვენთვის უკტოდა; გადაათვალერკოთ უცხოეთის მიმდისილვა და საზოგადოდ პოლიტიკური სტატიები ამ გაზეთისა და თქვენ დაწმუნდებით, რამ ამათი აკტორი ერთმხრივ აწ უცქერის ევროპის პოლიტიკურ ცხოვრებას; თქვენ დაწმუნდებით, რამ „ივერიაში“ ზოგიერთ მწერლის სათუქვლიანმა ცოდნამ პოლიტიკურ

ლიტერატურისა და სხვა ბედნიერმა გაწემაებამ გადუმალა შარშან ქართულ მკითხველს უშველებელი სურათი ევროპულ მართებლობებისა. მაგრამ ამ სურათის უშველებლობამ არ დაგვიშალა გაგვიგონი იმის უმთავრესი აზრი. აქ ჩვენ რამდენიმე გვერდს ვუძღვრით ამ „იუკრიის“ საზოგადოებრივ სტატიებთან დაკავშირებულ სტრუქტურებს. მით უფრო ხალისიანად ვასრულებთ ამას, რომ ბევრი ჩვენში ფიქრობენ: სად ქართული გაზეთი და სად პოლიტიკობა და ფილოსოფიასობა; რაც რუსულ გაზეთებშია იმაზე მეტს რას დასწერენ ევროპაზე ჩვენი მეგაზეთებიო! აი ამის გამო ხშირად მშვენიერი ქართული სტატიის ევროპულ პოლიტიკაზე რჩება უმკითხველოთ; თუცა მხელად იზოვით რუსულ მწერლობაში ამ სტატიის მსგავს რასმეს. აი გინდ ავიღოთ ოსმალეთის მართებლობის სიმძლავრე. რა არ დაუწერიათ იმაზე რუსულ გაზეთებს; მაგრამ ის კი დავიწყებიათ ეხვეწებინათ სად რჩება ოსმალეთის სიმძლავრე და რით განიჩევა ის სხვა განათლებულ სასელმწიფოების სიმძლავრისაგან. რუსულ გაზეთებში ადრე ისმალა ამ საგანზე მხოლოდ ერთი და იგივე ხმა: ოსმალეები ცეცხლზე სწვამენ პატარა ყმაწვილებს, პირუტყვულად ჩესამენ დედა-კაცებს და საზოგადოდ ქაი-

სტიანებს. მაგრამ „ივერია“ ამის გარდა სხვა რამე-
საც სედავდა ოსმალების მსეცობაში:

«ერთი მწერალი ამობს—ოსმალების მაგივრად
რომ სხვა რომელიმე მთავრობა და სახელმწიფო
ყოფილიყო, ბაღვათის ნახევარ კუნძულზე დიდი-
ხანია სლავიანების სსენებაც არ იქნებოდა. ეს აზ-
რი მთლად მართალია თუ არა, ღმერთმა უწყის, მა-
გრამ ის კი უნდა აღვივროთ, რომ ოსმალების
ძიულობებებს ერთი შესანიშნავი მხარე ჰქონდა:
ძოვა რომელიმე ძოსეუე, გაცარცვავს ვაცს, წანთ-
მეკვს რაც შეუძლიან და დანებებს თავს—ახლა რომ
გორც გინდა ისე იცხოვროს; არც შენი ენა მინ-
დაა, არც შენი შინაგანი განწყობილება, არც შენი
გვარტომობის თვისებაა. არა ჰგვანების განათლებუ-
ლის ევროპის ზოგიერთს განათლებულს სახელმწი-
ფოს, მაგალითობს, გერმანიას, რომელიც ჯერ ისე
ძაწიწებით ექცევა ვაცსა, ისე ეტრფიალება თითქო-
მის თავდადებული მოძმე იუოს, და მერე კი ვერც
შეამხნევს ვაცი ან ხორცი რომელი შეაჭამა, ან სული
როგორ ამართოს» („ოსმალების კონსტიტუციის
შესახებ“, „ივერია“ № 5).

ავიღოთ მეორე მაგალითი. ომის წინადა და იმის
დაწყების დროსაც რუსული გაზეთები ბევრს ამბობ-

დნენ იმასე, რომ ოსმალეთი რჩად არის გნულოვანი-
 ლიო, ერთ ნაწილს შეადგენენ მატყმადიანებიო, რომ-
 ძელნიც ბატონობენ და მეორე ნაწილს. — ქრისტიან-
 ნები, რომელნიც დახაგრულები არიან შინგუკლთაგა-
 ნაო. „ივერია“ კი ყოველთვის არ ხდოდა სარწმუნ-
 ნობის სსვა-და-სსვაობას ოსმალეთის მსეცობის მი-
 ზეზათ:

„...შესანიშნავი მეტადრე ის არის, რომ შარ-
 ლამენტის წევრნი ქრისტიანნი თუ მატყმადიანნი ერთ-
 ნაირად და ერთგვარს ჩივილს უცხადებდნენ და უც-
 ხადებენ კიდევ მთავრობას და ერთგვარს ცუდილე-
 ბებს თხრობდნენ მთავრობისაგან. ეს გარემოე-
 ბა შესანიშნავია-მეთქი, რადგანაც ცხადად გვიჩვენებს,
 რომ ოსმალეთის ქვეშევრდომთა ტვივილთა ყველასი
 ერთი და იგივეა, — სარწმუნობა, — გვარტომობა, —
 ერთობას არ უძლის.“ („წმულისა მადისაველეთის
 სსქმისა“, „ივერია“ № 15).

უკანასკნელ დრონდელ გორჩესზონდენციებმა გვი-
 ჩვენა „ივერიის“ სიტყეების სიმართლე. აი რას ვკი-
 თხრობდით თვით „ივერიაში“ ამის შესახებ:

„აი რას იწერება გორჩესზონდენცი „ასალ დრო-
 ებისა“ ერთ ბოლგარულ სოფლიდამ: „ჩვენ გვი-
 დოდა შეგვეტუტო თუ რაგორც ცხადობდნენ ურთი-

ერთ შორის ოსმალები და ბოლგარიელები, რად-
განაც მესამედი ამ სოფლის ოსმალოსია. ამასვე
წველამ გვიხსუსა, რომ ქსტხოვრებდენ მეგობრუ-
ლად და უგელანი ერთხანად შეწუხებულნი იყვნენ
მხოლოდ ჩერქეზებისაგან. ამგვარი ცნობა მრავა-
ლი მოიხროება აწინდელს რუსულ ჟურნალ-გაზეთო-
ბაში, რომელნიც საკმაოდ გვიხვენებენ რა მდგო-
მარეობაში იყვნენ ბოლგარიელნი ოსმალებითი... ერ-
თი მწერალი ამბობს: ახლაც მიბძანეთ მოიხროება თუ
აწა კიდევ სადმე ევროპაში იმისთანა ქვეყანა, სადაც
მცხოვრებნი, როგორც ქალაქისა, აგრეთვე სოფლისა
იმ გვარ სიძლიერეში და კმაყოფილებაში იყვნენ,
როგორც ბოლგარიელნი და აგრეთვე თავისუფალნი
და დამოუკიდებელნი იყვნენ თავის საგვარტომო
(НАЦИОНАЛЬНЫЙ) მიდრეკილების წარმოებაში და გან-
ვითარებაში? — უფლად შესაძლებელია, რომ იმ მამა-
ზაზურ მდგომარეობაში, რომელშიაც იმყოფება ოსმა-
ლეთის ადმინისტრაცია და სამართალი (СУДЪ), ბოლ-
გარიანში ხშირად მოხდეს კერძო უსამართლეობა, ძა-
ლადობა და უდიკრობა; მაგრამ ნეტავი მიხვენონ
ევროპაში იმისთანა კეთილ-მოწყობილი ქვეყანა, სა-
დაც ამგვარი შემთხვევა არ დასტრიალებს დაბალის
წოდების კაცებს, რომელნიც, ამასთანავე, მოკლე-

ბუნნი აწიან რეგორც ბოლგარელების კეთილმდგომარეობას, აგრეთვე იმ თავისუფლებას, რომელიც უზურიათ ბოლგარელებს იმ გარემოების ძალით, რომ მათზე აწავითარი საზოლიტიგო და საზოლიტიგო ზედამხედველობა არ სუთუკს“... ვსთქვანთ ინგლისელს მიეტეკება ბოლგარელებთა მდგომარეობის უცოდინრობა—იგი არც ნათესაობას იჩემებდა, არც გულში ცემა ჰქონდა. მაგრამ რუსული გაზეთი კი რომ თვის ნათესავს ვერ იცნობდეს,—ეს კი ვერაფერია, სწორე მოგახსენათ.“ (წერილები პეტერბურგიდამ, „ივერია“, № 38).

აქვე მოვიყვანთ წამდენიმე სტრიქონს კიდევ ერთ პოლიტიკურ სტატიიდამ „ივერიისა“. ამ სტატიისში ცოცხლად და სწორედ გამოთქმულნი აწიან ის გრძნობანი, რომელთაც აღძრავს ევროპიელ სახელმწიფოებში ოსმალეთის დავიდარება.

„ევროპიის სახელმწიფოებმა ვითომ ჩაღათაც არ ჩააგდეს ოსმალეთის კონსტიტუცია. „ახა კონსტიტუცია რა ოსმალეთის საქმეაო! არა, ბრიყვი ქაშუბიანი თათარი და კონსტიტუცია რომ არ გაგონილაო!“ აი ეს ერთი საბუთი, რომლის ძალითაც სახელმწიფოებმა თავსაცოცხად აიგდეს ოსმალეთის კონსტიტუცია. ამას მოჰყვა კიდევ მეორე: წარეილი

კონსტიტუციით რა გამოვიდაო, საქმე ის არის ნამდვილი, ძირეული ცვლილება მოახდინოს ოსმალეთმა და პატარა შეღავათი მისცეს თავის სლავიანებსაო. ეს კი, სწორედ მოგახსენათ, ვერაუკონი ქებას ეკრძაბის სასულძმწიფო განწყობილებისათვის. მას კონსტიტუცია თუქი სიტყვას უფიქრია! ამით ეკრძაბის მთავრობანი თითქო ეუბნებოდნენ თავის ქვეშევრდომებს კონსტიტუციის დადგენა და ცხვირის დატყობინება ჩვენთვის ერთნაირად ადვილია; რამე მოვინდომოთ თუნდ თხუთმეტ კონსტიტუციას და ვადგენთ ერთსა და იმავე დროსაო, და ამით ვითომ ან ჩვენ რა დაგვაკლდებაო, ან თქვენ რა მოგვამატებათო! მაგრამ ვინ იცის იქნება პირად ამას ამბობენ და გულში კი ჭსწამთ ოსმალეთის კონსტიტუციის ძალა. იქნება გულში ამას ფიქრობენ: „დახე ამ წყეულ ოსმალეთმა რა დაგვამართაო! ავი დაგვასწრო და პირიდგან ლუკმა გამოგვგლიჯაო.“ იქნება მართლა უკვლას ამისათვის ჭქონდა საღერლეი აშლილი და რაღაც ძირეულის ცვლილების თაობაზედ გააბეს ლაპარაკი მარტო იმიტომ, რომ ამასობაში აგები რეგორმე ერთმანეთი დავიყოლიოთ და სლავიანები და მათი ქვეყანა ერთმანეთში დავიყოლოთ. ვინ იცის? მაგრამ ის კი ცხადად ამო-

ჩნდა ერთხელ კიდევ, რომ ეკლემის სასულემწიფოებს
 სლავიანების დარდი აწა აქვთ; რომ იგინი მხოლოდ
 თავის კერძო საჩუბელობას ადგანან და აწა სიმარ-
 თლისა და თავისუფლების დაცვის გზასა.“ (კიდევ
 აღმოსავლეთის საქმის თაობაზე, „ივ.“ № 7).

შაქმან „იკერიაში“ დაიბეჭდა კიდევ რამდენიმე
 ყურადღების ღირსი სტატია, მაგალითებრ, „ცხო-
 ვრება და ვანონი“, „მგზავრის წერილები სვანეთზე“,
 და „დიდოელების აჯანყება და კასეთი“, მაგრამ
 ამათზე ველარ მოვასწარით რამე გვეთქვას; ვერ მო-
 ვასწარით რამე გვეთქვას ვერც საზოგადოდ ჩვენ გა-
 ზეთების თერზე. სტატია გაგვიგზმელდა და და-
 ნარჩენზედაც მერჯედ ვისაუბროთ, თუ რამე მო-
 გვიხდა, მკუთხველთ, თქვენთან მერჯედ საუბარი.

25 ნოემბერი.

1877 წ.

[Faint, mostly illegible text in the bottom half of the page, likely bleed-through from the reverse side.]

გადასული წელიწადი მთავარად იყო ანაბრის წინა
წელიწადი. პატარა წერილი დიდ საქმეებზე

გამოკესადეთ ძველ წელს, ძველ ცხოვრებას, მი-
გებებთ ახალ წელს და აწი ახალ ცხოვრებას.

ბეჭი ახალი წელი გავლიდა, მაგრამ ჩვენ სიტუ-
ცის ვერ მოჭმატია სიტუცის. ეს მანც გავიგოთ
დასადებითვე ვართ ლოქობი, თუ ესაა რამე სა-
დაგემა შემთხვევად მოგვტაცა სული და გული. მო-
იგონეთ მხალღვ ამ თხუთმეტოდ წლის წინა დრო
და თქვენ დაწმუნდებით, რომ ჩვენ ადამიანები
ვართ და ლოქობა დაგვხედა ამ უკანასკნელ ხანს.
მაშინ რუსეთში სდრდა სიტუცის და აწი ჩვენ
გვეძინა. რამდენი გუთილშობლური სიტუცა თქვა
იმ დროს მთელმა საზოგადოებამ, შკოლამ მარ-
ტლ ინჟინერები, ექიმები და ჩინოვნიკები ვი
უნდა გავკსადროს, შკოლამ მასთანავე უნდა გავკ-
ხადროს ერთგული მოსამსახურე თავის ქვეყნისა, ვაცთ-
მოუვარე, თავისუფალი, გონიერი ადამიანიო. „სა-
ზოგადო საქმეებში საიდუმლოები რა საჭიროა, სა-
საძარტლოებში უკვლასფერი უნდა მოხდეს საქველ-

თან; სიბნელე მარტო ქუჩებს უყვარსა. „მეგსა
 ზოთ მონათა და გავსადოთ გლეხობა და თავად
 აზნაურობა თანასწორნი კანონის წინ; გადავაგდოთ
 ბატონ-უმობა, გაუმარჯოს თავისუფალ შრომასა.“
 რამდენი ამისთანა კაცთმყოველებით სავსე სიტყვა
 გესმოდა, მკითხველ, ამ თხუთმეტოდ წლის წი-
 ნად! მერე როგორ ამბობდნენ ამებს? აღტაცებით,
 გულწრფელობით, გიგონებოდით ამის მთქმელი აგერ
 აგერ უმსხვერპლის თავს თავის საყვარელ საქმეს.
 მაგრამ აღტაცებული სიტყვა, იმედებით სავსე ახალ-
 განდობა, სიტყვების დუღილი უცრად გაჭქრა
 და დაიწყო მეუობა რაღაც საშინელ სიჩუმემ რომ-
 მელიც მოგვაგონებდა მსოფლად სამარეს. მაგრამ მარ-
 ტო სიჩუმეც არ იყო. იმედგაწვეტილი კაცი ყო-
 ველგვარ განკიდურებას ჰკიდებს. სელს; ჩვენ გავს-
 დით მოწამენი საშინელ, დაუჯერებელ სურათებისა;
 ძლიერი სხეულით და გონებით კაცი იჯდა თავის-
 თვის სადმე კუთხეში და საქმეს ვერ შოულობდა.
 ისე ვლავარაკობ ამ საქმეებზე ფითქო ისინი ეკუთ-
 ნოდნენ ძველ ისტორიას; ნამდვილად კი ეს ამბები
 ეწლაც ხდებიან. ესლაც უსაქმოთა ვართ და გულ-
 გრილად შევსცქერით საზოგადო საქმეს, ქვეყნის
 სიკეთეს. ამასე მე არ გაგავრძელებ ლავა-

ჩაკს და ამის მაგიერ გაიმბებთ შარშანდელ ყალ-
მაყალზე, იმ დიდ საქმეებზე, რომელნიც სპირად
არა ხდებიან. იქნება თქვენ თითონ რამე აზრი
გამოიყვანათ იქიდან, თორემ ჩემგან ნუ მოკლათ
ნურათგერ ფილესოფიას. მწერალი ყოველთვის ვა-
ტარა კაცია და რათ უნდა მოკლადეთ ვატარა კა-
ცასგან დიდ საქმის აღსნას? უფ. აკ წერეთელმა
ტყუილად კი არ დასცინა ჩვენებურ მწერალს: „აჭი-
ჭინე აჭია-ბაჭია, მართალს, ჭკვიანურს ნურას იმ-
დერიო, თორემ გამოჭხრავს შენ ჩანგს ვით ჭია
ჭკუის მტარვალე ტვინბუისტერიო“. რასაკვირველია
ზოგი ჩვენგანი იჭიმება, მითომ დიდი კაცი ვარო
და დიდი საქმეები მესმისო, მაგრამ ნუ დაუჯერებ
ჩემო მკითხველო. კრილოვისა არ იყოს, როცა ცა-
რელი კასრი დაგორდებაო, დიდი ძახილი და სმა-
ურობა აქვსო. მას ესე, ღავანებებ თავს ფილესო-
სოფიას და გაიმბებთ, როგორც ნამდვილი მემატი-
ანი; მხოლოდ იმას, რაც მომხდარა და რაც ჩვენ
გვინახავს ან გაგვიგონია.

იმ ორი წლის წინად როცა უკეთესი ნაწილი
რუსეთის საზოგადოებისა იჯდა და ფიქრობდა: „რა
გზა ამოვირჩიოთ და რა საქმეს დავადგეთო“, და

იგონებდა ამ თხუთმეტობად წლის წინანდელ თავის
 უმაწვილურ აღტაცებას როგორც სიზმარს: „აჰ! დრო-
 ნი, დრონი, ნაქებნი მტკებადად, წარივლტვენ
 განჭქრენ სიმშებრივ ჩქარადო“; ამ ცრულ დროს
 უეცრად, მოულოდნელად მოხდა ოსმალეთში სლავ-
 ვიანების აჯანყება. რუსულ ყუჩნალ — გაზეთთ-
 ბამ გამოიყვანა ამ საქმეში ოსმალეთი მძლავრ
 უსვინიდასო სახელმწიფოთ, რომელიც უკვე-
 ლის დონისძიებით სხაგრავს ქრისტიანებს
 და მეტად სლავიანებს; გამოდიოდა რომ სლავიანე-
 ბი იბრძოდნენ თავიანთ თავისუფლებისათვის მძლავ-
 რების წინააღმდეგ. რუსული ყუჩნალ გაზეთობა საქმის
 ამ გვარ აღსნით თითქო ეუბნებოდა რუსულ საზოგა-
 დლებას: აი თუ გინდა აქ გამოიჩინე შენი კეთილი
 გული, კაცთ მოყვარეობა და სვინიდასიანად შრომა;
 არვინ დაგიშლის თავისუფლად იმოქმედო.

მართლადაც ბევრი ახალგაზდა, რომელსაც სა-
 შინლად სწუროდა კეთილ საქმისათვის მუშაობა და
 თავის დადება, გაემგზავრა სერბიაში, საომრათ
 მძლავრ ოსმალეთის მართებლობის წინააღმდეგ. მაგ-
 რამ იქ მარტო, ამგვარი ხალხი არ წავიდა იქ წავიდნენ
 ისინიც, რომელნიც დიდი ხანია თუქრობდნენ იმაზე,
 რომ როგორმე უკელა სლავიანები რუსებს დაუმორჩი-

ღმერთო. ამ შიშებში ბევრს საშინლად სძულს დაბალი ხალხი და ვერ გაუგია თავის გულისაუთო-
 ლად სიტყვა: თავისუფლება. სსვა და სსვა ჩ ე რ
 ნ ი ა ე კ ე ბ ი და გ რ მ ა რ რ ე ბ ი, რომელთაც ვე-
 რს დროს ვერ გამოეჩინათ თავიანთი ნიჭი და
 ცოდნა, და თავისუფლების შიშველი მტრები იუვენს
 რუსეთში, წავიდნენ სერბიაში სლავიანების დასაც-
 ველათ. რათა, მკითხველო? რასაკვირველია იმისთვის
 კი არა, რომ თავისუფლებისათვის იბრძოლნ, არა,
 ყოველგვარი თავისუფლება, როგორც მოგასსენეთ,
 ამ ვაიბატონებს საშინლად ეჭავრებათ და თუ მო-
 ვიდნენ ისინი სერბიაში საომრათ, იმიტომ რომ
 იმათ რუსეთში ვერ დაიჭირეს ჯარები ადგილები
 და თქვამდნენ: „იქნება სერბიელები როგორმე
 დავიბრუნებთ და იმათში ვიბატონოთ; იმათ,
 როგორც პატარა ხალხს, რასაკვირველია უნდა ემი-
 ნოდეთ ჩვენი, რუსებისაო, და დაგვემორჩილდებიანო.
 ამის გარდა რუსის მართებლობაც მადლობას გვეტ-
 უვისო და დაგვაჯილდოებსო. მართლაცაღ ღენურალ
 ჩერნიევის და ამის ამქარის მოქმედებები სერბიაში
 გვიმტკიცებენ, რომ სწორედ ამას თქვამდნენ
 ისინი. ამ ღენურალს ბევრი ასი თუმანი მოსკლია
 რუსის საზოგადოებისაგან სლავიანების საქმისთვის

დასახარებად და არავისთვის კი ანგარიში აქამდე არ მიუცია, რაზე მოიხმარა ამდენი ფული. ომში იმან გამოიჩინა მხალხოდ უნიჭობა და თუ გნებავთ უსკინიდისობაც, რადგანაც კაპიტნობას ამდევდა ძველ უვარგის უნტერ — აფიცრებს და პირველ ორდენებით აჯილდოებდა თავის მზარეულებს.

რასაკვირველია, არ მოეწონებოდათ ამგვარი უგვარობა ჯარის უფროსისა იმ უკეთეს რუსებს, რომელნიც მოკიდნენ სერბიაში უკეთეს რიგის სანახავათ და უკეთეს კაცებთან საქმის დასაჭერათ. ამ გარემოების გარდა კიდევ სხვა რამ აუცრუა გული რუს ვოლანტიერებს. სერბიაში ოსმალეთს ებრძოდა თითონ ხალხი კი არა, არამედ იმის მართებლობა, რომელსაც სრულებიდაც არ უუვარდა თავის ქვეყანა და ხალხი. მასინ უკეთესმა რუსებმა იფიქრეს: ვაი თუ ჩვენ ჩვენი თავი ჩავიკლათ და საჩვენებლობა მოუტანოთ დაჩაგრულ ხალხს კი არა, არამედ იმის მძიმარა ბატონებს; დიას, კარგი სასული იყოთ თავისუფლებისთვის ომი, მაგრამ ნამდვილად კი ეს ომი ვინ იცის ვისთვის არის გამართულიო». ეს იფიქრეს უკეთეს რუსის ვოლანტიერებმა და დაბრუნდნენ შინ, რომ სკლამოვად მიეცნენ აქ ძველებურ უსაქმობას; სიცოცხლე, განღვიძება აღარ დასტუბოდა იმათ, უკერ აყვავდნენ,

ისე დაჰქენენ ნისლიან დღის განთიადსე! რატომ
 მოხდა ეს? შვითსავით თქვენ; შარშან აძღენი სმაურა-
 ბა იყო, აძღენი დავიდარება და მოძრაობა და რათ
 უნდა დარწმუნოეთ უძრავათ რუსეთის სასოჯადოება?
 ამას რა შვითსავით, სხანს დაგვიწყებიათ ჩემი სიტ-
 ყუები: მე ვატარა კაცი ვარ და ვერ ავლენი დიდ
 საქმეებს. ნუ მოელოთ ჩემგან ფალოსოფიას; უნდა
 განვაგრძოლო ჩემი მოთხოვნა და გაიმართ რა მოხ-
 და სლავიანების აჯანყების შემდეგ.

სლავიანებმა ვერ შეიძლეს ოსმალეთის დამარცხება,
 თუმცე აჯანყება გავრცელებულა იყო ბოსნიასი და
 ჰერცეგოვინასი და იმათ ესმარებოდნენ ჩერხოვო-
 რიელები და სერბიელები. რუსეთის იმპერატორმა
 შარშან წინ შემოდგომას თავის ძლიერ სიტყვით
 შეაწყვეტინა ოსმალეთს ომი სლავიანებთან. ევრო-
 პიელ სახელმწიფოებს შეეშინდათ, მარტო რუსეთ-
 მა არ ჩაიგდოს ხელში ოსმალეთი და ჩვენ ვი არა-
 ფერი არ გვერგოსო. ამიტომაც შეიყარა კონსტანტი-
 ნოპოლში ევროპიელ დიპლომატების კონფერენცია,
 რომელსაც უნდა გადაეწყვიტა სლავიანების დავა ოს-
 მალეთთან. დიპლომატურ ევროპიელ სახელმწიფოებს
 რუსაკვირვულია უნდა გამოეჩინათ თავიანთი დიპლომა-

ღობა და თავისუფლების სიუკარული და აბიტომან
 იმათ რუსეთთან ერთად მოსთხოვეს ოსმალეთს:
 სლავიანებს თავისუფლება მიეცითო. სულთანს და
 იმის დახსლავებულებს წასაკვირველია ვარჯად ესმო-
 დათ, რომ ინგლისი, ავსტრია და სხვა ევროპელი
 სასულძმწიფოები დიდი მოუკარენი არ არიან რუსეთი-
 ს და თუ იმათ რუსეთის მხარე დაიჭირეს, ეს მო-
 ხდინეს იმათ მხალოდ ფორმისათვის, რომ არაგინ
 დასძინოს: თავისუფლების ძტერნი სართლ, სლავ-
 ვიანებს და რუსებს არ დაეხმარებით იმათ პატრიო-
 სან საქმეშიო. ესმოდა სულთანს და მიდჭად ფაშას,
 რომ რაც უნდა უარი უთხრას ოსმალეთმა ევროპას,
 ევროპა რუსეთის მხარეს არ დაიჭერსო, რადგან
 ამისთვის ევროპა მომზადებული არც არის და არც
 სურსო, რომ რუსეთმა ჩაიგდოსო სულში ოსმალე-
 თი და აბიტომი ბრწყინვალე პორტა ულკელ ევრო-
 პიელ სასულძმწიფოების წინადადებებზე უარს ამბობ-
 და; ოსმალეთის მიხისტრები ამყად ამბობდნენ:
 ჩვენ მივეცით პოლიტიკური თავისუფლება რეგლანტ
 ოსმალეთს, ისე იმათთან მცხოვრებ სლავიანებს;
 ჩვენ გამოვაცხადეთ კონსტიტუცია, ჩვენი პარლამენ-
 ტი თქვენ პარლამენტს არ დაუვარდება და აღარ
 გვესმის ვიდევ რა თავისუფლება გნებავთო. ამასზე

ევროპიელ სახელმწიფოებშიც გამომჩინილი კაცები ეუბნებოდნენ სავტერ-თაშას და იმის ამხანაგებს: თავისუფლება მარტო ქალაქზე გიწერიათ და რომ დაწერილი უკვალად ასრულდეს, ჩვენ ვთხოვლობთ, რომ ერთი წლით მაინც შედგეს უცხო ქვეყნელებისაგან კომისსია, რომლის ხელში იქნება დაინარაღებული ჯარი, ოსმალეთის ქრისტიანებისაგან შედგენილი; ამ კომისსიამ უნდა უყუროს, რომ სამართლიანად გათავდეს ოსმალეთის დავა სლავიანებთან და დაპირებული თავისუფლება ნამდვილად გავრცელდეს იმათში. ამაზე ოსმალეთი ამაყად უბახუბდნენ: ვის რა ხელი აქვს ჩვენ შინაურ საქმეებთან; ერთი სახელმწიფო არ არის ევროპაში, რომ რამე არა სტკივოდეს, ინგლისში ირლანდიელები უკმაყოფილონი არიან, გერმანიაში—სლავიანები, მაგრამ ამ შინაურ უთანხმოებების მოსასპობლად ხომ არა ცდილობს მთელი ევროპა ერთად.

ოსმალეთმა ამგვარად თავიდან მოიშორა ევროპიელი დიპლომატები და შეურიგდა უძლურ სერბებს, რომელმაც თავის უძლურობის გამო ვეწათური სთხოვა ოსმალეთის მართებლობას. 12 აპრილს გამოაცხადა ომი რუსეთს; მანიფესტში თქმული იყო: ჩვენ ყოველთვის ვცდილობდით ოსმალეთის ქრის-

ტიანუბის მდგომარეობის გაუმჯობესებას, მაგრამ რჩევით და ცარიელ თხოვნით არაფერი არ გამოვიდა და იძულებულნი ვართ ამ საქმისთვის სისხლი დაკლვარათო. უკვლამოვლოდა, რომ ოსმალეთს ვინმე გამოესარჩლება და საშინელი, სანგძლივი სისხლის ღვწა გაიმართება. ეგონათ ეს, იმიტომ რომ ოსმალეთი, თუ იქიდან გამომავალი სლავიანების ჰომოციდიები, რომელნიც ომში მონაწილეობას არ მიიღებენ, დიდი სასულძმითურ არ არის, სულ ჭყავს 20 მილიონამდე მცხოვრები და მამასადამე რუსეთზე ოთხჯერ ნაკლები ძალის გამოძენია. უკვლამოვლოდა, რომ ეს პატარა ამ უკანასკნელ ომებით დასუსტებული სასულძმითურ ვერ გაბედავს. მარტო შეეჯახოს რუსეთს, რომ ოსმალეთს გამოესარჩლება ავსტრია ან ინგლისი და ვინც გამოვა ომიდან გამარჯვებული, იმას ჩაუვარდება სულში სანგძლივ ომებით ძალწაღებული ოსმალეთი. ნამდვილად ვიხსენებ ჩემ მონდას. ოსმალეთმა მარტო დაიწყო ომი რუსეთთან; ვამბობ მარტო, იმიტომ რომ ეგვიპტედამ გამოგზავნილი იყო სულთანის ჯარებში სულ 30,000 ვატი, რომელთაც აქამდე რიგინად არ უმნიათ, და ტუნისიდანაც ოსმალეთმა მიიღო თითქმის ამათივე ჯარი. ოსმალეთს ვი ეამბობოდა რუ-

სეთი და ჩერნოგოლია, ამათ მოემტა ჯერ რუმი-
ნის და მეტე სერბიაც, რომელთაც იფიქრეს: მარ-
თალია, მეტად შეწუხებული არა ვართ ოსმალეთი-
საგან, რადგან საკუთარი მართებლობა გვაქვს და რა-
ოდენიმე თავისუფლებით ვსარგებლობთ, მაგრამ სრუ-
ლი თავისუფლობა თუ გვინდა, ესა უნდა გეცადო-
თო, რაცა უოკელმხრივ დასუსტებული ოსმალეთი
მზათ იქნება აგვისოფლას ჩვენი სურვილით.

რაკი საქმე ამგვარად წავიდა, ყველას ეგონა,
რომ ომი ჩქარა გათავდება, რადგან ოთხი მტერი
უოკელთვის ადგილად დაამარცხებს ერთ მტერსა.
მართლაც 12 აპრილს ომი გამოცხადდა და თი-
ხათვემდინ ჩვენ მოვასწარით აგველო ორი ვარგი ცი-
ხე: ბაიაზეთი და არტაანი (ერთი იმთავანი უო-
მთ) და ორი დიდი სამხედრო გემიც დაუღუპეთ
ოსმალოებს დუნაიზედ. ამ რუსის ჯარების გამარ-
ჯვებაებით ძალიან დაფთხნენ ოსმალოები; მართ-
ლაც, იმათ იგრძნეს: ჩვენ ბოლო მოგველებაო,
თუ ძლიერ დავმარცხდით ამ ბძოლასშიო. რაც შე-
ეძლო მეტი ჯარი მოაგროვო ოსმალეთის მართებ-
ლობამ და წინ დაუეწნა რუსის ჯარს. მისის დამ-
დგეს, რაცა ჩვენებმა აიღეს არტაანი, ყარს შემო-
ერთუნ და გაემგზავრნენ წინ ეზრუმიისკენ, ოს-

მალეთის ჯარი გამოვიდა ზღვიდამ აფხაზეთში რამდენიმე ადგილას. რუსის ჯარმა უბრძოლოთ დაუთმო სუხუმის მარცხ და უკან დაიწია; აფხაზებსაც იარაღი არა ჰქონდათ, რომ ოსმალებებისთვის წინააღმდეგობა გამოეჩინათ და მტერი ამით წაქეზებული კარგა წინ წავიდა, ვინაღამ ინგურამდი და სამეგრელომდი მივიდა. ქუშეტეს ნაწილს ოსმალოს ჯარისას შეადგენდნენ ის ჩეჩქეზები, რომელნიც ადრე სცხოვრებდნენ რუსეთში და თავიანთ აჯანყებისგამო იძულებულნი გახდნენ გადასასვლებულიყვნენ ოსმალეთში. ესენი სმარობდნენ ყოველ დონისძიებას, რომ სანგრძლივ დაჩხენილიყვნენ თავიანთ საყვარელ ძველ სამშობლოსთან ახლო; ესენი აძლეოდნენ თოფ-იარაღს აფხაზებს და თავიანთს სომართ აგდებდნენ; და ჩვენ ვი უსაფუძვლოთ გვეგონა: აფხაზებმა ადრევე დაწყობილ პლანით გვილაღატეს და აჯანყდნენო. ივნისში ყარსის მარცხსაც გაძლიერდა ოსმალოს ჯარი და ზივინთან ომის შემდეგ კავკასიის უმთავრესი კოჩქისი იძულებული იყო დაეხებებინათ თავი ერზრუმის გზის და ყარსის გარს შემორტყმისთვის და დაბრუნებულიყო სამზღვართან ახლო, გურუქ-დარაში. სამხრეთითაც ქურთები მიეშველნენ ოსმალეთის ჯარებს და გარს შემორტყნენ ჩვენ გარნიზონს

ბაიაჭეთის ციხეში; მხოლოდ 23 დღის შემდეგ ლენკრალ ტერ-ღუკასოვმა მოასწრო ერზრუმის გზი-
დამ უკან ჩვენ სამხლვართან დაბრუნებულყო და
ბაიაჭეთიდან ჩვენი მტრე რიცხვოვანი ჯარი დაელ-
სნა ქურთებისაგან. ამავე სამხრეთ მხარეს იზმაილ-
თაშა თავის მრავალ ქურთებით გადმოვიდა ჩვენ
სამხლვარზე, სურმაღინის უეზდში და გამაგრდა
მთებში. ჩვენი ჯარის ცდა იმ დროს იმაში შესდ-
გებოდა, რომ გზა შეეკრა მძლავრ მტრისათვის,
რომ ეს არ შემოსულიყო შუა კავკასიაში და არ
შეერთებულაყო ჩვენ მაჭმაღიან მთიულეთთან, რა-
მელნიც ჯერ ცოტ-ცოტად, ნაწილ-ნაწილად აჯანუ-
დნენ და მერე მუხთარ-თაშის გამაგრებებით წაქეუ-
ბულნი საშინლად გაშეუბოვრდნენ.

მართლაც ჩვენმა ჯარებმა გზა შეუკრეს მტრს
სამივ მხრით: იზმაილ-თაშა შედგა სურმაღინის უეზ-
დში და მუხთარ-თაშა ალაჯის მთებზე, მხოლოდ
ავვისტოში აიღო ამათ კიდევ ერთი მთა-კიზილ-ტა-
შა. ენკენისთვემდი შედგა ამაზე საქმე, მხოლოდ
ავხაზეთს დაანებეს თავი რსმაღოს ჯარებმა, რად-
გან ესენი საჭირონი იყვნენ რსმაღეთისთვის ევ-
როპაში.

ევროპაშია, დუნაის მხარეს თითქმის იგივე
 მოხდა. ჯერ რუსეთი ადვილად იმარჯვებდა ოსმა-
 ლეთსად. რეგულარულ ზეგნით მოგახსენეთ, ჩვენმა
 ჯარებმა დუნაის დარუბეს ორი მტრის სამხედრო
 ნაძალადი, გადავიდნენ დუნაის ცოტას ზიანით,
 ადვილათ აიღეს ცისე ნიკოპოლი, უომრთ დაიჭი-
 რეს ბალკანის მთები და გამაგრდნენ აქ მკლასას-
 ლებ გასაგაფს შიბოლოში. მოელი ოსმალეთი გაჭკვირ-
 და თავის ჯარების უმრავლესობით; მართებლობამ
 დაიბარა ნიჭიერი ლენკრალი სულეიმან-ფაშა თავის
 ამხანაგებით ჩვენოგორიილამ, სადაც დიდად იმარ-
 ჟვებდა ოსმალეთის ჯარი, და გაგზავნა ბალკანებში
 რუსის ჯარისთვის გზას შესაკრელათ. მსრუ სულე-
 იმანმა აასრულა თავის მართებლობის ბრძანება. ამის
 გარდა ზოტად დანიშნა მოელ დუნაის ჯარის უფ-
 რესათ განათლებული ნემეტი მეჭმედ — ალი-ფაშა
 და დასავლეთითაც დააყენა განთქმული ლენკრალი
 ოსმან-ფაშა; ძლიერ რუსის ჯარის შესაყენებლათ
 ოსმალეს მართებლობამ დაიბარა აგრეთვე სოსუ-
 ილამ თავის უშიშარი ჩეჩქელები. ამგვარად ოსმა-
 ლებმა შეაყენეს თითქმის ამ უკანასკნელ ღრმ-
 დის რუსის ჯარი და აღარ მიუშვეს ის ადრიათ-
 პოლადი და სტამბოლადი. დიდი ხანი ცდილობ-

დნენ ჩვენები წინ წასვლას და თითქმის დღემდე ეს ცდა ამათ რჩება; სამჯერ მივიდნენ ჩვენი ჯარები იერიშით პლეენოზე და სამჯერვე ვერ მოუხდათ ამ ქალაქის აღება: მარტო ამ ადგილას რუსებმა და რუმინელებმა დაჯგაჯგეს, როგორც ოფიციალური ცნობები გვეუბნებიან, 30,000-დი კაცი.

ამ უკანასკნელ ორ თვეს კი რუსებს კიდევ გაუღიმა ბედმა და სამჯერ დიდად გავიმარჯვეთ ოსმალელებზე: 2 ნოემბერს ჩვენმა მთავარ-მართებელმა მ. ი. უ. მიხეილ ნიკოლოზის ქმ საშინლად დაამარცხა მუხთარ-თაშა და ამით გაიღსნა გზა ერზრუმადი; 6 ნოემბერს ლორის-მელიქოვმა თავის მხრე ლენერლის ჯარსაგან შემწეობით აიღო იერიშით გამორჩენილი მაგარი ცისე ყასი და 28 ნოემბერსაც პლეენოს გმირი ოსმან-თაშა ყოველ მხრივ გზა შეკრული და მშვიდი გარდეთა თავის ჯარით რუსებს. ბოლოს და ბოლოს გამარჯვება ჩვენ დაგვრჩა და, როგორც ვტყობულობთ უკანასკნელ დეპეშიდამ, ოსმალეთის მართებლობა სთხოვს ევროპას რუსეთთან შემარიგო. როგორი იქნება შერიგება? რით გათავდება დიპლომატიების უაღრმელობა? რა მოგველის მერმის, კიდევ ისისსლის დედა, თუ გამარჯვების ნაყოფებით სარგებლობა?

თუ ამებს იკითხავ, მკითხველს, სჩანს დაგვიწყების
 რომ მე პატარა კაცი ვარ და არ შემიძ-
 ლიან დიდ საქმეების აღსნა. რომ შესაძლელ
 ყოფილიყო მე ხმასაც არ ამოვიღებდი ომზე,
 მაგრამ არ შეიძლებოდა... ყველას ენაზე მარტო
 ომის ამბავი აღგია და მე რომ ომის მა-
 გიერ თვით—მართველობაზე ან სასოფლს ბანკებზე
 გამება ბასი, სწორედ ყურს დაიცობდი და ჩვენ
 ველარსდროს ვერ შევრიგდებოდით. მაგრამ იმ პი-
 რობით გი ვლანარაკობ ჩვენ ეხლანდელ დავიდარა-
 ბაზე, რომ ჩემი აზრი არ გამოვთქვა, რადგან სად პატარა
 კაცი და სად ფილოსოფია. ნამდვილ ამებს კი მო-
 გართმევთ გინდ ერთ ხურჯინს. აი მაგალითად, თქვენ
 შეგიძლიანთ იკითხოთ: რა გაკლენა ჰქონდა ეხლან-
 დელ ომს ჩვენ უკეთეს საზოგადოებაზე, ხალხზე.
 მეც ამას გივასუსებთ ნამდვილ ამის მოთხრობით.
 ვერ პირველად ყველამ გაიჩუჩუნა, მითომ უნდა
 ვუშველოთ ჯარსაო, რადგან ისინი იბრძვიან ქრის-
 ტიანების განთავისუფლებისთვისაო. ნაწი არისტო-
 კრატეები ჰკერავდნენ ბეჭითად სხვა და სხვა ფა-
 ლასებს უწითელ ჯვრის“ სასარგებლოთ. რამდენიმე
 სამშობლოს მოყვარე კაცმა დაანება თავი თავის გან-
 ცხრობით ცხოვრებას და შევიდა ჯარში სალდათათ,
 რამდენიმე მდიდარი ქალი წავიდა ომში დაჭრილ-

ბას მოსაკლელათ; რამდენიმე კონცერტი, თიატრული წარმოდგენა, სეინობა დაჭრილ მეომრების სასარგებლოთ;--აი ამით გათავდა ჩვენი თანაგრძნობა იმ დროს, როცა ომი დაწყებულია კეთილ განზრახვით, როცა ველირსენით მრავალ გამარჯვებას და ახლო ვართ ჩვენ სურვილის ასრულებასთან! რათ სძინავს ამ დროს ხალხს ან ჩვენ უკეთეს საზოგადოებას? რათა ვართ უსაქმონი, უგზო-უკვლონი? რათა? მე არ ვიტყვი რა გიზასუნათ, მაგრამ ის კი ვიტყვი, ზოგიერთი რას გიზასუნებთ ამასე.

ზოგი უყურებს მთელ ხალხს ჰუსეინის ჰოცტისაებ: ხალხს ოღონდ ჭქონდეს თავისთვის სავსე ჯამი თორემ სხვა ყველაფერი ფეხებზე ჭკიდიაო. ეს ზოგიერთი არას დროს არ იტყვის: ხალხის ხმა ღვთის ხმა არისო, რადგან ხალხს ავის და კარგის გარჩევა არ შეუძლიანო. მაგრამ ეს კიდევ არაფერი. ეს ზოგიერთნი აკრეთვე გვარწმუნებენ, რომ კერძოთ ვერ დააკმაყოფილებთ ხალხსაო, ოქროთი მარტოვანთ იმის ფეხის კვალიო და ის მაინც უმადური იქნებაო; იმას არაფერი არ გააკვირვებს და არ დააკმაყოფილებს, არც ომში დიდი გამარჯვება, არც

თავისუფლებისთვის ბრძოლა, არც ტკბილი სიტყვა
 არც ძრავალი დაპირება; ის ერთი ცხოველისაებ
 თქვებზე რომ დაისვა თავზე ავიკაო.

ბევრია ამგვარ აზრისა ჩვენში. ამ დღეებში, რომ-
 ცა ერთი ჩვენი აფიცერი აღტაცებით მეუბნებოდა:
 „მე სიკვდილის არ მეშინიან, რადგან ვიბრძვი კე-
 თილ საქმისთვის-ქრისტიანების განთავისუფლების-
 თვის,“ აქვე მდგომი კონკრესპონდენტი მამიბრუნდა
 და ცხარედ შეიმოყვირა: «აჲ ღმერთო, რატომ ყვე-
 ლა ჩვენში ამას არ ამბობს! ღმერთმანი, არ ვიცი
 რით ავლენა ჩვენი ნიადაგი გულგრილობა სასოგა-
 დო საქმეებში.»

იგივე განათლებული კონკრესპონდენტი ისეთივე
 სიცხარით მეუბნებოდა ერთხელ: „ხალხი ყველგან
 მზათ არის აჯანყდეს. რომ უყურებ ეკონომიკებს,
 გეგონება, რომ თავისუფლება ვი არ აკმაყოფილებს
 ხალხს, არამედ უფრო ახალისებს იმას მეტი და
 მეტი მოითხოვოს. აიღეთ მაგალითათ იმისთანა
 თავისუფალი ქვეყანა, რომელიც გერმანია, იქ ხალ-
 ხი გზავნის რეისსტაგში სულ უფრო და უფრო იმის-
 თანა დეპუტატებს, რომელნიც მზათ არიან ერთ
 დღეში განხიავონ ბისმარკის თსუთმეტი წლის შრო-
 მა. საოცრანგეთში ხომ დაბალი ხალხი ყოველ წამს

არის მზათ რეკლამიუტიაზე; თავიანთ მთავრობას იქ
 უიერო ხშირად იცვლიან, ვინამც თავიანთ ცხვირსა-
 სოდს. მე კრიტიკაზე, როგორც ერთსეულ მოგან-
 სესეთ, ამიღია ხელი და გერ გეტყვით, რის გამო-
 ჩაჩობია ამგვარი აზრები თავში სსენებულ კორ-
 რესპონდენტს. ამას კი ვიტყვი, რომ შარშანდელის
 ფრანციელების გლოვამ ტიერის სიკვდილის გამო-
 სულ სსვა რამ გვაფიქრებინა ეკროპიელ საფსის სა-
 სიათზე

ოთხმეტის წლის ტიერის გარდაცვალებამ და-
 აღონა ყველა, როგორც სენატორები, ისე სტუდენ-
 ტები და დაბალი ხალხი. ტიერის დამარხვის დღეს
 ყველამ პარეში დანება თავი თავის მუშაობას და
 წავიდა სასაფლაოდღი «პატარა კაფის» გასაწილებ-
 ჯათ. პარეის ახალგაზდობამ—პოლიტიკური შკო-
 ლის სტუდენტებმა ამის წინად წაიღეს დიდი ყვა-
 გილების გვირგვინი ტიერის საფლავზე. ამის სიკვ-
 დილის შემდეგ სძი თვე მთელ საფრანგეთში გაც-
 ხარებულ პოლიტიკურ ბრძოლას დროს მაკმიჯონ-
 თან თითქმის არცინ არ ივიწყებდა საფრანგეთის
 განმთავისუფლებელს ნემეტებისაგან. რა გშირი, გე-
 ნიოსი რამ იყო ეს პატარა კაფი, რომ ის უღირსა
 ამისთანა სახალხო პარტივისციმას თავის ხანგძლივ
 სიტყვების დროს და იმის შემდეგაც? ამისთვის სა-

ჭირთა მოვიგონათ ცოტად მანც ახალ საფრანგეთის ისტორიას.

გარსულ საუკუნის ბოლოს საფრანგეთში დაარსდა რესპუბლიკა. რესპუბლიკიდან გასდევნილ ფრანციულებმა—მომხრეებმა მოკლულ მეფისა აღმეს ზოგიერთი ევროპიელი სახელმწიფოები საფრანგეთთან, რომ ამ ქვეყანაში სრულიად ჩამქრალიყო ახლად გამაჩენილი, მთელ ევროპისთვის საშიში თავისუფლების ნაპერწკალი. მღვდლების და თავად-აზნაურობისაგან განიკასრულებულ ახალ საფრანგეთს მოუხდა ხანგრძლივი ომი რესპუბლიკის მტრებთან. ამ ომებში დიდი ნიჭი გამოიჩინა ნაპოლეონმა, რომელმაც თავის მხნეობით, ჭკუით და ცოდნით აღტაცებაში მოიყვანა თავის ჯარი და ამის შემწეობით დაიმარჩილა თითქმის მთელი ევროპა. გაბჭაზებული ევროპაც ჩუმ-ჩუმად ემზადებოდა თავიდან მოემოკვებინა ეს მძლავრი ღენერალი და მოასწრო კიდევ ეს აესრულებინა. ამ საუკუნის დასაწყისს ევროპიელ სახელმწიფოების შეერთებულ ჯარებმა აიღეს პარიჟი, სადაც გადასწვიტეს იმათ გადაყენება ნაპოლეონისა და საფრანგეთის ტახტზე აყვანა მოკლულ ლაუდოვიკის XVI ძმისა. ამ დროს საფრანგეთი თითქმის დაადგა კიდევ ძველ გზასა;

მთელი მხარე ჩაუკარდათ ხელში კიდევ იეზუიტებს
 და უბედურებით განრისხებულ თავად-აზნაურებს.
 ეს დიდი შეურაცხყოფა იყო საფრანკეთისათვის.
 მაგრამ ჩქარა დადგა დრო, როცა ხალხი გამოვიდა
 მოთმინებიდან და 1830 წლის რევოლუციის გამო-
 საფრანკეთში კიდევ წამოდგა პოლიტიკურ თავის-
 უფლების ჩრდილი. ამ საქმეში დიდი მონაწილეობა
 მიიღო ტიერმა, მაშინ ჯერ უცნობმა და ასალ-
 გაზდა ყურნაღისტმა. ტიერი მშვენიერად დაზარა-
 კობდა და ცოცხლად მწერდა; ის არცხვენდა ამაყ
 შეუზოვარ, დამჩაგვრელ მართებლობას და აქებდა
 პოლიტიკურ თავისუფლებას. მაგრამ ნუ გგონიათ,
 რომ ტიერი როდისმე ყოფილიყოს დაბალ ხალხის
 თავისუფლების მოყვარე. არა, ის იყო დამცველი
 მდიდარი ბურჟუაზიისა, ე. ი. ხალხიდან გამოსულ
 შეძლებულ პირებისა, რომელთაც სურთ ხელში
 ჩაიგდონ მთელი სახელმწიფო. ტიერი და იმის ამ-
 სანაგები რომ ბრძანებდნენ: თავისუფლება გვინდაო,
 თურმე მართლ თავიანთთვის, გაბატონებულ გლეხების-
 თვის, უნდოდათ თავისუფლება. მართლაც 1830
 წლანდელ რევოლუციის შედეგათ იყო ლუი-ფილიპეს
 გამეფება და მდიდარ გლეხების და კაცობისაგან
 მართებლობის ხელში ჩაგდება. დაბალი ხალხი

მოსტყუვდა: იუზუიტების და თავად-აზნაურების
 ადგილი დაიჭირა ბურჟუაზიამ და ქვეყანას ამით
 არც დააკლდა და არც მოემატა. 1848 წ. მოხდა
 რევოლუცია იმ აზრით, რომ ერთგვარად გავრცე-
 ლებუდიყო მთელ საღხში თავისუფლება. ეს, რა-
 საკვირველია, ბევრად ეწეინა სსგებთან ერთად ტი-
 ერსაც, რომელიც არ სთვლიდა დაბალ ხალხს თავის-
 უფლების ღირსათ. ჩქარა ამ ახალ რევოლუციით
 ისარგებლა პირველ ნაპოლეონის ძმისწულმა, რომ-
 ელმაც ჯერ თავი მოიკატუნა ლიბერალათ და მერე
 კი ხალხის წარმომადგენლები ზოგი გაძევა, ზო-
 გი დაატუსაღა და თავის თავი იმპერატორათ გა-
 ხადა. მერე იცით ვინ იყო ამ საძაგლობის მიზე-
 ზათ? ამას აბრალებენ ტიერს, რომელმაც ჯერ კი-
 დევ ლუი-ფილიპეს დროს ირანციელებს მოაგონა
 იმათგან დაგვიწყებული ნაპოლეონი პირველი. ეგელა
 კითხულობდა ტიერის დიდ წიგნს ნაპოლეონზე:
 „კონსულობა და იმპერია“ და აღტაცებაში მოდი-
 თდა ამ დენერლის ნიჭისაგან. მართლაც ჩქარა
 გადაკარგულ გუნდულადამ აწმინდა ელენიდაში: პი-
 რველ ნაპოლეონის გვამი დიდის ამბით მოასვენეს
 პაჩიში და დამარხეს ინგალიდების სახლში.

ეს გა უნდა ვთქვათ რომ შეიძევ ტიერა ყოველ-

თვის განვიცხავდა ნაპოლეონ III-ის მძლავრობას, მაგრამ ტიერის და იმის ამხანაგების განვიცხვამ ვერ ჩამოავდომ ტასტადამ იმათგან გადიდებული ნაპოლეონი. ამას მოეწონა ბოლო 1870 წ., როცა ის წაიყვანეს ტყვეთ პრუსსიელებმა. გამბეტამ, უულ-ოვარძა და იმათ ამხანაგებმა ამოარჩიენეს ფრანციელებს დეპუტატები, რომელთაც უნდა შეეღვისათ დროებითი მართებლობა და რძისთვის ბოლო მოეღოთ. ფრანციელებმა ამოიჩიეს თავის დეპუტატებთან, მხოლოდ პატრიოტები, ყოველგვარ პოლიტიკურ პარტიების კაცები; ამათში უმრავლესობას შეადგენდნენ ძველ წესას მომხრეები და საფრანგის თავისუფლების მტერნი. ამგვარად შედგენილმა ნაციონალურმა კრებამ თავის საქმე გაათავა: ამოიჩინა დროებითი მართებლობა და რძის ბოლო მოუღო. მაგრამ ნაციონალურ კრების იმ მწევრებმა, რომელთაც ეშინოდათ საფრანგეთში საყოველთაოტ რესპუბლიკა არ დაარსდესო, მოინდომეს ვინმე სელმწიფეთ აერჩიათ, და რადგანაც ამასე ისინი ვერ დათანხმდნენ ერთმანეთში (ზოგს ნაპოლეონი უნდოდა, ზოგს — შამბორა და ზოგს — რლეანის პრინციები), გადასწვიტეს ამ პატარებმა: სახამ ერთმანერთში მოვრიგდებით სელმწიფის ამოსარჩევათ,

რესპუბლიკა გამოვაცხადეთ და იმის ძლიერ უფროსათ დავსვთ ვინმე ჩვენგანი. ამ დროს მართებლობის თავათ საფრანგეთში ტიერი იყო და იმის ვალი იყო დაეთხოვნა ნაციონალური კრება, რომელსაც შეესრულებინა თავის საქმე და მაინც არ იშლებოდა. ტიერმა არ აასრულა ეს თავის ვალი, რადგან თითონ ეჭვგარეშად ნამდვილი რესპუბლიკა და ეშინოდა, ახალი დემუტატები რომ ამოვარჩევინო ხალხს საყოველთაოთ მართებლობის დადგენისთვის. ნამდვილი რესპუბლიკა დაარსდება და თავისუფლება გავრცელდება მთელ ხალხში. მართლაც, ტიერს რომ დაეთხოვნა ნაციონალური კრება, დღეს საფრანგეთში დამკვიდრებული იქნებოდა ხალხის თავისუფლება, რომლის მტრები ათას სობრს მოსპობნიდნენ დასამალავათ. მაგრამ ნაციონალური კრება არ დაითხოვა ტიერმა და ამ კრებამ საყოველთაოთ შეადგინა ისეთი განონი, რომლის ძალითაც რესპუბლიკის ბედი მაკ-მაჭონის ხელშია და მაკ-მაჭონიც დიდი ხანია მონარხიელების ხელშია. ნაციონალურ კრებამ მისცა საფრანგეთს იმ გვარი კონსტიტუცია, რომლის ძალითაც ბროლის, ფურტუს და სხვა იეზუიტებს შეუძლიანთ ვინც უნდათ საფრანგეთის ხელმწიფეთ ის დასვან. მართლაც, ნახეთ

რეგორ მოქმედობდა მაკ-მაჭონი. შარშან ამან ხსენებულ კონსტიტუციის ძალით დაითხოვა დეპუტატთა პალატა და უბრძანა ფრანციელებს: გამხეტას, ტიერს და იმათ ამხანაგებს რესპუბლიკელებს ნუ ამოიჩევეთ, ჩემი მომხრენი ამოიჩევეთ. მაკ-მაჭონი ხმარობდა ყოველ ღონისძიებას, რომ იმის ბრძანება ასრულებულიყო და მათლადაც ნახევრად მინც ასრულდა. პალატაში ახალ ამოჩევეების გამო, მართალია, უმრავლესობა კიდევ რესპუბლიკელებს ერგოთ, მაგრამ იმათ რიცხვმა იკლო და მაკ-მაჭონს მოემატა მომხრე პალატაში. მაკ-მაჭონი ფიქრობს და თითქმის ხმამაღლადაც ამბობს: „კონსტიტუციის ძალით კიდევ დავითხოვ პალატას და ხალხი უფრო ჩემ მომხრეებს ამოიჩევეს, მომავალ პალატაში უმრავლესობა ჩემ მხარეს იქნება“. ამის შესახებ დეპუტატთა პალატა ამბობდა: «სანამ მაკ-მაჭონი არ დაგვემოჩივებს, სანამ ფულს არ მივცემთ იმას და ის თითონ თავის მინისტრებით და პრეფექტებით უჯამაგირებოთ დარჩებანო». მაკ-მაჭონმა, იმისთვის რომ მიიღოს პალატისაგან ფული, კამოაცხადა: მე ვემოჩივები რესპუბლიკელებსა და მინისტრებათ და პრეფექტებათ დანიშნულნი იქნებიან სულ რესპუბლიკელებიო. ამით აღტა-

ცხადი მისი უფალ რესპუბლიკური პალატა და უეჭველია ის ბიუჯეტს მაკ-მაჭონს დაუმტკიცებს. მაკ-მიჭონიც, რაკი ის ჩაიგდებს ხელში ფულს, უეჭველია კიდევ დაითხოვს დეპუტატთა პალატას და იმდენს ეცდება, რომ სხვა და სხვა კანონიერ მოტყუებაებით მომავალი პალატა შესდგეს ძველ წესების მომხრეთაგან, მონარქიელებისაგან. უოკელი ამგვარი ურიგო მოქმედება მაკ-მაჭონის კანონიერი იყო და კანონიერი იქნება და ამაში ბრალი უნდა ჰქონდეს ტიერს, რომელმაც ომისთვის შედგენილ ნაციონალურ გრებს დააწერინა საუოკელთა კანონები საფრანგეთისთვის.

ტიერს უოკელთვის უომნია მღვდლებთან, იესუიტებთან და დაბალ საღვთის მხოლოდ მდიდარ ვაჭრების სასარგებლოთ. ამაში უფრო კარგად დარწმუნდებით, რომ მოიგონათ ტიერის ეკონომიური აზრები. მგონია 1872 წელს ფული საშინლად სჭირდა საფრანგეთის მართებლობას და სხალ გადასახადის შემოღება სჭირდა იყო. ბევრი ურჩევდა ტიერს, რომელიც მაშინ საფრანგეთის რესპუბლიკის თავათ იყო, რომ შემოეღო იმისთანა კანონი რომლის ძალითაც სასკლმწიფო ხარჯი უნდა გადასხადა უკვლას თავის შემოსავლის დაგვირგად. ამ გვ-

რო გადსასადი ბევრგან არის და ვინ არ იცნობს იმას სამართლიან გადსასადათ! მაგრამ ტიერი გაბრახდა, სუეკელანი სოციალისტები სართო და მდიდრების შევიწროება გინდათ; მე ვუღარ დავრჩები ვაწეზიდენტათა. ბევრი სკეწსა იყო საჭირო რომ ტიერი შერიგებოდა ნაციონალურ კრებას და დაჩქინილიყო თავის ადგილას.

მაშ სალსი რაღასა სწუნდა, როცა იმის მტერი მოკვდა? გადარეულებიც სომ არ არინ ზარეული მუშები, რომ ვერ უცვნიათ თავიანთი მტერი და იმას ვატყვსა სცემენ. საქმე იმაშია, ჩემო მკითხველო, რომ მშიერი ასჯერ მადლობას გეტყვით იმ ერთ ლუკმა ზერისთვის, რომელიც იმას სრულებითაც არ გააძღობს. ტიერი სალსის მტერი იყო, მართალია, მაგრამ ის ამ მტრობაში როგორ შეედრებოდა იმისთანა ურცხვ, შეუზოვარ იესუიტებს და სალდათებს, როგორც ბრელი, იურტუ, დიუკრო და სხ. სხვა რომ არა იყოს რა, ტიერი დიდად ნიჭიერი კაცი იყო და თავის ნიჭით იმან მოუტანა სარგებლობა ომის დროს თავის სამშობლოს; ამის გარდა ამ ვატარა კაცს იმდენად მაინც ჭქონდა თავის ვატოვი და სვინიდისი, რომ თავის სამშობლოს თავზე არ დაჟდებოდა მაკ-მაჭონისავე

და არ ეტყოდან: „შენ რაც გინდა თქვი და მე გი
შენი ბატონი ვარ“. რანაირი შეუპოვარი და ურ-
ცხვი მძარტველები (ჩუმი ძანინც) ჭყავს ესლას საფ-
რანგეთს, ნახავთ თქვენ შემდეგ შემთხვევიდამ: ამ
რამდენიმე კვირის წინად ერთ სენატორს ეთქვა
ბრალისათვის: „თუ მაგ-მაჭონი სუფოკელთვის მო-
იჭრება ეგრე უკანონოთ და ამოიჩქვს იმისთანა
მინისტრებს, რომელნიც პარლამენტს არ ეკუთვნიან-
ნო, ხალხს და ჯარებს შუა მოხდება შეტაკება,
თვით ჯარებში ჩამოვარდება ურთიერთ შორის რძი“.
ამაზე ბრალიც ცოცხლად შიუგო: ჩვენც ებ გვინ-
და, რომ რეკლამიუცია მოხდეს; მაშინ საყოველთა-
ოთ მოვიშორებთ თავიდან ჩვენ მტრებს, ჩქარა ამოვ-
უყუტოთ იმართა“. ხალხს, რომელსაც ჭყავს ამისთან-
ის მძარტველები, რასაკვირველია ტიერიც გი ეგონება
თავისუფლების ძეგარებელათ.

ტიერის სიკვდილის გლოვით საფრანგეთის ხალხ-
მა გამოიჩინა დიდი ზომიერება. იმას შესძლების
თავის მტერთან შერიგება, როცა ელის რძი სხვა
უარეს მტერთან. ამას იქით წადით და დაიჯერეთ
ზოგიერთ ვაჟბატონის ქადაგება, რომ ვერაფრით
გერ დააკმაყოფილებ დაბალ ხალხსა; ამან არ იცის
დაფასება კაცის ჭკუის, კეთილ საქმის და შრომი-

საო, ის ვერ გააჩნევს ავს კარგისაგანაო. ჩვენ იძუ-
 ლებულნი ვართ სულ სხვა აზრი ვიქონიოთ დაბალ
 ხალხზედაც და უკეთეს საზოგადოებაზედაც: მარ-
 თაღია იმათ ტრახახლობით და გარკეზობით ვერ
 მოატყუილებთ, მაგრამ ბევრიც არ არის საჭირო,
 რომ ისინი დააკმაყოფილოთ, რადგან ისინი თავი-
 სუთლებას არას დროს არ გაუნებებებია; და თუ
 ხალხი ხან და ხან მტრულად უცქერის ზოგიერთ
 ჩაინდს, ეს იმიტომ მოხდება ხოლმე, რომ ამ ჩა-
 ინდს მხროლად ჩაინდული ტანისამოსი აქვს და თი-
 თონ კი მტარცგეფია. ეს გვიმტკიცებს, რომ სა-
 ზოგადოთ ხალხი ჯერ ისე არ დავარდნილა, რომ
 თვალში ჭქონდეს ჭკუა და ვერ ნახოს წითელ ხა-
 ვერის ქვეშ შავი კაცი შავი გულითა.

1877 წელს.

14 დებემბერს.

СТАТИСТИЧЕСКИЙ

№ 22

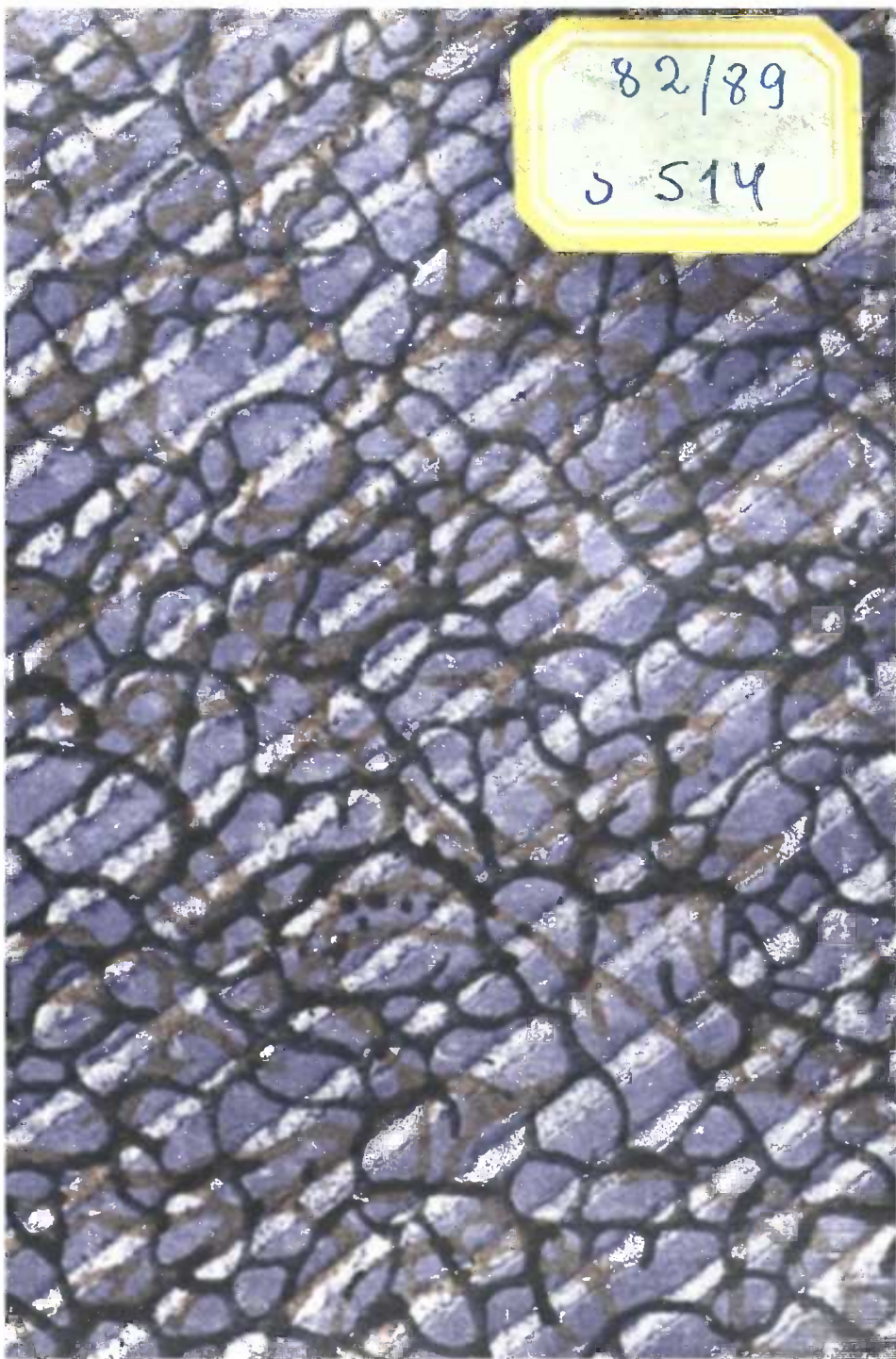
Р. С.

3217/956

Изд.

Сера

15



82/89

5 514